

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo- ja arheoloogiainstituut
Arhiivinduse osakond

Agda Grahv

**EESTI AVALIKE ARHIIVIDE NÕUKOGUDE PERIOODI ARHIIVMATERJALIDE
KASUTATAVUS TÖÖSTUSETTEVÕTETE AJALOO UURIMISEL VILJANDI
TULETIKUVABRIKU NÄITEL**

Magistritöö infokorralduse erialal

Juhendaja Lea Leppik, PhD

Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ENSV KOHALIKU TÖÖSTUSE ETTEVÕTETE ARHIIVIMATERJALID AISis	9
1.1 Asutuse arhiividest ja materjali teekonnast riiklikku arhiivi	9
1.2 Arhiivi infosüsteemi tutvustus	15
1.3 Mõnede ENSV kohaliku tööstuse ettevõtete arhiiviskeemide analüüs AISi põhjal	17
1.3.1 Abja Toorlinavabrik	20
1.3.2 AS Sangar	22
1.3.3 Nahkgalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehh	25
1.3.4 Pärnu Linakombinaadi Riigiarhiivi Valga osakonna fond	27
1.3.5 Pärnu Linakombinaadi Ajalooarhiivi fond	29
1.3.6 RAS Tartu Põllutöömashinateshas "Võit"	32
1.3.7 Tartu Põllutöömashinateshas "Võit"	34
1.3.8 Tartu Õlletehas	35
1.3.9 Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaal	36
1.3.10 Võhma Lihakombinaat	37
1.4 Tüüpdokumentide sisu tutvustus	38
Kokkuvõte	44
2. VILJANDI TULETIKUVABRIK	48
2.1 Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo uurimisallikad	48
2.2 Viljandi Tuletikuvabrik II maailmasõja perioodil	55
2.3 Viljandi Tuletikuvabrik 1944—1961	58
2.3.1 Viljandi Tuletikuvabriku tootmistegevus	60
2.3.2 Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingkomitee	62
2.3.3 Ametiühingukomitee komisjonid	67
2.4 Viljandi Metsakombinaadi tuletikutsehh 1961—1995	73
Kokkuvõte	80
KOKKUVÕTE	82
KASUTATUD ALLIKAD	85
KASUTATUD LÜHENDID	89
SUMMARY	90
LISAD	94
Lisa 1. Abja Toorlinavabriku arhiiviskeem	94
Lisa 2. AS Sangari arhiiviskeem	94

Lisa 3. Nahkgalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehhi arhiiviskeem	96
Lisa 4. Pärnu Linakombinaadi Valga Maa-arhiivi fondi arhiiviskeem	96
Lisa 5. Pärnu Linakombinaadi Ajalooarhiivi fondi arhiiviskeem.....	97
Lisa 6. Tartu Põllutöömasinatehas Võit arhiiviskeem.....	98
Lisa 7. Tartu Põllutöömasinatehas Võit arhiiviskeem.....	99
Lisa 8. Tartu Õlletehase arhiiviskeem.....	99
Lisa 9. Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaali arhiiviskeem	101
Lisa 10. Võhma Lihakombinaadi arhiiviskeem	101
Lisa 11. Viljandi Tuletikuvabriku arhiiviskeem	102
Lisa 12. Viljandi Metsakombinaadi arhiiviskeem.	102
Lisa 13. Viljandi Tuletikuvabriku erinevad nimevormid aastatel 1944-1995.	104
Lisa 14. NSV Liidu ametiühinguorganisatsiooni struktuur	105

SISSEJUHATUS

Paari viimase aastakümne jooksul on infotarbija ootustes toimunud põhimõtteline muutus – varem pingutati selle nimel, et infot omada, tänapäeval soovime vältida liigseid infovooge ning väärtustame kiire ja mugava otsivahendi abil saadud relevantset infot.

Eestis on lisaks infotehnoloogia arengule toimunud ümberkorraldused ka ühiskonnas, mis tõid endaga kaasa teistsugused väärtushinnangud. Peale on kasvamas uus põlvkond, kel isiklik kogemus nõukogude perioodist puudub ning keda hakkavad tulevikus mõjutama informatsiooni säilitamise alal täna tehtavad otsused – millist teavet ja millises vormis peaksime alal hoidma, et see aktiivset kasutust leiaks.

Riigiarhivaar Priit Pirsko määratles 2001. aastal arhivaaride töö ühe eesmärgina: *Arhivaaride töö ülim siht on arhiiviteabe vahendamine kasutajale. Ühelgi arhiivil, arhivaalil ega arhivaaril pole mõtet ainult säilitamise vaatenurgast. Sellise arhiivi alleshoidmine, mida keegi ei vaja ega kasuta, on mõttetu. Olukorras, kus ühiskonna kõige peamiseks toode on informatsioon, kujuneb eriti komplitseerituks küsimus, millist informatsiooni tuleks tulevastele põlvetele alles hoida.*¹

Suurem osa nõukogude perioodi dokumentatsiooni sai Eesti arhiividesse vastu võetud ja korrastatud (või ka mitte) ajal, mil arhiivid ise elasid üle põhimõttelisi muutusi. Taasiseseisvunud Eesti arhiivisüsteemi õiguslike aluste loomise ajajärguks võib nimetada aastaid 1996–1998, mis lõppes arhiiviseaduse vastuvõtmisega 25. märtsil 1998. aastal.²

01. jaanuarist 2012. aastal kehtima hakanud uue arhiiviseaduse üks olulisem muudatus on seotud elektroonilise dokumendivahetusega ning sätestab, et avalikke ülesandeid täitvate

¹ Pirsko, P. (Rahvus) arhiivi arengust. // Tuna 2001, 1(10). Lk. 44.

² Pirsko, P. 1999. Riigiasutusena Eesti ühiskonnas. Arhiiv riigiasutusena Eesti ühiskonnas. Eesti ajalooarhiivi toimetised. Nr 4 (11). Tartu. Lk. 12.

asutuste ja isikute arhivaalid tuleb Rahvusarhiivile üle anda hiljemalt 10 aastat pärast nende loomist. Võrreldes 1998. aasta arhiiviseadusega keskendub uus seadus rohkem avalikule sektorile ning puudutab teiste sektorite asutusi vaid sel määral, kuivõrd nad täidavad avalikke ülesandeid.³

Uue seaduse rakendusaktis — arhiivieeskirjas — on võetud kasutusele mõiste „liigitusskeem“, mis on: *asutuse funktsioonide ja sarjade struktureeritud loetelu ning raamistik tema dokumentide hõlmamisel ja haldamisel*.⁴ Liigitusskeem vastab olemuselt varem kasutatud dokumentide loetelule, kuid sinna on lisatud täiendavaid andmeid ja tingimusi dokumentide haldamisel asutuses.

Magistritöö teema on valitud põhjendusega, et tööstusettevõtete ajalugu, sealhulgas nõukogude perioodil tegutsenud ettevõtete ajalugu, on Eestis seni vähe uuritud. Nõukogude tööstusajaloo uurimist raskendab asjaolu, et materjal on raskesti käsitletav ning lünklik. Nõukogude tööstusettevõtete tegevust kajastavate säilikute pealkirjad jäävad tänasele põlvkonnale võõraks ning uurimistöö arhiivis vajab eelteadmisi.

Magistritöö eesmärk on ülevaate andmine Eesti avalikes arhiivides leiduvatest nõukogude perioodi arhiivimaterjalidest, mida saab kasutada kohaliku tasandi tööstusettevõtte ajaloo uurimiseks.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Milline materjal on arhiivi jõudnud ja kas sarnaste ettevõtete arhiivi jõudnud materjal on sarnane ning kui ei ole, siis miks?
2. Millised dokumendid võiksid omada uurija jaoks suuremat väärtust?
3. Kas korrastatus toetab dokumentide leidmist?
4. Kuidas ettevõtte arhiivimaterjali põhjal tööstusajalugu kirjutada?

Eesmärgi täitmiseks on tehtud kümne nõukogude perioodil kohalikul tasandil tegutsenud tööstusettevõtte (valitud Ajalooarhiivi fondiloendist) arhiivi võrdlev analüüs arhiivinfosüsteemi (edaspidi AIS) põhjal ning ühe sel perioodil tegutsenud tööstusettevõtte — Viljandi Tuletikuvabriku näitel kirjeldatud, millised allikad osutusid ajaloolise ülevaate koostamiseks olulisemaks ning milliste allikate abil oli võimalik täita lünki, mille kohta ametlik arhiiv vastuseid ei anna.

³ Arhiiviseadus RT I, 21.03.2011, 1

⁴ Arhiivieeskiri RT I, 29.12.2011, 229

Autor on varem uurinud Viljandi Tuletikuvabriku ajalugu 1940–1991 aastatest, uurimus valmis 2008. aastal Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia lõputööna.⁵ Seepärast on käesolevas töös konkreetsed näited toodud just selle asutuse arhiivi põhjal.

Viljandi Muuseumi direktor Jaak Pihlak kirjutas 07. veebruaril 2011. aastal ajalehes Sakala kohaliku tööstusajaloo uurimise tähtsusest: *Kui meie viimase aja sündmusi tähtsaks ei pea, siis tulevikus on Viljandi ajaloo kokkuseadmine raskem või jäävad kaalukad faktid välja.*⁶

Viljandi Tuletikuvabrikul on kohalikus ajaloos kindel koht ning Viljandi ajalugu ilma tuletikuvabriku ajaloota ei ole terviklik. Kuni Viljandi Metsakombinaadiga liitumiseni 1961. aastal oli Tuletikuvabrik viljandlaste suurim töandja. Eesti kontekstis oli Viljandi Tuletikuvabrik üks pikima järjepideva ajalooa ettevõtteid Eestis — 11. juulil 1889. aastal asutas teise gildi kaupmees Johannes Puhk Viljandisse tuletikuvabriku ning läbi võimuvahetuste kestnud ettevõtte töötab tänaseni AS Hansa Candle nimetuse all.⁷

Tegemist on dokumentide analüüsil põhineva kvalitatiivse uurimusega. Põhiallikatena on töös kasutatud arhiivimaterjale. Kui ettevõtte tegutsemisperioodist ei ole järjepidevalt arhiivimaterjali säilinud, tuli autoril informatsiooni hankida teistest allikatest — ajakirjandusest ning ettevõttes töötanud inimeste mälestustest.

Nõukogude perioodil pöörati kirjutavas meedias suurt tähelepanu viisaaastaku plaanide täitmisele ning tööstusettevõtete statistiliste andmete ülevaated olid ajakirjanduses tavapärased. Ka kohaliku (rajoonide) tasandi ajakirjandus kajastas põhjalikult piirkondlike tööstusettevõtete tegevust.

Viljandi Metsakombinaadis peainsenerina töötanud Karl Kurro kogus endisaegsete Viljandi Tuletikuvabriku töötajate mälestusi ning maakonna tööstuse arengut kajastavaid ajaleheartikleid. Lisaks on K. Kurro säilitanud Tükuvabriku kohta käivaid tehnilisi andmeid sisaldavaid dokumente. 2008. aastal andis K. Kurro oma materjalid Viljandi Muuseumile üle, kus neile tehti algne korrastus. K. Kurro isikuarhiiv võetakse Viljandi Muuseumi varade arvele 2013. aasta jooksul. Magistritöös on kasutatud ka K. Kurro isikuarhiivi andmeid.

⁵ **Grahv, A.** 2008. Viljandi Tuletikuvabrik 1940–1985. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. <http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/6571/Grahv-2008-VKA-Loputoopdf.pdf?sequence=1> (16.03.2013).

⁶ **Pihlak, J.** 2011. Muuseum kutsub lähiajalugu jäädvustama <http://www.sakala.ajaleht.ee/383977/muuseum-kutsub-lahiajalugu-jaadvustama/> (07.02.2013).

⁷ **Märkus:** AS Hansa Candle on tuletikkude tootmise Eestis lõpetanud ning ettevõtte tegeleb tänapäeval küünalde tootmisega.

Nõukogude asjaajamissüsteemi tutvustamisel on magistritöös toetunud nõukogude asutusearhiivide juhendmaterjalile⁸ ning Rahvusarhiivi juhistele. Autor suhtles Rahvusarhiivi peaspetsialist-andmebaasiadministraator Maju Pevkur'iga ja endise Viljandi maa-arhiivi töötaja Tiiu Lübekiga ning Hansa Candle's 2008. aastal töötanud pearaamatupidaja Merja Aasoja ja personalijuht Ene Välinguga.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse nõukogude asjaajamissüsteemi ning arhiivi infosüsteemi AIS.

AIS põhjal tehtud kümme arhiiviskeemi analüüsil on lähtunud järgnevast:

- AIS on esimeseks ja peamiseks otsivahendiks;
- Kümme arhiiviskeemi näis piisav minimaalne hulk järeluste tegemiseks;
- Valitud on kohalikud tööstusettevõtted (nagu ka teises peatükis põhjalikumalt vaadeldav Viljandi tikuvabrik);
- Võrdlus aitab välja selgitada tegelikult arhiivi jõudnud materjali iseloomu ning tüüpdokumendid arhiivis;
- Analüüsi puhul vaadati, kuidas arhiiviskeemid toetavad või raskendavad materjalist ülevaate saamist ja konkreetsete dokumendiliikide leidmist.

Magistritöö teises peatükis kirjeldatakse Viljandi Tuletikuvabriku näitel ettevõtte arhiivist saadud info põhjal institutsiooni ajaloo uurimist ning selgitatakse, milliste lisaallikatega oli võimalik arhiivandmeid võrrelda ja täiendada.

Töö parema struktureerimise eesmärgil on analüüsitud tööstusettevõtete arhiiviskeemid ning lühiaandmed tuletikuvabriku kohta esitatud lisadena.

AIS-i kui otsivahendi kasutamist on uurinud Liana Laur oma 2006. aasta lõputöös, kus kvantitatiivse uurimusega selgus, et AIS on uurijate seas kõige populaarsem arhiivi infootsivahend („väga tihti“ märkis end AIS kasutajaks 37-st vastanust 49%) . Ka L. Laur nendib, et noorem põlvkond, kes suhestub rohkem arvutimaailmaga ning on samas kogenumatum arhiivimaterjalides orienteerumises, alustab oma uurimistööd elektroonilisest keskkonnast.⁹

⁸ **Aavik, R.** 1982. Arhiivinduse organiseerimine. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium. Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn.

⁹ **Laur, L.** 2006. Arhiivinduslike otsivahendite kasutamine Eesti avalikes arhiivides 2005—2006. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk. 47.

Eesti NSV kohalike tööstusettevõtete arhiivimaterjali kasutatavust nende ettevõtete uurimisel magistritöö autori andmetel varem analüüsitud ei ole.

Kolm varasemat uurimust on käsitletud tuletikuvabriku tehnoloogilist ja turunduslikku poolt: Richard Ottan'i 1942. aastal kirjutatud diplomitöö kajastab tuletikkude tootmise tehnoloogilist protsessi.¹⁰ Enno Toom uuris 1981. aastal oma kursusetöös Viljandi Metsakombinaadi tuletikutööstuse arengut ja panust NSV Liidu tikutööstusesse tervikuna¹¹ ning 1993. aasta diplomitöös keskendus Karl Männigo Viljandi Tuletikuvabriku turukonjunkturile ja juhtimisstruktuurile Eesti majandussüsteemis.¹²

Viljandi Tuletikuvabriku ajalugu nõukogude võimu eelsest perioodist Eesti tikutööstuse ajaloo ühe osana on uurinud Tiiu Männiste oma 1986. aasta diplomitöös.¹³

Magistritöoga loodab autor juhtida tähelepanu kohalike tööstusettevõtete ajaloo uurimise vajalikkusele. Töökollektiiv mängis nõukogude ühiskonnas inimeste elus oluliselt suuremat ja teistsugust rolli kui kaasaegses ühiskonnas, seetõttu on ettevõtete ajalugu üks osa nõukoguliku ühiskonnakorralduse mõistmisest.

¹⁰**Ottan, R.** 1942. Tuletikkude tootmine Viljandi tuletikuvabrikus. Tartu Ülikool. Põllumajandusteaduskond. Diplomitöö. TÜ Raamatukogu.

¹¹**Toom, E.** 1981. Tuletikutööstuse senine areng Viljandi Metsakombinaadis ja turukonjunktur NSVL-s. EKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Ülikool. Juhtimise ja ökonomika kateeder. Partei ja majandusaktiivi teaduskond. Vabariigi Ministeeriumide ja keskasutuste juhtivate töötajate osakond. Kursusetöö. Viljandi Muuseum.

¹²**Männigo, K.** 1993. Viljandi Tuletikuvabriku staatuse ja arenguperspektiivide määratlemine. Tallinna Tehnikaülikool. Juhtimise ja Turunduse Instituut. Diplomitöö. Viljandi Muuseum.

¹³**Männiste, T.** 1986. Eesti tikutööstus 19.sajandi 30.aastatest kuni 1940.aastani. Tartu Riiklik Ülikool. NSV Liidu ajaloo kateeder. Diplomitöö. Viljandi Muuseum.

1. ENSV KOHALIKU TÖÖSTUSE ETTEVÕTETE ARHIIVIMATERJALID AISis

Esimese peatüki eesmärgiks on võrdleva analüüsi kaudu välja selgitada, millised materjalid on vaatluse alla võetud ettevõtete dokumentatsioonist arhiivi jõudnud, kuidas materjal on arhiiviskeemides esitatud, kas korrastatus mõjutab dokumentide leitavust ja kas AISi kirjete sisestamisel oleks mõtet kehtestada ühetüübiliste asutuste puhul ühtmoodi kirjete sisestamise kord. Otsitakse vastust ka küsimusele, millised dokumendiliigid omavad uurija jaoks suuremat väärtust.

Sissejuhatusena valitud 10 tööstusettevõtte arhiiviskeemide analüüsi juurde tutvustatakse nõukogude perioodi asutusearhiivide tööpõhimõtteid ning arhiivimaterjali andmebaasi AIS.

1.1 Asutuse arhiividest ja materjali teekonnast riiklikku arhiivi

Nõukogude arhiivinduse õppevahend „Arhiivinduse organiseerimine“ käsitles arhiivi kui *astutust või asutuse struktuurset alljaotust, kus säilitatakse lõpetatud asjaajamisega teadusliku, poliitilise või praktilise väärtusega dokumente.*¹⁴

Pärast sõda rakendati Eesti NSVs 1941. aasta NSV Liidu arhiivifondi põhimäärust. NSV Liidu Riiklik Arhiivifond (edaspidi: NSVL RAF) oli *kõigi Nõukogude riigile kuuluvate teaduslikku, poliitilist ja praktilist tähtsust omavate dokumentaalsete materjalide üldine kogu.*¹⁵ Nimetatud kogu eesmärgiks oli *tagada dokumentaalsete materjalide tsentraliseeritud arvestus, säilitamine ja nende teaduslik ning praktiline kasutamine.*¹⁶

¹⁴ **Aavik, R.** 1982. Arhiivinduse organiseerimine. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium. Tallinn, lk. 3.

¹⁵ *Sealsamas*, lk. 7.

¹⁶ *Ibidem*.

Nõukogulik kogumisprintsiiip lähtus sellest, et säilitatavad dokumendid pidid andma informatsiooni ajalooliste, poliitiliste, kultuuriliste, teaduslike ja majanduslike probleemide analüüsimiseks. Kogumisallikate nimekirjade koostamisel võeti aluseks spetsiifilise informatsiooniga arhiivimaterjalid (töötajate tegevus tootmise, teaduse, kultuuri ja ühiskonnaelu valdkonnas, riigivalitsemise ja majanduse juhtimise organite tegevuse erinevad küljed ning ajaloo- ja kultuurimälestiste dokumentaalsed allikad.

Vaatamata sellele, et nõukogude arhiivid olid kuulutatud rahva omandiks, oli vaba uurimine piiratud. Arhiiviseaduse puudumine nii Eesti NSVs kui NSV Liidus tervikuna andis suurepärase võimaluse juurdepääsu reguleerida ideoloogilisel ja täitevvõimu tasandil.¹⁷ Lubatud oli vaid puhtpraktiliste küsimuste käsitlemine. Juba esimesel nõukogude aastal sai selgeks, et *Uurimisteemad pidid mahtuma niisiis marksistlik-leninliku suuna alla.*¹⁸ Enne 1960. aastat oli siseministeeriumile alluvatesse arhiividesse ajaloolastel üsna vähe asja, sest vajalikku luba lihtsalt ei antud. 1960. aastast muutus juurdepääs mõnevõrra vabamaks, puudutades eelkõige asutuste suunamiskirjadega professionaalseid teadlasi. Ka üldfondide materjalide uurimine muutus tol ajal veidi lihtsamaks. Uuesti karmistati riiklikul tasandil piiranguid 1970ndate keskel. Põhimõtteline murrang arhivaalide kasutustingimustes toimus alles 1987. aastal nõukogude süsteemi lagunemisega.¹⁹

Enne dokumentide riiklikku arhiivi jõudmist läbisid ettevõtte tegevuse käigus tekkinud dokumendid teekonna asutuse asjaajamissüsteemist asutuse arhiivi. Asutused olid oma asjaajamises kohustatud jälgima ühtset riiklikku asjaajamissüsteemi (ÜS/AA).²⁰ Riikliku asjaajamissüsteemi peaesmärk oli täiustada ühtlastel alustel asjaajamise korraldust asutustes dokumendivormide ja meetodite standardiseerimise teel. Dokumendiliikide valik, mis olid vajalikud ja küllaldased asutuse tööks, määrati asutuse ja selle struktuuriüksuste põhimäärusega. Dokumendiringluse operatiivsuse ja sihipärase liikuvuse tagamiseks tähistati toimikud vastavalt toimikute nomenklatuurile numbrite või tähe ja numbriga.²¹ Tähistussüsteemi töötas kas ettevõtte ise välja või tegi seda asutuse kõrgemalseisev organ kogu oma süsteemile tervikuna. Toimikute nomenklatuur oli *organisatsiooni asjaajamises*

¹⁷Kibal, B. [jt] 2005. Juurdepääsupiirangud arhivaalidele Euroopas ja Venemaal. Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. Tartu, 13(20). Lk 9.

¹⁸Leppik, L. Aruanne Eestimaa ringkonna arhiividest nõukogude ajal (1940–1941). // Tuna 2000, 4(9). Lk. 115–116.

¹⁹Kibal, B. [jt] 2005. Juurdepääsupiirangud arhivaalidele Euroopas ja Venemaal. Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. Tartu, 13(20). Lk 92–93.

²⁰Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 32.

²¹Sealsamas, lk. 19-20

sisseseatavate toimikute pealkirjade ja nende säilitustähtaegade süstematiseeritud ning kehtestatud korras vormistatud loetelu²² ning sarnanes oma olemuselt tänasele dokumentide loetelule.

Toimikute nimistu oli vahendusdokument enne toimikute asutuse arhiivi üle andmist, mis tähendas toimikute pealkirjade süstematiseeritud loetelu toimikute koostise ja sisu avamiseks ning toimikute fondidesse süstematiseerimiseks. Enne toimikute pealkirjade kandmist nimistusse kontrolliti toimikute moodustamise ja vormistamise kvaliteeti ning nimistusse kantavate toimikute arvu ja organisatsiooni toimikute nomenklatuuri järgi sisseseatud toimikute arvu vastavust.

Asjaajamisest väljunud dokumendid võeti pärast dokumentide väärtuse ekspertiisi (ehk tänapäevases mõistes dokumentide hindamist) arvele asutuse arhiivis.²³

Dokumentide väärtuse ekspertiisi teostas asutustes alaliselt tegutsev vähemalt kolmeliikmeline ekspertiisikomisjon, mille koosseis määrati kindlaks asutuse juhataja käskkirjaga. Komisjoni pidi kindlasti kuuluma asutusearhiivi juhataja või arhiivi eest vastutav isik. Riikliku esindajana kuulus komisjoni vastava riikliku arhiivi esindaja, kuhu dokumendid riiklikule säilitamisele anti.²⁴

Asutusearhiivid juhindusid oma töös mitme institutsiooni seadusandlikest aktidest: NSV Liidu ja liiduvabariikide (antud juhul Eesti NSV) seadusandlusest, NSVL Arhiivide Peavalitsuse ja NSV Liidu riikliku arhiiviteenistuste teiste asutuste käskkirjadest ja juhistest, asutusearhiivide töö üldeeskirjadest; nende organisatsioonide ja struktuuriüksuste, kelle koosseisu asutusearhiivid kuulusid, põhimäärustest ning asutusearhiivide endi põhimäärustest.²⁵

Asutusearhiivide töö üldeeskirjadest pidid oma tegevuses lähtuma teiste seas ka tööstusettevõtted, kuuludes organisatsioonide hulka, kus moodustuv dokumentatsioon võeti pärast hindamist NSV Liidu RAF koosseisu ja kuulus riiklikule säilitamisele.

Kohalik tööstus kuulus riiklikes arhiivides säilitamisele vaid valikuliselt, eelistatud oli suurema üldistusjõuga materjal. A. Parik kirjutab oma lõputöös rajooniarhiividele (kuhu anti

²² Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 13.

²³ *Aavik, R.* 1982. Arhiivinduse organiseerimine. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium. Tallinn, lk. 7.

²⁴ Sealsamas, lk. 36.

²⁵ Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 4.

muu hulgas üle ka kohalike tööstusettevõtete dokumendid) kehtestatud nõuetest (RAF põhimäärusega kooskõlastatud rajooni ja linna riikliku arhiivi põhimäärus) riiklikuks säilitamiseks üleantavate arhivaalide suhtes.²⁶

Asutusearhiivid jagunesid:²⁷

- Arhiiv — säilitati ainult konkreetse organisatsiooni dokumente.
- Keskarhiiv — säilitati ministeeriumi, keskasutuste, ühiskondliku organisatsiooni keskorgani ja vahetult talle alluvate organisatsioonide dokumente.
- Harukondlik keskarhiiv — säilitati süsteemi (ehk harukonna) kõigil alluvustasanditel asuvate organisatsioonide dokumente.
- Ametkondlik koondarhiiv — säilitati ministeeriumi (keskasutuse) mitme organisatsiooni dokumente (organisatsioone pidi siduma kaasalluvuse kindel süsteem või ühetüübiline tegevusprofiil).
- Ametkondadevaheline koondarhiiv — säilitati mitme süsteemi (harukonna) organisatsioonide dokumente.

Asutusearhiivide ülesanneteks olid:²⁸

- Arhiivi komplekteerimine dokumentidega, mille koostis oli kindlaks määratud arhiivi põhimäärusega.
- Arhiivis olevate dokumentide säilitamine, arvestus, korrastustöö ja kasutamise organiseerimine; NSVL RAF dokumentide valik, ettevalmistamine ja riiklikule säilitamisele üleandmine.
- Dokumentitöö korralduse meetodiline juhendamine ja kontrollimine organisatsiooni ja allorganisatsioonide asjaajamises ning arhiivitöö meetodiline juhendamine ja kontrollimine allorganisatsioonides.

²⁶ **Parik, A.** 2005. Viljandi Maa-arhiiv aastatel 1940–1968. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk.46-48.

²⁷ Sealsamas, lk. 9.

²⁸ Sealsamas, lk 9–10.

Säilitustähtajad

NSV Liidu RAF põhimäärusega oli riiklikule säilitamisele antavatele dokumentidele kehtestatud piiraaeg, kui kaua neid võis asutuse arhiivis hoida. Dokumentide asutusearhiivis säilitamise piirtähtajad sõltusid asutuse profiilist: NSV Liidu tasandilt juhitavatele organisatsioonidele (riigivõimu ja valitsemisorganid, ministeeriumid jne) kehtis säilitustähtaeg 15 aastat; rajooni- ja linnaalluvusega asutuste, organisatsioonide ja ettevõtete ning kolhooside dokumentidele 5 aastat.²⁹ Eraldi oli säilitustähtaeg kehtestatud teaduslik-tehnilisele dokumentatsioonile, neid võis asutuse arhiivis hoida vajaduse möödumiseni, kuid mitte üle 25 aasta.³⁰ Nende dokumentide säilitamiseks loodi 1970tel eraldiseisev Teaduslik-tehnilise dokumentatsiooni arhiiv Tallinnas, millest nüüdseks on saanud Riigiarhiivi osakond.³¹ Pärast ettenähtud tähtaja möödumist tuli materjal hävitada või anda ajaloolisse arhiivi.

Terminit „arhiiviskeem“ tollastest arhiivieeskirjadest ja juhenditest ei leia, see on tänapäevane arhiivinduse mõiste. Nõukogude asutuste arhiivides kasutati terminit „**fondi süstematiseerimisskeem**“. Fond – ühe fondimoodustaja dokumentide kogum - oli asutusearhiivi dokumentide põhiline arvestusüksus, mis ei kuulunud jagamisele. Küll aga võis kahe või enama omavahel ajaliselt ja (või) loogiliselt seotud fondimoodustaja tegevusest tekkinud dokumentidest moodustada **koondfonde**.³²

Arhiivifondi liigid olid organisatsiooni **fond** ja **kollektsioon**. Organisatsiooni fondiks nimetati ühe organisatsiooni tegevuse tulemusena moodustunud dokumentide kogumit. Kolleksiooniks nimetati erineva päritoluga üksikdokumentide kogumit, mis oli ühendatud ühe või mitme tunnuse (temaatilise, objekti-, autori-, jt) põhjal.³³

Asutusearhiivis toimus fondi piires toimikute praktiline klassifitseerimine ehk **süstematiseerimine**. Skeem, mille alusel süstematiseerimine toimus, oli varem koostatud ning vastava riikliku arhiiviga kooskõlastatud. Fondi süstematiseerimisskeemist sai arhiivi sisemise korralduse alus ning selle kinnistas fondi nimistu.³⁴

²⁹Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 121.

³⁰Ibidem.

³¹*Parik, A.* 2005. Viljandi Maa-arhiiv aastatel 1940–1968. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk. 16.

³²Sealsamas, lk. 69.

³³Sealsamas, lk. 65.

³⁴Sealsamas, lk. 71.

Tänapäeval arhiivinduses kasutatava mõistega „arhiiviskeem“ määratakse kindlaks arhiivi korrastusüksused — arhiiv ja sarjad koos alltasanditega — ning nende hierarhiline järjestus, nimetused ja tähistus. Arhiiviskeem moodustab nimistu selgroo ning muutub hiljem nimistus sisukorraks. Arhiiviskeemi koostamisel lähtutakse nii dokumentide kui ka arhivaalide loetelust.³⁵

Dokumentide loetelu on dokumendihalduse alusdokument asutuse tegevuse käigus loodavate ja saadavate dokumentide elukäigu planeerimiseks ja juhtimiseks, mis paneb paika moodustatavad sarjad ja nende säilitustähtajad. Arhivaalide loetelu on asutuses tegelikult tekkinud dokumentide haldamise vahend, kus loetletakse kõik asjaajamises tekkinud toimikud või muud üksused.³⁶

Aita Parik uuris oma lõputöös Viljandi maa-arhiivi tegevust aastatel 1940–1968. Pikaajalise kogemusele tuginedes väitis A. Parik oma töös, et nõukogude perioodil võeti maa-arhiivides massiliselt dokumente vastu ning teoreetiliselt oleksid maa-arhiivid pidanud vastuvõetud fondidele korrastamise ja kirjeldamise käigus arhiivinimistud koostama.

Tegelikult seda aga siiski teha ei jõutud. Nappis erialast kaadrit ning dokumentide intensiivne juurdevool asutuste enne- ja pärastõjajaegse likvideerimise, uue riigikorra kehtestamise ning hiljem mitmesuguste reorganiseerimiste tõttu, panid arhiivitöötajate inimlikele võimetele piirid.³⁷ Praktikas tähendas see, et arhiiv oli sunnitud tegelema fondidega, millel puudusid toimikute nimistud ning arhiivis võeti korrastamise ja kirjeldamise aluseks asutuse toimikute nomenklatuur, tõmmati sellest maha toimikud, mida füüsiliselt olemas ei olnud ning järelejäänud loetelust sai arhiivinimistu. Päris uut süstematiseerimisskeemi tehti väga harva.

Teine pikaajalise töökogemusega Viljandi Maa-arhiivi arhivaar Tiiu Lübek selgitas nõukogude arhiivikorrastustöö põhimõtteid, kus arhiive korrastati ja kirjeldati kas dokumendiliigi- või aastapõhiselt. Dokumendiliigipõhine korrastusskeem sarnanes tänapäevase sarjasüsteemiga, kus üheliigilised dokumendid paigutati kronoloogilisse järjekorda. Aastapõhistes nimistutes esitati dokumendiliigid tavaliselt kindlas järjekorras (see lähtus üldjuhul toimikute nomenklatuuri alusel moodustatud arhiiviskeemist), nii on olnud neidki võrdlemisi lihtne hiljem AISi tarbeks ümber korrastada, moodustades sarju, allsarju,

³⁵ Arhivaalide üleandmine. Rahvusarhiivi juhised <http://www.ra.ee/public/Juhised/yleandmine.pdf> (30.03.2013).

³⁶ Rahvusarhiivi koduleht. <http://www.ra.ee/et/arhiivi-terminoloogia/> (01.05.2013)

³⁷ Parik, A. 2005. Viljandi Maa-arhiiv aastatel 1940–1968. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk. 31.

arhivaale.³⁸ Teisalt jäi sarjade ja pealkirjade moodustamisel sisestajatele siiski üsna palju loomeruumi.

1.2 Arhiivi infosüsteemi tutvustus

Eesti arhiivikogusid kirjeldav infosüsteem AIS on saavutus, mille sarnast on üksikutel rahvusarhiividel maailmas. AIS andmebaas jõudis internetti 2004. aastal, tuues kaasa põhimõttelise muudatuse arhiivide kasutamise viisis ja kasutajaskonnas. Rahvusarhiivi ja Tallinna Linnaarhiivi andmebaas loodi eesmärgiga tutvustada Eesti arhiivides hoiul olevaid mäluvarusid, parandada uurijateenindust ja suurendada arhivaalide kasutust.

2013. aasta 30. märtsi seisuga on AISi sisestatud 17 411 arhiivi/kollektsiooni ning 8 124 964 arhivaali. AISi info andmetel on sisestatud kõik Rahvusarhiivi andmed ning Tallinna Linnaarhiivi andmestikust on sisestatud 85%.³⁹ Rahvusarhiivi 2012. aasta aruande andmetel oli möödunud aastal põhiohk digitaalarhiivi kasutusmooduli AIS 2.0 arendamisel.⁴⁰

AISI tuli kanda kirjed arhiivis hoitavate dokumentide kohta säiliku tasemeni, soovitavalt sarjadena.⁴¹ T. Lübek kirjeldas, kuidas AIS kasutuselevõtu algusaastail andmete sisestamine toimus. Otseseid eeskirju, juhiseid ja nõudeid kirjete sisestamiseks ei olnud, kuid olid soovituslikud abimaterjalid arhiiviskeemide koostamiseks ning ühised koolitused, kus arhivaarid jagasid mõtteid ja kogemusi. Andmebaasi andmete sisestamisel kasutati üliõpilasi, kes sisestasid vanade nimistute järgi andmeid, neid oma teadmiste tasemel tõlgendades. Sisestatud andmete hulka peavad nüüd tagantjärele kontrollima arhiivitöötajad, mis on töömahukas ja palju tööjõudu nõudev ülesanne.⁴²

Kokkuleppeliselt sisestati AISi vaid alatise säilitustähtajaga arhivaalid, kuid näiteks Viljandi Maa-arhiivis kanti AISi kõik arvel olevad säilikud olenemata nende säilitustähtajast⁴³ ning ka Tartu Maa-arhiivis on sisestatud praktiliselt kõik pikaajalise säilitustähtajaga arhivaalid.⁴⁴

Et AIS on üheaegselt nii infovahendaja arhiivist väljapoole kui ka haldusvahend arhiivis endas, kergendab pikaajalise säilitustähtajaga arhivaalide sisestamine infosüsteemi

³⁸ *Lübek, T.* Intervjuu . 09.05–12.05.2011.

³⁹ AIS. <http://ais.ra.ee/static/misonais.html> (30.03.2013).

⁴⁰ Rahvusarhiivi 2012 aasta aruanne. http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/ra_aruanne_2012.pdf (30.04.2013).

⁴¹ Ibidem.

⁴² *Lübek, T.* Intervjuu . 09.05–12.05.2011.

⁴³ Ibidem..

⁴⁴ *Pevkur, M.* Isiklik informatsioon. 20.04.2011.

arhiivitöötajate ja uurijate tööd. Arvestada tuleb, et ühe organisatsiooni arhivaalid võivad asuda mitmes erinevas füüsilises asukohas, nii saab arhiivimoodustaja kõikidest avalikuks säilitamiseks üleantud arhivaalidest ülevaate. Lisaks aitab eri paikades hoitavaid ühe arhiivimoodustaja materjale leida arhiiviregister. Seoses uue arhiiviseaduse jõustumisega 1. jaanuarist 2012 ei oma arhiiviregister enam riiklikku staatust, kuid olulise andmekoguna säilib see Rahvusarhiivi andmebaasina, sisaldades teavet avalikke ülesandeid täitvate või täitnud asutuste ja isikute põhitegevuse- ja personalidokumentide asukoha kohta, vt <http://www.ra.ee/et/arhiiviregister/>.

Pikaajalise säilitustähtajaga arhivaalide säilitustähtaeg on 25 aastat ja rohkem, kuid mitte alatine. Enim levinud nõukogude aja pikaajalise säilitustähtajaga arhivaalidest olid personalidokumendid (praegu säilitustähtajaga 50 aastat, varem 75 aastat); loomakasvatust käsitlevad arhivaalid säilitustähtajaga 40 aastat; ehitiste-teemalised arhivaalid säilitustähtajaga kuni konkreetse ehitise likvideerimiseni, mis võib olla väga pikk.⁴⁵

Kui arhiiviasutus võtab arhiivimoodustaja arhiivi vastu, peaks esmalt kiiremas korras olema AISi sisestatud arhiivi piirdaatumid ja säilikute kogus. Säilikute kirjed sisestatakse hiljem, kuid heaks tavaks loetakse kahenädalast piiraga. Samas on praktika teine ja kogu arhiivi täielikule sisestamisele võib kuluda kuid. Arhivaalidele parema juurdepääsu tagamiseks on Rahvusarhiiv võtnud endale ülesande jätkata pikaajalise säilitustähtajaga personalidokumentide nimistute sisestamist infosüsteemi.⁴⁶ Magistritöös olid autori käsutuses peamiselt alatise säilitustähtajaga arhivaalid.

Töö autor on seisukohal, et kõigi võimalike uurijate jaoks on väga tähtis, et AISi arendamisel kontrollitakse ja täiendatakse ka juba sisestatud kirjeid, korrigeeritakse arhiiviskeeme, koostatakse puuduvaid arhiivikirjeldusi ning pööratakse tähelepanu ainese avamisele arhivaalide tasandil.⁴⁷ See lihtsustab uurijate tööd.

⁴⁵ **Aavik, R.** 1982. Arhiivinduse organiseerimine. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium. Tallinn, lk. 40.

⁴⁶ Rahvusarhiivi 2011. aasta aruanne. http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/RA_aruanne_2011.pdf (01.05.2013)

⁴⁷ Rahvusarhiivi 2012. aasta aruanne. http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/ra_aruanne_2012.pdf (01.05.2013)

1.3 Mõnede ENSV kohaliku tööstuse ettevõtete arhiiviskeemide analüüs AISi põhjal

Tänapäeval on AIS esimene allikas, millest arhiivi kohta infot otsitakse. Seetõttu on sarjade nimetustel ja säilikute pealkirjadel üsna oluline roll. Kui seal vajalikku märksõna ei ole, võib materjal jäädagi leidmata. Teisalt on igal ajal ja igal asutusetüübil oma spetsiifilised dokumendiliigid, mille nimetus ei pruugi uurijale midagi öelda, kuid dokumendi sisu võib teda uurimistöös palju edasi aidata.

Arhiiviskeemiga määratakse kindlaks arhiivi korrastusüksused — arhiiv ja sarjad koos alltasanditega — ning nende hierarhiline järjestus, nimetused ja tähistus. Arhiiviskeem moodustab nimistu selgroo ning muutub hiljem nimistus sisukorraks.⁴⁸

Liana Laur, kes uuris teiste internetil põhinevate arhiivinduslike otsivahendite kasutamise seas ka AISi, selgitas arhiivitöötajate ja arhiivides käivate uurijate seas korraldatud küsitluse käigus välja, et AIS oli juba 2006. aastal uurijate seas kõige sagedamini kasutatud otsivahend tänu kasutamismugavusele ning sõnavormidest sõltumatule otsingule.⁴⁹

AISis annab otsing kätte nii sarju kui säilikuid. Väga erilise märksõna puhul on asi lihtne, selle leiab otsinguga kergesti. Üldisema märksõna puhul (näiteks protokollid) saaksime vasteid nii palju, et see ei aita kuigivõrd edasi. Siis tuleb appi võtta otsimine provenientsi järgi, mida AIS õnneks ka võimaldab.

Süsteemse ülevaate saamiseks tuleks alati vaadelda asutuse materjale tervikuna. Sellisel juhul omandab korrastatus infosüsteemis väga olulise tähenduse. Nagu eelnevast näha, moodustati sarjad AISis nii, nagu algmaterjal võimaldas ja tegijate tase lubas. Seepärast ongi allpool analüüsitud kümne nõukogude perioodi kohaliku tasandi tööstusettevõtte arhiiviskeemi AISis, et vaadata, kuid võrd need toetavad vajaliku materjali leidmist ning kas oleks alust ühetüübiliste asutuste puhul (antud juhul kohaliku taseme tööstusettevõtete) puhul AISi kirjade ühtviisi sisestamise nõudel. Lisaks kirjutatakse sarjade ja säilikupealkirjade tekkimise taustast ning selgitatakse arhiivides enimlevinud dokumentide sisu.

⁴⁸Arhivaalide üleandmine. Rahvusarhiivi juhised. <http://www.ra.ee/public/Juhised/yleandmine.pdf>(13.02.2013).

⁴⁹Laur, L. 2006. Arhiivinduslike otsivahendite kasutamine Eesti avalikes arhiivides 2005—2006. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk. 49.

Tabelis 1 on esitatud analüüsimisele tulevate tööstusettevõtete arhiivide lühiaandmed: arhiivi piirdaatumid, säilikute arv ja säilitustähtajad, korrastatusasandid ning märksõnad, milliseid dokumente arhiivis leidub.

Tabel 1

Arhiiv, asukoht	Piir- daatumid	Säilikute arv, säilitustähtaeg	Korrastustasandid	Arhiivi aines
<i>Abja Toorlinavabrik</i> Ajalooarhiiv	1944—1971	306 alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid EAA. V-342, 1945- 97)
<i>AS Sangar</i> Ajalooarhiiv	1956—1993	1380 alalise säilitustähtajaga	Sari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid EAA. V-386, 1949- 1993)
<i>Nahkgalanteriikombi- naat „Linda“ Viljandi</i> <i>Tsehh</i> Ajalooarhiiv	1961—1991	119 alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Ametiühing (personalidoku mendid VAMA.V-12, 1963-95)
<i>Pärnu Linakombinaat</i> Valga Maa-arhiiv VAMA. R-915	1944—1994	1771 alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (Arhiiviregistri andmetel on just Valgas personalidoku mendid, mis ei ole õige)
<i>Pärnu Linakombinaat</i> Ajalooarhiiv EAA. V-915	1944—1994	5000 pikaajalise säilitustähtajaga	Allarhiiv - sari - arhivaal	Personalidoku mendid EAA.V-915 (1944-94)
<i>RAS Tartu</i> <i>Põllutöömashinatehas</i> <i>„Võit“</i> Ajalooarhiiv EAA. T-541	1944—1995	1262 alalise säilitustähtajaga	Sari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing
<i>Tartu</i> <i>Põllutöömashinatehas</i> <i>„Võit“</i> Ajalooarhiiv EAA. V-336	1944—1995	1335 pikaajalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Personalidoku mendid

Arhiiv, asukoht	Piir- daatumid	Säilikute arv, säilitustähtaeg	Korrastustasandid	Arhiivi aines
<i>Tartu Õlletehas</i> Ajalooarhiiv EAA. T-563	1944-1994, 2007	1229 alalise säilitustähtajaga	Sari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (Personalidoku mente arhiiviregistrist ei leia)
<i>Tootmiskoondis</i> <i>Tootsi Ulila filiaal</i> Ajalooarhiiv EAA. T-1163	1946—1986, 1993	632 alalise säilitustähtajaga	Sari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid EAA.V-211, 1945-86)
Võhma Lihakombinaat <i>Ajalooarhiiv</i> EAA M-861	1944—1991	1027 alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid (1947- 1996) asuvad Archivali Group OÜ, Raja keskus 5 Rannamõisa Harjumaa)
<i>Viljandi</i> <i>Tuletikuvabrik</i> Ajalooarhiiv	1944—1961	alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid EAA.V-447, 1944-61)
<i>Viljandi</i> <i>Metsakombinaat</i> Ajalooarhiiv	1946-1991	alalise säilitustähtajaga	Sari-allsari-arhivaal	Põhitegevus Ametiühing (personalidoku mendid EAA V-448, 1945- 91)

1.3.1 Abja Toorlinavabrik

Fond EAA.M-103⁵⁰

Sari „1. Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad, passid" on jaotatud dokumendiliikide järgi kolmeks eraldi allsarjaks (Lisa 1).

Tollaste asutusearhiivide üldeeskirjade järgi kehtis toimikute pealkirjastamisel reegel: *Kui toimikutesse on ette nähtud rühmitada üht liiki dokumente, märgitakse antud dokumendiliik pealkirjas mitmuses.*⁵¹ Abja Toorlinavabriku allsarjad „1.1 Kõrgemalseisvate organite käskkirjad", „1.2 Põhimäärused, põhikirjad, passid", ja „1.3 Direktori käskkirjad" sisaldavad pealkirjas näidatud säilikuid — käskkirjad, põhikirjad ning passid koos täiendavate andmetega.

Abja Toorlinavabriku kõrgemalseisvaks organiks oli algul Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadi Tekstiiltööstuse Peavalitsus, hiljem Eesti NSV Kergetööstuse Ministerium. Toorlinavabrik kohustus oma tegevuses järgima ka Abja rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee (TSN TK) otsuseid ja juhendeid ning ettevõtte spetsiifikast tulenevalt ENSV Varumise Ministeriumi "Pealinavarumistööstuse" Eesti Vabariikliku Kontori ning NSV Liidu Laiatarbe- ja Tööstuskaupade Ministeriumi juhiseid.

Allsarjas „1.2 Põhimäärused, põhikirjad, passid" on muu hulgas arhiveeritud ettevõtte passid. Abja Toorlinavabriku 1961–1963 aasta ettevõtte passis on kirjeldatud:⁵²

- Kapitaalremont, ettevõtte põhivahendid ja nende kulumine, väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate esemete kulumine, amortisatsioonifond;
- Tootmisega seonduv: varutud kaubad, tööstuses kasutatav tooraine, materjalid töötlemisel, valmistoodang, lähetatud kaubad.
- Finantsnäitajad: arveldused eelarvega ja maksed eelarvesse aruandeaasta kasumist.

Arhivaalis „Täiendavad andmed ettevõtte passi juurde" on lisainfo Abja Toorlinavabriku seadmetest koos tehnilise iseloomustustega.

Allsari „1.3 Direktori käskkirjad" iseloomustas igapäevast töökorraldust ettevõttes. Põhitegevusalaste käskkirjadega määras ettevõtte direktor komisjonid, mis vastutasid

⁵⁰AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=&kokku=1&id=214000000487&f=1&active=&sess_id=2ed4ac759e50beeebe22af4b739d1567 (16.01.2013).

⁵¹Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 17.

⁵²EAA. Fond M-103, nimistu 1, säilik 101. - Ettevõtte pass. L. 17.

erinevate tööloikude eest: näiteks inventuuride läbiviimise koosseisud või töötajate valvegraafikud.

Sarjas „2. Protokollid“ on arhiveeritud katsetootmise finantseerimise ning insener-tehniliste koosolekute protokollid. Insener-tehnilistel koosolekutel arutati peamiselt ettevõtte seadmete tehnilisi küsimusi, kuid ka uute toodete arendusprotsessi käiku.

„3. Eelarved, koosseisude nimekirjad, plaanid, aruanded“ on jaotatud kolme allsarja. „3.1 Eelarved, koosseisude nimekirjad“ sisaldab majanduskulude ning kapitaalehituse eelarveid. Sarjadesse „3.2 plaanid“ ja „3.3 aruanded“ on arhiveeritud Abja Toorlinavabriku plaanilist tegevust kajastavad finantsplaanid, uue tehnika juurutamise plaanid, omahinna aastaplaanid ja töötasu fondi plaanid ning aruandlus vastavalt esitatud plaanidele.

Abja Toorlinavabriku sarjas „6. Kirjavahetus“ säilitakse ühe organisatsiooniga peetud infovahetust. Asutusearhiivide üldeeskirjad kehtestasid, et kirjavahetuse toimikute pealkirjades *märgitakse kellega ja mis küsimustes kirjavahetust on peetud*.⁵³ Eraldi reglementeeriti, kas toimik sisaldas ühe või mitme adressaadiga kirjavahetust. Esimesel juhul oli nõutav konkreetse asutuse nime näitamine pealkirjas, teisel juhul pealkirjastati toimik vastavalt teemale ning jäeti adressaat nimetamata.⁵⁴ Toorlinavabriku arhiivis on järgitud üldeeskirjade esimest näidet: pealkirjas „Kirjavahetus ENSV Kergetööstuse Ministeriumiga töö organiseerimise, töökultuuri, töötingimuste parandamise küsimustes“ on nii institutsioon kui teema, mis alal infot on vahetatud.

„8. Ratsionaliseerimise dokumendid“ sisaldab ratsionaliseerimistegevuse aruandlust ning protokolle juurutatud ettepanekutest.

Sari „9. Sotsialistliku võistluse dokumendid“ sisaldab kalendriaastaks vastu võetud sotsialistlikke kohustusi ning kohustuste täitmise aruandlust.

Abja Toorlinavabriku arhiivi puhul on mahukaimate sarjade liigitamine allsarjadeks õigustatud. Vastavalt arhiivieeskirjale on Abja Toorlinavabriku arhiiviskeemis korrastustasandite ja alltasandite kasutamine optimaalne, näidates *arhivaalide vahelisi seoseid ning lihtsustades nende kasutamist*.⁵⁵

⁵³ Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 17.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Arhiivieeskiri, RT I, 229

1.3.2 AS Sangar

Fond EAA.T-939⁵⁶

AS Sangari arhiiv on korrastatud ilma allsarjadeta (Lisa 2).

Sari „1. Põhikirjad ja riiklik registratsioon" sisaldab kahte arhivaali. Esimene neist on ettevõtte põhikiri. Riikliku registratsiooni all on arhiveeritud vabriku märgi registreerimisega tekkinud dokumentatsioon 1961. aastal — registreerimiseks esitatud märkide näidisjoonised AS Sangari konkreetse tootemärgi kasutamise õigust kinnitava tõendiga.

Käskkirjade sarja „3. Direktori käskkirjad ja korraldused, käskkirjade registreerimisraamatud" on lisatud ka direktori käskkirjade registreerimisraamatud. Osad ettevõtted on sama liiki arhivaalide jaoks tekitanud eraldi sarja „Registrid". Uuriija seisukohalt on selline korrastatus mugav — koos käskkirjadega on võimalik tutvuda ka registreerimisraamatutega.

AS Sangari tehase passe säilitatakse sarjas „4. Tehase passid ja täiendavad andmed passi juurde". Enne tehniliste andmete kirjeldust leiab 1950. aasta ettevõtte passist AS Sangari ajaloolise arengu lühikokkuvõtte, alustades ajast, mil tulevane suuretevõtte väikeste artellide ühendamise teel moodustati.⁵⁷ Tehniliste andmete all on antud ülevaade ettevõtte töötajate üldarvust, tsehhide koosseisust, tootegruppidest, uue tehnika kasutamisest ning protsessist, mida oli tehtud ja mida plaaniti teha ettevõtte tööviljakuse tõstmiseks.

„5. Tootmis-, dišpetšernõupidamiste jm. alaliste komisjonide koosolekute protokollid" kajastavad tootmisalases tegevuses vastu võetud otsuseid. Teistest arhivaalidest erandlikumad on näiteks alates 1961. aastast seitsme-tunnilisele tööpäevale ülemineku protsessi dokumentatsioon, mis sisaldab analüüse ümberkorralduste kohta, mida oli vaja tootmisjaoskondades teha, et üleminek häireteta toimuks.

„6. Kunstinõukogu koosolekute protokollid, kinnitatud mudelid" oli ettevõtte profiili kajastav sari. Kunstinõukogu oli AS Sangari organ, kuhu esitati kinnitamiseks kõik uued tootekavandid. Toodete kavandite juurde märgiti autori nimi, toote mudel, kasutatud värvitoonide indeksid ning komisjoni otsus, kas toode kinnitati või mitte.

⁵⁶http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501160500893675&kokku=1&id=210251106838&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013)

⁵⁷EAA. Fond T-939, nimistu 1, säilik 452. - Vabriku passi andmed.

„9. Aasta-, viis- ja seitseaastakute aruanded" — Alates 1940. aasta IV kvartalist⁵⁸ mindi Nõukogude Liidu valitsuse ülesandel Eestis üle plaanimajandusele. Ühiskonna areng oli jaotatud viieaastasteks perioodideks, kus kõikidele majandus- ja kultuurialadele kehtestati täitmisele kuuluvad ülesanded ja tootmisplaanid ning hiljem tehti nendest kokkuvõtted.

Erandina kehtestati VI viisaastaku (1956—60) kestel seitseaastak (1959—65). Peale seitseaastakut algas uus viisaastak, kuid nüüd juba järjekorranumbriga VIII. Rohkem seitseaastakuid tollases majandussüsteemis ei olnud.⁵⁹

Aastaruannetes on näidatud toodangu üldmaht, kuid kõik tooteartiklid eraldi. AS Sangaril oli sarnaselt teiste tööstusettevõtetega kohustus järgida riiklikust Plaanikomiteest ette antud viisaastaku plaani (hõlmas toodangu mahtu, ettevõtte tehnilist arengut ja kapitaalehitust). Plaanitäitmise aruannetes on esitatud ka tootmise majandusliku efektiivsuse tõstmise võimalikud näitajad.

„10. Tootmis-, finants-, tööjõu-, töötasufondi ja sotsiaalse arengu plaanid ja aruanded" — Nimetatud fondid olid seotud viisaastaku plaanidega, mis NSV Liidu Riikliku plaanikomitee poolt välja töötati ning mille kohta tööstusettevõtted olid aruandekohuslased ministeeriumi ees, kelle alluvuses töötati. Lisaks sarja pealkirjas viidatud ettevõttele eraldatud fondide dokumentatsioonile on sarja lisatud ka samade fondide kohta käiv kirjavahetus. Üldjuhul on kirjavahetus eraldi sarja(desse) paigutatud, kuid AS Sangari asjaajamises on peetud vajalikuks kogu materjal ühtses sarjas säilitada. Üldjuhul arhiveeritigi koos tootmis- ja finantsplaanid ning aruanded, sest ettevõtte asjaajamises käsitleti neid koos. Tootmisplaanid käsitlevad tootmisprotsessi ja realiseerimist, plaanides on ära näidatud ettevõtte tootmismahud, omahind, kasum ja rentaablus. Finantsplaanid puudutavad tollaseid rahandusalaseid näitajaid: kasumi üldsumma ettevõttes ning maksed riigieelarvesse.

Tööjõu-, töötasu-, ja sotsiaalse arengu plaanides ning aruannetes arvestati tööviljakuse tõstmist, toimus aruandlus tööliste ja teenistujate arvu ning palgafondi üle.

„11. Administratiiv-majanduskulude eelarved, kinnitatud koosseisud, töötasu plaanid, töötajate kvalifikatsiooni tõstmise plaanid ja aruanded, kvalifikatsioonikomisjoni protokollid, kaadrialased plaanid ja aruanded" — ka siin on tavapäraselt eri sarjadesse paigutatud arhiividokumendid üheks sarjaks koondatud, hõlmates kõiki kaadrialast ümberõpet ning kvalifikatsiooni puudutavaid arhiividokumente.

⁵⁸Tomson, E. 1999. Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu, lk. 75.

⁵⁹ENEKE 4. Õpilase teatmeteos. 1986. Tallinn, lk. 193—195.

Nõukogude tööstusettevõtetes jaotati töölised kvalifikatsiooniastmestike järgi kategooriatesse, millele olid kehtestatud ametioskuste nõuded. AS Sangari arhivaalidest selgus, et ettevõttes tegutses kvalifikatsioonikomisjon, kes kontrollis regulaarselt nii teoreetiliselt kui praktiliselt atesteerimise vormis personali teadmisi ja oskusi, omistades töötajatele uue kategooria ning selle järgi makstava töötasu määra. Tavaliselt eraldi sarjana korrastatud säilikutest „koosseisude nimestik“ on näha personali nimekiri koos omistatud kategooriatega.

Teiste analüüsitud arhiividega võrreldes on erandlik sari „24. Eesrindlike töömeetodite kooli plaanid ja aruanded, ettekanne tööviljakuse kohta“. Koolide moodustamise eesmärk oli: *Eesrindlike töömeetodite koolid moodustatakse progressiivsete töömeetodite ja võtete massiliseks levitamiseks ja juurutamiseks.*⁶⁰

Arhivaale analüüsides selgub, et eesrindlike töömeetodite koolid olid mitmesuunalised, näiteks: tööviljakuse suurendamine, toodangu kvaliteedi parandamine, jne. Iga kooli(tuse) eesmärgiks oli üks konkreetne suund ja kooli toimumine korraldati ettevõtte direktori käskkirja alusel. Aasta lõikes esitati eesrindlike töömeetodite kooli tööplan, kus oli kirjas üldine töökava, praktilise töö teema, tundide arv, toimumisarv ja juhendaja. Koolil oli nii teoreetiline kui praktiline osa. Näiteks võis teadmisi saada eesrindlike töömeetodite kooli praktilises osas teemal *spetsiaalsed võimlemisharjutused noortööliste väljaõpetamiseks.*⁶¹

AS Sangari arhiiviskeemile omaselt on ka selles sarjas kogu eesrindlike koole hõlmav arhiivimaterjal ühte sarja koondatud. Nii asuvad siin ka direktori töömeetodite koole puudutavad käskkirjad.

Üldjuhul asuvad seltsimeheliku kohtu materjalid asutuse ametiühingukomitee materjali hulgas allsarjana. AS Sangari arhiiviskeemis on aga eraldi sari „31. Seltsimeheliku kohtu protokollid ja juurdluse materjalid“, sisaldades ühte 84-lehelist säilikut.⁶²

Uurija jaoks eksitav on sarja pealkiri „32. Statistilised aruanded“, mis sisaldab ainult üht säilikut: „1976. a. ühiskondlike ülevaatuste ja konkursside õiendid, aruanded.“⁶³ Statistiliste aruannetena esitati tol ajal kaadri- ja tootmisalaseid näitajaid ning aruanded paigutati valdavalt nende liigi järgi eraldi sarjadesse. AS Sangari statistiliste aruannete alla on aga

⁶⁰ EAA. Fond T-939, nimistu 1, säilik .472. - Eesrindlike töömeetodite kooli plaanid ja aruanded. L. 1.

⁶¹ Ibidem.

⁶² AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501160500893675&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941&pealkiri=&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekood=&leidandmed=EAA.T-939&tasand=0&kokku=1&id=200703760476&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (02.02.2013)

⁶³ EAA. Fond T-939, nimistu 1, säilik 737. - 1976. a. ühiskondlike ülevaatuste ja konkursside õiendid, aruanded.

korrastatud hoopis ühiskondlike konkursside materjalid. Ühiskondlik konkurss oli näiteks vabrikusisene tootmisjäätmete parema kasutamise konkurss. Tagantjärele on raske otsustada, miks arhiveeriti ühiskondlike ülevaatuste ja konkursside õiendid ja aruanded statistiliste aruannete sarjas — oli siin põhjuseks sekretäri kogenumatus või ettevõtte asjaajamissüsteemi põhimõtteid arvestades säiliku loomulik koht või arhiivis tehtud hilisem korrastustöö.

„37. Toimikute nomenklatuur“ — AS Sangari arhiivis on säilinud mitme aastakäigu toimikute nomenklatuurid, mis kajastavad asutuse funktsioone ja tegevust erinevatel ajaperioodidel. Näiteks: AS Sangari 1987. aasta toimikute nomenklatuur kajastab järgmisi funktsioone:⁶⁴

1. Juhtimine
2. Plaan ja tootmine
3. Kvaliteedijuhtimine
4. Raamatupidamine
5. Finantsosakond

AS Sangari ajalugu säilitatakse sarjas „38. Kroonika, vabriku iseloomustus“. Kui arhivaal „Vabriku iseloomustus“ sisaldab vaid vabrikus töötanud inimeste nimesid ja arve aastate kaupa, siis säiliku „Õmblusvabriku "Sangar" möödunu ja tänapäev“ alt leiab samanimelise 1996. aasta publitseeringu. Väljaande koostajad Malle Lukksepp ja Kaja Vahtra on raamatusse kokku võtnud ettevõtte artellide ühinemisest alguse saanud kujunemisloo, portreeterinud kauaaegseid töötajaid, lisades fotomaterjali erinevatest tegutsemisperioodidest.

Tööstusajaloo uurimise seisukohalt on tänuväärne, kui uuritav organisatsioon on oma ajalugu järjepidevalt kajastanud.

1.3.3 Nahkalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehh

Fond EAA.M-926.⁶⁵

Nahkalanteriikombinaat Linda tegutses Tallinnas ning ettevõttele allusid lisaks Viljandi tsehhile kohalikud tööstused Tartus, Kohilas ja Elvas.

⁶⁴EAA. Fond T-939, nimistu 1, säilik 1128. – Toimikute nomenklatuur. L. 1.13.

⁶⁵[http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501161026671684&kokku=1&id=214000832357&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941\(02.02.2013\)](http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501161026671684&kokku=1&id=214000832357&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941(02.02.2013))

Nahkgalanteriikombinaat Viljandi tsehhi arhiivis säilitatakse nimistu 1 aü ametiühingukomitee arhivaale (Lisa 3). Sari „1. Protokollid“ on jaotatud allsarjadeks vastavalt koosoleku liigi järgi: ametiühingu aruande-valimiskoosolekute protokollid, ametiühingukomitee koosolekute protokollid ja seltsimeheliku kohtu protokollid.

Sarjas „2. Eelarved, plaanid, aruanded“ sisaldab allsari „2.1 Eelarved“ koos eelarvetegakahel juhul ka finants- ja statistilist aruannet, mis muidu on arhiveeritud allsarjas „2.3 Aruanded“ Imselt tingis erandid fakt, et kahel aastal on korrastatud eelarve ning finants- ja statistiline aruanne ühe säilikuna.

Märksõnaga Nahkgalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehh teisi arhiivifonde AISs ei kuva. Kuid muudetud otsinguga („Riiklik Aktsiaselts Linda“) on kombinaadi materjale Tallinna Linnaarhiivi väikesemahulises fondis ning Riigiarhiivi fondides („Kombinaat Linda“).

Nahkgalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehhi arhiivi uurides puutus töö autor kokku juurdepääsupiirangutega, kui soovis tutvuda ettevõtte ametiühingukomitee koosolekute protokollide ning seltsimeheliku kohtu protokollidega. Ajalooarhiivis selgus, et Vahi tänava uurimissaalis ilma eelneva juurdepääsuloata nende arhivaalidega tutvuda võimalik ei ole.

Isikuandmete kaitse seaduse järgi on *isikuandmed mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on.*⁶⁶ Isikuandmete töötlemine on lubatud vaid andmesubjekti nõusolekul ning nõusolek kehtib *andmesubjekti eluajal ning 30 aastat pärast andmesubjekti surma, kui andmesubjekt ei ole otsustanud teisiti.*⁶⁷

Nõukogude perioodi kui lähiminevikku uurides võib uurija sattuda isikuandmetele, kus andmesubjekt on veel elus või tema surmast ei ole 30 aastat möödunud. Lahendusena juhinduvad arhiivid oma töös riigiarhivaari käskkirjast „Juurdepääsu kord piiranguga arhivaalidele“ mis sätestab, et juurdepääsu ei piirata asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide põhitegevuse dokumentidele juhul, kui nendes sisalduvad isikuandmed, mida on keeruline hallata. Selgituses märgitakse, et *arhiivi haldamise väikseim ühik on säilik, ning sellest väiksemaid infoühikuid ei ole arhiivis võimalik mõistliku ressursikuluga kindlaks teha. Seega*

⁶⁶Isikuandmete kaitse seadus RT I 2007, 24, 127

⁶⁷Ibidem.

*on dokumentides juhuslikult, ebasüsteemiliselt esinevate isikuandmete kindlakstegemine Rahvusarhiivi praktilise töökorralduse huvides teisejärguline.*⁶⁸

Nõukogude perioodi arhiivimaterjalidele ei ole riigiarhivaari käskkirjale tuginedes mõistlik juurdepääsupiiranguid kehtestada, sest säilikes sisalduvate isikuandmete kindlakstegemine kulutaks väga palju tööjõu ja -aja ressursi. Kui aga siiski on osad arhivaalid piiratud ligipääsuga, võib uurimistöö eesmärgil taotleda juurdepääsu ka võimalikele isikuandmetega arhivaalidele.

1.3.4 Pärnu Linakombinaadi Riigiarhiivi Valga osakonna fond

Fond VAMA.R-915⁶⁹

Valga Maa-arhiivis säilitatakse Pärnu Linakombinaadi nimistu nr 1 arhivaale (hõlmab asutuse põhitegevust) ning Ajalooarhiivis säilitatakse Pärnu Linakombinaadi nimistu nr 1k ja nr 2k arhivaale (hõlmab asutuse personalidokumente).

Arhiiviskeemis (Lisa 4) on sarjad pealkirjastatud struktuuripõhiselt, vastavalt tootmisüksustele. Analüüsitud arhiiviskeemides on selline kirjeldus esmakordne.

Sari „Juhtkond“ on jaotatud neljaks allarhiiviks vastavalt arhivaali liigile. „1.1. Kõrgemalseisvate asutuste käskkirjad, määrused“ ja arhivaalid on pealkirjastatud vastavalt nende sisule, kuid samas on ka pealkirju, kus on jäädud üldterminite juurde ning ei ole täpsustatud, millise institutsiooni dokumentidega on tegemist.

Sarjad „2. Raamatupidamine“ ja „4. Kaadriosakond“ , „5. Töö- ja töötasuosakond“ , 10. Ratsionaliseerimise osakond“ , „11. Ohutustehnika osakond“ on kõik suuremahulised, ilma allsarjadeta korrastatud.

„13. Ametiühing“ on kogu arhiiviskeemis kõige paremini korrastatud sari, kus seitsmesse allsarja jaotatuna saab ametiühingu tegevust kajastavast dokumendiloomest hea ülevaate: koosolekute protokollid; aruanded, aktid, eelarved; vastastikuse abistamise kassa; otsused ja kirjavahetus; liikmete arvestuskaardid, arveraamatud; liikmeks astumise avaldused ning sotsialistlikud kohustused.

⁶⁸Juurdepääsu kord piiranguga arhivaalidele. Riigiarhivaari käskkiri 06.09.2012.
http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/juurdepaasu_kord_2012.pdf (02.02.2013).

⁶⁹AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501162239258698&kokku=1&id=212000000614&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (02.02.2013).

Pärnu Linakombinaadi Valga Maa-arhiivi fondi sari „Juhtkond" on jaotatud viieks sarjaks vastavalt arhivaali liigile. „1.1. Kõrgemalseisvate asutuste käskkirjad, määrused" arhivaalid on pealkirjastatud vastavalt nende sisule, kuid samas on ka pealkirju, kus on jäädud üldterminite juurde ning ei ole täpsustatud, millise institutsiooni dokumentidega on tegemist.

Allsari „1.3. Koosolekute protokollid" sisaldab nii töötajate üldkoosolekute kui ka tootmisnõupidamiste protokolle. Sisult olid need koosolekud erineva profiiliga ning nende koondamine ühte sarja raskendab arhivaalidest ülevaate saamist.

Sarja arhivaalide paigutamine on muidugi subjektiivne tegevus ning asjaajamise eest vastutava töötajate loovuski erinev. Ühtsete reeglite kehtestamine ja neist kinnipidamine aitab ka arhiivi hilisematel kasutajatel dokumentides orienteeruda.

Ühe oletusena võib Pärnu Linakombinaat olla üks neist ettevõtetest, kelle arhiiviskeem on loodud toimikute nomenklatuuri põhjal. Sel juhul oleks juba nomenklatuuris eksitud nii rühmitamise kui pealkirjastamise nõuete vastu. Rühmitamisel oli muude reeglite hulgas ette nähtud, et ühiskondlikud organisatsioonid (Sarjas „1.4. Põhikirjad, aktid" allsarja on paigutatud ka rahvakontrolli grupi päevik) oleksid pidanud asuma eraldi rühmas: *nomenklatuuris tuleb ette näha toimikute pealkirjad organisatsiooni kõiki dokumenteeritavaid tööloikuid ja tegevuse küsimusi kajastavate dokumentide rühmitamiseks, sealhulgas toimikute pealkirjad ühiskondlike organisatsioonide (ametiühingu, rahvakontrolli, vabatahtlike ühingute, jne)/- - /tegevuses tekkivate dokumentide rühmitamiseks.*⁷⁰ Toimikute pealkirjad pidid selgelt kajastama toimiku põhisisu.

Väga suuremahuliste sarjade puhul („2. Raamatupidamine" ja „4. Kaadriosakond" , „5. Töö- ja töötasuosakond" , 10. Ratsionaliseerimise osakond" , „11. Ohutustehnika osakond") on arhivaalide parema leitavuse seisukohalt otstarbekam kas temaatiline või korrespondendipõhine dokumentide allsarjadeks rühmitamine.

Pärnu Linakombinaadi paremini korrastatuim sari kogu arhiivis on „13. Ametiühing" , kus nelja allsarja jaotatuna saab ametiühingu tegevust kajastavast dokumendiloomest hea ülevaate.

⁷⁰Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 15.

1.3.5 Pärnu Linakombinaadi Ajalooarhiivi fond

EAA.V-915.⁷¹

Pärnu Linakombinaadi personalidokumentide arhiiv (Lisa 5) on allarhiividega, millest esimene on omakorda „Pärnu Linakombinaat“. Sarjas „1. Personalikäskkirjad“ säilitatakse kahes allsarjas vastavalt käskkirja välja andnud ametikoha omanikule personali-alaseid käskkirju. Allsarjas „1.1 Kõrgemalseisvate asutuste personalikäskkirjad“ on üldjuhul arhivaalide pealkirjas näidatud konkreetset asutust: Eesti NSV Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaat, Kergetööstuse Valitsus, NSV Liidu ja Eesti NSV Laitarbetööstuskaupade Ministerium, Tekstiilitööstuse Peavalitsus, jne. Kuid on ka säilik, mis on pealkirjastatud „Kõrgemalseisvate organite käskkirjad, korraldused ja määrused isikkoosseisu kohta“. Siin raskendab arhivaalidest ülevaate saamist see, et rühmitamise alust on poolel teel muudetud: algul on pealkirjastatud dokumendi väljaandja järgi, hiljem aga on ühe teema piires kõik dokumendid kokku viidud.⁷²

Allsarjas „1.2 Juhi käskkirjad“ on arhiveeritud direktori töökorraldusalaseid küsimusi puudutavad käskkirjad: töötajate puhkusele minek ja asetäitjad, töötajate nimekirjast kustutamine (seoses surmaga) ja vallandamine ning distsiplinaarkaristused. Vallandamine ei tähendanud tol ajal tingimata ettevõtte-poolset sunduslikku töösuhte lõpetamist, vaid töötaja lahkumist omal soovil või seoses vanaduspensionile minekuga.

„2. Personali nimekirjad“ sisaldab töötajate nimestikke aastati ja ametikohtade järgi, töölt lahkunud töötajate nimekirju ning nimestike registreid, jne.

Analüüsides arhiiviskeemi järgmisi sarju 3–5, võib oletada, et asutuse toimikute nomenklatuuris oli algselt dokumentide rühmitus „personali nimekirjad“. Mingil hetkel võis selguda, et personali nimekirjadesse hakkas paigutama väga erinevate pealkirjadega dokumente ning rühma nimetus jäi liiga üldiseks. Seetõttu lisandusid toimikute nomenklatuuri eraldi sarjad töötajate andmetega („3. Isiklikud kontokaardid“, „4. isiklikud toimikud“) ja töölt lahkunud töötajate nimekirjadega („5. Isiklikud arvestuskaardid“). Hiljem on rühmad asutuse arhiivis sarnaselt ka toimikute nimistusse kantud ja lõpptulemus kajastub praegu AISis ettevõtte arhiiviskeemis.

⁷¹http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501162850633925&kokku=1&id=201250563011&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013).

⁷²EAA. Fond V-915, nimistu 1k, säilik 262.

Sarjas „6. Atesteerimis- ja kvalifikatsioonikomisjoni protokollid" kirjeldatakse erandlikult teiste analüüsitud arhiiviskeemidega võrreldes ettevõttes toimunud *tööpäeva pildistust*.

Pildistus tähendas atesteerimisele mineva töötaja tööpäeva kaardistust, mille viis läbi *vaatleja kontrolör* ja allkirjastas tsehhi juhataja. Tegevused kanti sisse ajaarvestuses minut/sekund.

Mõned väljavõtted lukksepa ametikoha tööpäevast (min/sek)⁷³

- Kontrollib masinaid 7/48,
- räägib meistriga 4/46,
- põhiliselt parandab ja räägib tööliste ja meistriga vaheldumisi,
- isiklik aeg 6/6,
- veekraani juures joomas -/45,
- suitsetab (kammiparandustoas) 7/-

Kokkuvõtte iga tööpäeva protsessi kohta.

Esitatud pildistusest tegi lõppkokkuvõtted töötasu osakonna juhataja ning tulemused esitati atesteerimiskomisjonile.

Erinimelised registrid analüüsitud tööstusettevõtete arhiiviskeemis sisaldavad sissekandeid konkreetse registri piires välja antud dokumentide kohta. Pärnu Linakombinaadi sarjas „7. Tööraamatute registrid" on arhiveeritud töötajate nimekiri, kellele tööraamatud välja anti.

„8. Töölevõtu-, üleviimis- ja vallandamislehed" kajastab personali liikumist ettevõttes. Kõik andmed on vormistatud dokumentide tüüpvormidele. Töötajate üleviimislehtede arvukuse järgi saab oletada, et tööprotsessis kasutati sageli ühelt ametikohalt teisele üleviimist.

Sarjas „9. Õnnetusjuhtumite aktid" säilitatakse ettevõttes toimunud õnnetusjuhtumite dokumenteeritud materjali. Dokumendivormil pealkirjaga „Akt tootmises toimunud õnnetusjuhtumi kohta" esitati juhtumi kirjeldus ja abinõud, mida oli vaja järgmiste õnnetuste vältimiseks kasutusele võtta, kes selle eest vastutas ning ülesande täitmise tähtaeg.

Eraldi dokumenteeriti õnnetusjuhtumi tagajärjel saadud vigastuste diagnoos ja millises ajavahemikus töötaja töölt vabastatud oli. Lisaks töötaja vigastustele selgitati välja ka rikutud

⁷³EAA.V-915, nimistu lk, säilik 151. – Atesteerimis- ja kvalifikatsioonikomisjoni protokollid. L. 23.

seadme, tööriistade, materjali või isegi lõhutud hoonete ja ehituste maksumus. Kahju hüvitaja selgus juurdluse lõpptulemina.

Allarhiiv „II Kudumistsehh nr. 2 ja nõõritsehh (Mõisakülas)" on korrastatud kuue sarjana ning sisaldab kudumistsehhi personalidokumente. Sarjad on pealkirjastatud ema-ettevõtte arhiiviskeemi järgi.

Allarhiivis „III Kilingi-Nõmme kudumisjaoskond nr. 3" säilitatakse töötajate kontokaarte ning arhiiviskeem on esitatud ilma sarjadeta, arhivaali tasandil.

Ülejäänud allarhiivides (III Firmakauplus Pärnu Lina; IV Lastepäevakodu nr.19, V Lastesõim nr.2, VI Lastepäevakodu nr.5, VII Ametiühing) on arhiveeritud töötajate isiklikud kontokaardid tähestikulises järjekorras, ametiühingu allarhiivis lisaks ka töötajate palgalehed.

Pärnu Linavabriku puhul oli tegemist keeruka struktuuriga asutusega, kuhu lisaks tootmisalastele allüksustele kuulusid ka kaks lastepäevakodu ning üks lastesõim. Tööstusajaloo uurija võibolla ei kaasa oma uurimusse lasteasutuste tegevust, kuid nende olemasolu struktuuris on vaja teada.

Pärnu Linavabriku arhiiv asub Rahvusarhiivi erinevates hoidlates — Tartus ja Valgas ning parteidokumente säilitatakse sarnaselt teiste asutuste arhiividele Riigiarhiivis.

Aita Parik kirjeldab oma lõputöös isikliku arhiivitöö kogemusena, et Eesti arhiivides RAFi arhiivifondi mõistet nii ei tõlgendatud. Olulisele kohale seati arhivaalide loomise periood (sagedaste struktuursete ümberkorralduste tõttu arhiivisüsteemis muutusid tegevuspiirkonnad ja kogutava materjali piirdateadumid), mistõttu ühe ja sama asutuse erineva perioodi arhivaale võib tänapäeval leida nii Ajaloo- kui Riigiarhiivis.⁷⁴ Siinses näites on materjal lisaks jagunenud ka erinevate maa-arhiivide vahel.

Arhiivihoidlates on väga kitsad olud ning näiteks Ajalooarhiivi Vahi tänava hoidla, mis oli mõeldud arhivaalide vastuvõtmise pikemale perspektiivile, on tänu Viljandi Maa-arhiivi likvideerimisele ja sealsete arhiivimaterjali ületootmisele Ajalooarhiivi, juba täis.

Puhtpraktilistel kaalutlustel võiksid muidugi personalidokumendid ja asutuse põhitegevust kajastavad dokumendid olla ühes hoidlas, nii nagu säilitatakse järgmise analüüsitava ettevõtte Tartu Põllumasinatehas Võit arhiivi (Ajalooarhiivis).

⁷⁴Parik, A. 2005. Viljandi Maa-arhiiv aastatel 1940—1968. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu, lk. 57.

Ajaloo uurimise seisukohalt on tähtis teada, et personalitöö dokumendid (millele on kehtestatud ka juurdepääsupiirang) ei ole alatise säilitustähtajaga.

1.3.6 RAS Tartu Põllutöömasinatehas "Võit"

Fond EAA.T-541⁷⁵

Tartu Põllutöömasinatehas Võit asutuse põhitegevuse dokumentide arhiiviskeem (Lisa 6) sarnaneb ülesehituselt ja pealkirjastamiselt AS Sangari arhiiviskeemile. Sarja pealkirjadesse on kokku võetud selle alla arhiveeritud säilikute liigid ning arhiiv, välja arvatud ametiühingu osa, on korrastatud ilma allsarjadeta.

„1. Põhikirjad, põhimäärused ja riiklik regulatsioon" sisaldab asutuse põhikirju, põhimääruseid ning riikliku regulatsiooni alt võib leida ettevõtte registreerimislehti ja kauplemislube. Põhikirjad annavad uurijale infot ettevõtte tegevusvaldkondadest ning juhtimisstruktuurist. Arvestades ümberkorraldusi nõukogude institutsioonide nimetustes ja alluvussuhetes aitavad põhikirjad asutuses toimunud muutusi jälgida.

Sarjas „4. Tehase passid ja täiendavad andmed passi juurde" on 1950. aasta tehase passi juurde lisatud juhised, mida passi täitmise juures arvestama pidi: seadmete tootmisvõimsuse esitamisel tuli arvesse võtta, kui palju oli maksimaalselt tehniliselt võimalik toota eeldades, et seadmed on maksimaalselt kasutatud. Kõik tehnilised seadmed tuli passis tükiarvuga välja tuua ning lisada juurde protsentuaalselt seadme kasutamise kasutegur.⁷⁶

Aja jooksul ettevõtte passi vormid muutusid. 1981. aastal on esitatud sisult samade andmetega, kuid teistsuguses vormis, venekeelne, pass.⁷⁷

Sari „5. Alaliste komisjonide, tootmisnõupidamiste jm koosolekute protokollid" annab infot, milliseid komisjone asutuses oli. Tartu Põllutöömasinatehas Võidu sellenimeline sari sisaldab põhiliselt tööstusettevõtetele omaseid tootmisnõupidamiste protokolle. Sõnalühend „jm" tähistas töötajate koosolekuid ja Tartu Linna asutuste ja ettevõtete esindajate nõupidamise protokolle.

Sari „7. Tehase poolt koostatud juhendid, töönormid, tükitöönormid ja hinded, normide täitmise aruanded, töönormide muutmise ja kinnitamise protokollid" tutvustab

⁷⁵ AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163042126759&kokku=1&i_d=210250958258&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013).

⁷⁶EAA. Fond T-541, nimistu 1, säilik 47. – 1950.a. tehase pass.

⁷⁷EAA. Fond T-541, nimistu 1, säilik 792. - 1981.a. tehase pass.

normeerimispoliitikat. Riiklikud plaanid nägid ette regulaarset töönormide ning tariifide läbivaatamist. Tööliste seisukohalt ei olnud kasulik norme suurearvuliselt ületada, sest nende alusel kehtestati uued, siis juba kõrgemad töönormid. Kõrgemaid norme oli raskem täita, liiati veel ületada.

Sari „11. Ratsionaliseerimise ja leiutamise alased plaanid, eelarved ja aruanded, ratsionaliseerimise büroo koosolekute protokollid, ratsionaliseerimisetepanekud ja juurutamise aktid"

Võidu arhiivi sarjad „13. Uue tehnika arendamise ja juurutamise plaanid, eelarved, aruanded, tehnikanõukogu koosolekute protokollid", „14. Töö teaduslik-tehnilise organiseerimise plaanid ja aruanded, ühingu koosolekute protokollid, tehnilise informatsiooni tööde plaanid ja aruanded" ja „15. Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaanid ja aruanded" näitavad ettevõtte profiilist tulenevalt tehniliste dokumentide sarjade arvukust ning mahukust.

Sari „16. Masinate ja seadmete joonised, skeemid, projektid, tehnilised kirjeldused, ülevaate ja vastuvõtmise aktid" — kui ettevõtte passis kajastati põhjalikult seadmeid, millega asutus töötas ja toodangut välja andis, siis selles sarjas säilitatakse 1947–1951. aastatel Tartu Põllutöömashinateshases Võit toodetud masinate tehnilisi iseloomustusi.

Sarja „19. Ohutustehnika- ja töökaitsealased plaanid, eelarved ja aruanded, õnnetusjuhtumite aruanded" arhivaalid kajastavad ettevõttes toimunud ohutustehnika ja töötervishoiualast kontrollsüsteemi õnnetusjuhtumite statistiliste aruannete näol.

Sari „21. Statistilised aruanded, tegevuse analüüsid" sisaldab statistiliste aruannetena informatsiooni toodangu aastaplaani täitmise kohta, mehhaniseerimisalaseid dokumente.

Sarjas on arhiveeritud ka 1966. a toimikute nomenklatuur, mille jaoks on tegelikult arhiiviskeemis eraldi sari. Toimikute nomenklatuur ei ole teiste sarja säilikutega seoses ning on sarnane sarjas „26. Toimikute nomenklatuur" arhiveeritud dokumentidega.

Ametiühingukomitee materjal on kokku võetud seitsmesse allsarja ning see annab arhivaalidest hea ülevaate.

Põllumajandusmasinate tehase Võit tegevuses on suur osa tehnilistel aruannetel, joonistel ning projektidel, seetõttu on ettevõtte arhiiviskeemis ülekaalus tehnika-alased sarjad näidates, et Põllumajandusmasinate tehase Võit spetsiifikast lähtudes liikus ettevõttes rohkelt tehnilist informatsiooni.

RAS Tartu Põllutöömashinatega "Võit" sarjas „21. Statistilised aruanded, tegevuse analüüsid" on arhiveeritud ka 1966. a toimikute nomenklatuur, mille jaoks on tegelikult arhiiviskeemis eraldi sari. Toimikute nomenklatuur ei ole teiste sarja säilikutega seoses ning on sarnane sarjas „26. Toimikute nomenklatuur" arhiveeritud dokumentidega.

Sari „25. Kirjavahetus" oleks oma paljude erinevate teemade tõttu paremini käsitletav olnud, kui allsarjad oleksid toimikute nimistus korrastatud korrespondendipõhiselt.

1.3.7 Tartu Põllutöömashinatega "Võit"

Fond EAA.V-336⁷⁸

Sisaldab ettevõtte personalidokumente (Lisa 7). Sarjade pealkirjad ning ülesehitus on sarnane Pärnu Linakombinaadi personalidokumentide arhiivile.

„1. töötajate toimikud" on jaotatud kolme allsarja. Töötajate isiklikud toimikud on kronoloogiliselt kahte allsarja jaotatud. „1.2 Isiklikud toimikud" on perioodist 1947–1955, kuigi sarja pealkirjas seda märgitud ei ole. „1.3 1977–1993. a. lahkunud töötajate isiklikud toimikud" näitab pealkirjas, millise ajavahemiku toimikuid allsari sisaldab.

„1.1 Iseloomustused" sarjas on erinevalt koostatud arhivaale. On nii originaalallkirjadega arhivaale kui ka ilma allkirjata trükitud dokumente (ilmselt koopiad), lakoonilise teksti ja ilma adressaadita: *töötamisel oli aeglane, kuna ilmselt kannatas närvikava rikke all.*⁷⁹

Arhivaalidel puuduvad andmed, kellele need on adresseeritud, nii jääb uurijale teadmata, millega seoses selliseid iseloomustusi koostati

Säilikus „Tööeesrindlaste ja autasustatud töötajate iseloomustused" olevad dokumendid on pikema vormistusega, positiivsed ning mõeldud partei liinis autasustamiseks esitatud töötajate isikuomaduste kirjeldamiseks. Iseloomustused on allkirjastanud kas ettevõtte direktor, parteibüroo sekretär või ametiühingukomitee esimees.

Sarjas „3. Ametiühing" on üks allsari „3.1 Palgalehed" ilma sisestatud arhivaalideta. AIS andmetel on säilikutega kogus selles allsarjas märkimata.

⁷⁸ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163147447761&kokku=1&id=201250933223&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013).

⁷⁹ EAA. Fond V-336, nimistu 1k, säilik 67. – Iseloomustused. L. 12.

1.3.8 Tartu Õlletehas

Fond EAA.T-563.⁸⁰

Tartu Õlletehase arhiivi (Lisa 8) sarjas „01. Põhikirjad" säilitatakse põhikirjade kõrval ka ettevõtte 1981. aasta passi. Ülejäänud aastate ettevõtte passid asuvad samanimelises sarjas „04. Tehase passid".

Teiste analüüsitud tööstusettevõtetega võrreldes on uue dokumendiliigina arhiveeritud sarjas „05. Alaliste komisjonide, tootmisnõupidamiste, arbitraaži jm koosolekute protokollid" arbitraaži ehk vahekohtute materjalid. Tartu Õlletehas ostis enda toodete realiseerimiseks erinevatelt ettevõtetelt tooteid ja teenuseid. Mitmesuguste probleemide (leppetrahvide vaidlustamine, patentpudelite hinnaküsimused) lahendamise tegelema arbitraažikohtu vaidlusi lahendas riiklik arbiter. Kohtuprotokollid annavad lisaks ettevõttes tekkinud probleemidele infot asutustest, kellega Tartu Õlletehas tootmistegevuses kokku puutus.

Sari „22. Varade üleandmise ja vastuvõtmise aktid, inventuurid" sisaldab muu hulgas sõjakahjude hindamise akti, mis fikseerisid ettevõtte hetkeseisu 12. detsembril 1944. aastal.⁸¹

Üldjuhul on see periood kõige halvemini dokumentidega kaetud. Kahest okupatsioonivõimust, maailmasõjast ja pärast sõjaaegsest kaosest tingituna ei tekkinud ettevõtetes piisavalt dokumente või ei ole need lihtsalt säilinud. Sõjakahjude hindamise akti koostamine näib olevat olnud kohustuslik. Akte koostades on hävitajatena kirja pandud Saksa väed ja Saksa okupatsioonivõim.

Sarjad „14. Kapitaalvahutuste plaanid, tiitelnimekirjad, eelarved, aruanded ja eksploatatsiooni andmise aktid" ning „23. Hoonete projektid ja joonised" annavad infot Tartu Õlletehase valdusesse planeeritavatest ehitistest. Tiitelnimekirjadesse on kantud 22-kohalise puhkekodu "Ranna" eelarve"⁸², mille projektimaterjal on arhiveeritud sarjas „23. Hoonete projektid ja joonised".⁸³

⁸⁰ AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163303346772&kokku=1&id=21000000964&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013).

⁸¹ AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130506150146366655&sess_id=bca d2aaa0558643b12440ec4cec15281&pealkiri=&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekode=&leidandmed=EAA.T-563&tasand=0&kokku=1&id=210000017777&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (05.05.2013)

⁸² AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163303346772&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941&pealkiri=&naita_ridu=&sort=&active=1&viitekode=&leidandmed=&tasand=&kokku=1&id=210000018079&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 (05.05.2013).

⁸³ AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163303346772&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941&pealkiri=&naita_ridu=&sort=&active=1&viitekode=&leidandmed=&tasand=&kokku=1&id=210000018044&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (05.05.2013).

1.3.9 Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaal

Fond EAA.T-1163.⁸⁴

Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaali arhiiviskeem (Lisa 9) on esitatud ilma allsarjadeta, kuid erinevalt AS Sangari ning Võidu arhiiviskeemidest on sarjade pealkirjad tähistatud lühidalt.

Arhiivi esimene sari sisaldab ametiühingu arhivaale, mis on teiste töös analüüsitud tööstusettevõtete arhiividest erinev. Ka see on erandlik, et ametiühingu dokumendid on arhiveeritud allsarjadeta.

Teistes analüüsitud arhiivides põhitegevuse all kajastatud tootmisnõupidamiste protokollid on Tootmiskoondise Tootsi Ulila filiaalis ametiühingu tegevuse valdkonda kuulunud.

Sarjas „3. Juhataja käskkirjad, otsused ja korraldused" arhivaalide pealkirja järgi on Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaali käskkirju, otsuseid ja korraldusi välja andnud 1948–1971. aastal *direktor*, 1972–1975. aastal *ülem* ja 1976–1986. aastal *juhataja*.

Sarjad „15. Lasteaia ehituse materjalid" ja „16 18-korteriga elamu ehitamise materjalid" näitavad, et Ulila filiaalil oli oma lasteaed ning töötajatele elamu. Nõukogude Liidus oli laialt levinud ametikorterite kasutamine. Elamispinnal võis elada kogu töösuhte kestmise ajal.

„ 18. Töönormid" – kollektiivlepinguga sai võtta kohustuse plaanitäitmise normi tõstmiseks. NSV Liidu juhttasandil ei oodatud mitte ainult plaani täitmist, vaid plaani täitmise ületamise protsenti. Et selle kõigeni jõuda, tuli töötaja töösükkel ja tööaeg ära normeerida. Norm võis olla kehtestatud isegi toormaterjalile (materjalide kulunormid), millel ei olnud seost toodangu lõppkogusega. See tõi kaasa toormaterjali sihilikku raiskamist kulunormi täitmise eesmärgil.⁸⁵ 1960. aastate majandusreformidega püüti sellise raiskamise vastu võidelda, kuigi mitte alati tulemuslikult.

Sarja „19. Analüüsid" arhivaalis „Tootmise mehhaniseerimistaseme analüüs" on esitatud perioodil 1969–1978 iga aasta kohta mehhaniseerimistõid puudutav analüüs. 1969. aastal ametis olnud peainsener V. Lauri väljendab seletuskirjas oma arvamust mehhaniseerimise madala taseme kohta tükkturba käsitsi kuivatamisel: *kuivõrd ilmastikku seni ei ole võimalik*

⁸⁴ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501163349725701&kokku=1&id=210250799217&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941 (26.03.2013).

⁸⁵ *Grahv, A.* 2008. Viljandi Tuletikuvabrik 1940–1985. Lõputöö, lk. 20.

<http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/6571/Grahv-2008-VKA-Loputoo.pdf?sequence=1> (16.03.2013).

täpselt ette teada, siis siin on võimalik ainult pärast tark olla, seetõttu on selles osas mehhaniseerimise tase kõikum ja sõltub rohkem töötajate intuitsioonist.⁸⁶ Arvandmete protsentuaalse esitamise asemel on peainsener selgitanud: *transport-laadimistöde mehhaniseerimise tase on suhteliselt küllalt kõrge* ⁸⁷Sel viisil esitatud analüüsid ei anna uurijale konkreetseid andmeid ning kajastavad pigem töötajate sotsiaalset suhtlemist, kuid hinnang näitab kahtlemata ka midagi.

Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaali arhiivimaterjale leiab AISi andmetel veel Tootmiskoondis Tootsi fondidest Riigiarhiivist ja Rahvusrhiivi Valga osakonnast.

1.3.10 Võhma Lihakombinaat

Fond EAA.M-861.⁸⁸

Võhma Lihakombinaadi (Lisa 10) ajaloolisse õiendisse on märgitud, et okupatsiooniaegne arhiiv hävis kas sõjaolukorra tõttu või läks muul viisil kaotsi. ⁸⁹ Uurijale annab ajaloolise õiendi info arhivaalide puudumisest märku, et sel juhul tuleb muudest allikatest uurimisobjekti kohta infot otsida.

Sarja „Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad“ allsarja „Määrused, käskkirjad, korraldused“ säilikud AISi kaudu infot ei anna, millised olid Lihakombinaati hallanud ministeeriumite nimetused, sest arhivaalide pealkirjastamisel on kasutatud terminit „kõrgemalseisvad organid“ ilma täpse organisatsiooni nimetuseta. Alates 1960ndate teisest poolest on pealkirjastamisel kasutatud juba konkreetset nime — Eesti NSV Piima- ja Lihatööstuse Ministeerium.

Sarja „Protokollid“ on arhiveeritud kõik asutuse tegevuse käigus tekkinud protokollid. Selline korrastatus ei olnud väga levinud. Tehnikanõukogu tegevus kajastati näiteks sagedamini ratsionaliseerimisalases sarjas ning administratsiooni nõupidamiste protokollid asusid juhtimistegevusega seotud sarjades.

⁸⁶EAA. Fond T-1163, nimistu 1, säilik 392a. – Tootmise mehhaniseerimistaseme analüüs. L. 1.

⁸⁷Sealsamas, L. 2.

⁸⁸[AIS.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501165230429533&kokku=1&id=21400000532&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941](http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130501165230429533&kokku=1&id=21400000532&f=1&active=&sess_id=5f884b33de6f6328f25f0d54f56aa941) (26.03.2013).

⁸⁹EAA. Fond EAA.M-861. – Ajalooline õiend. L. 1.

Sarja „Plaanid, eelarved, aruanded, koosseisude nimekirjad“ allsari „3.3 Aruanded“ sisaldab omakorda kahte allsarja. Infootsingu seisukohalt raskendab liigne jaotamine info leidmist. Parema ülevaate saamiseks võinuks nimistus aruanded omaette sarjana korrastada, esitades allsarjadena bilansid ja aastaaruanded ning statistilised aruanded, sest *alltasandite vähendamine teeb arhiiviskeemis arhiivist ülevaate saamise lihtsamaks*.⁹⁰

Võhma Lihakombinaadi arhiiviskeemi jäänuksari „10. Muu“ sisaldab kahte säilikut: „Autasustatud töötajate nimekirjad ja iseloomustused“ ning „Kombinaadi 40. aastapäeva pidustuste materjalid.“

AISist infootsija jaoks on Võhma Lihakombinaadi arhiivis kõige paremini korrastatud sari „11. Registrid“, kus asuvad toimikute nomenklatuurid ning direktori käskkirjade registrid.

Ametiühingu tegevus oli Nõukogude Liidu majandussüsteemis intensiivne. Tavaliselt ongi tööstusettevõtete arhiiviskeemides selle organisatsiooni tegevuse käigus tekkinud dokumendid korrastatud kas eraldi arhiivina või mitmete alltasanditega sarjana. Võhma Lihakombinaadi puhul on ametiühingu arhivaalid kolmes allsarjas, vastavalt dokumendi liigile ja annavad hea ülevaate ametiühingu tegevusest asutuses.

Võhma Lihakombinaadi arhiivi korrastamisel on eksitud juhiste vastu, tekitades taunitava jääksarja „10. Muu“. Sarjas asuv säilik „Autasustatud töötajate nimekirjad ja iseloomustused“ võinuks toimikute nimistus olla paigutatud sarja „3. Plaanid, eelarved, aruanded, koosseisude nimekirjad“ allsarjas „3.1 Eelarved, koosseisude nimekirjad“, kus asuvad ülejäänud autasustatud töötajate nimekirjad, sest praegu on tegemist samaliigiliste arhivaalide esitamisega kahes erinevas sarjas. Teine säilik „Kombinaadi 40. aastapäeva pidustuste materjalid“ sobinuks sisult kas asutuse ametiühingu tegevust kajastavasse sarja (üldjuhul kuulusid asutuse tähtpäevade organiseerimised ametiühingu valdkonda) või nagu AS Sangari arhiiviskeemis, kroonika-laadsesse sarja.

1.4 Tüüpdokumentide sisu tutvustus

Ajalooline õiend — Viljandi Maa-arhiivi arhivaar Tiiu Lübek selgitas oma intervjuus, et nõukogude perioodil oli asutustel kohustus ettevõtte arhiivi esmakordsel üleandmisel riiklikuks säilitamiseks koostada toimikute nimistule eessõna, milles kirjeldati lühidalt arhiivimoodustaja ajalugu. Õiend pidi sisaldama: asutuse täielikku ja lühendatud nime,

⁹⁰Arhivaalide üleandmine. Rahvusarhiivi juhised. <http://www.ra.ee/public/Juhised/yleandmine.pdf> (16.03.2013).

asutuse struktuuri, aadressi ja telefoni, asutuse moodustamise daatumi koos viitega vastavale seaduslikule aktile, kõiki nimemuudatusi koos viitega vastavatele seadusandlikele aktidele.⁹¹ Ajaloolise õiendi arhiivi kirjelduse osas nõuti asutuse ajaloo detailsemat lahtikirjutamist. Selles pidi kajastuma info dokumentide süstematiseerimise ja dokumentide koosseisu kohta ning selgitused säilikute moodustamise iseärasustest. Õiendile kirjutas alla koostaja ning see vaadati läbi asutuse ekspertiisikomisjonis. Lõpuks esitati dokument ENSV Arhiivide Peavalitsuse Ekspertiisi-Kesk kontrollile (EKK).⁹²

Ajalooline õiend paigutati tavaliselt põhitegevuse nimistute (vahel ka teiste arhiivi nimistute) juurde. Ajalooline õiend võib asuda ka fonditoimikus, kus kajastus kõik, mida fondiga oli tehtud alates riiklikule säilitamisele kuulumisest. Sageli on ajalooline õiend ainus allikas, millest asutuse uurimisel lähtuda. Õiendit võib uurimistöös aluseks võtta, kui dokumendis kajastatud andmed leiavad tõestuse. Fonditoimikuid nimistus ei ole, seda tuleb arhiivitöötajalt eraldi uurimiseks tellida.

Kõrgemalseisvate organite dokumendid— Nõukogude perioodil juhendusid asutused oma tegevuses paljudest direktiividest, olles aruandekohuslased erinevatele *kõrgemalseisvatele organitele*. Ministeeriumid tegutsesid kolmel tasandil:⁹³

- a) Üleliidulised ministeeriumid — tööstusettevõtteid juhiti otse Moskvas asuvast ministeeriumist, vastav vabariiklik ministeerium puudus.
- b) Liidulis-vabariiklikud ministeeriumid — samanimelised ministeeriumid asusid nii Moskvas kui vabariigis, sellises alluvuses ettevõtte sai korraldusi nii üleliidulisel kui vabariigi tasandil.
- c) Vabariiklikud ministeeriumid — kohalikul tasandil tegutsevad ministeeriumid.

Lisas võisid kõrgemalseisvad organis olla ka mitmesugused peavalitsused, riiklikud komiteed (võisid võrduda ministeeriumiga), nõukogud, partei ja valitsus jne.

Sagedased struktuurimuudatused Eesti ja Nõukogude Liidu tööstuse juhttasandil tähendasid erineva vormi, kuid sama sisuga kõrgemalseisvaid organeid — rahvakomissariaadid, valdkondlikud ministeeriumid nii vabariigi kui üleliidulisel tasandil ning erikomiteed.

⁹¹Lübek, T. Intervjuu. 09.05–12.05.2011.

⁹²Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 97.

⁹³Tomson, E. 1999. Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu, lk. 99.

Asutuse põhitegevusest infot andvaid põhikirju ei pruugi arhiivis alati kas olemas olla või ei ole neid piisavalt palju järeltuste tegemiseks. Kuid asutuse põhitegevuse dokumentidest on kõigis analüüsitud tööstusettevõtete arhiiviskeemides sari kõrgemalseisvate organite arhivaalidega. Neist on palju abi konkreetse ettevõtte asetamisel tollasesse majanduskonteksti — millise ministeeriumi alluvuses, milliste institutsioonidega ettevõtte suhtles. Lisaks saab infot, milliste institutsioonide arhiividest veel uuritava asutuse kohta infot võib leida, st kelle ees ta aruandekohuslane oli ja kellelt korraldusi sai.

Tootmistehniline pass oli kõigile nõukogude tööstusettevõttele kohustuslik dokument ning sisaldas ettevõtte tehnilist ja majanduslikku ülevaadet:⁹⁴

- Ettevõtte suurus, asukohast (kaugus raudteejaamast);
- tootmistehnilisest baasist: tootmispind, seadmed.
- tootmisstruktuurist: tsehhide ja jaoskondade kaupa eraldi aruandlusena;
- energiamajandusest: kütuse ja energia kogutarbimine;
- tehnilis-majanduslikest näitajatest aastate kaupa: toodang, töötajate arv, palgafond, tööviljakus;
- ettevõtte halduses olevast elamufondist ja kultuuriasutustest.

Kõikide üksuste andmed esitati üksikasjalike kirjelduste ja arvandmetena. Passid koostati igal tegevusaastal ning olid mõeldud esitamiseks peavalitsusse, kes edastas passi lisaeksemplari Eesti NSV Riigiplaanile ja NSV Liidu Riigiplaanile. Välja arvatud asutuse väikevahendid, sisaldas pass kogu infot ettevõtte tootmis- ja finantsalasest tegevusest, olles asendamatuks allikaks ühe tööstusettevõtte ajaloo uurimise juures.

Pass vormistati neljas identses eksemplaris (mitte koopiatena). Esmalt tuli üks eksemplar kooskõlastada ettevõtte peavalitsusega, alles peale seda täita ülejäänud kolm eksemplari. Ettevõtte direktor ja pearaamatupidaja allkirjastasid passi ning need saadeti uuesti peavalitsusele, kes edastas dokumendid Eesti NSV Riigiplaanile ja NSV Liidu Riigiplaanile.⁹⁵ 1980. aastast võeti NSV Liidu Riigiplaani nõudel aasta- ja viisaastakuplaanide efektiivsemaks koostamiseks kasutusele uued, venekeelsed passivormid.⁹⁶

⁹⁴ **Kull, E.** [jt]. 1974. Tootmise organiseerimine tööstusettevõtetes. Tallinn, lk. 4.

⁹⁵ EAA. Fond T-541, nimistu 1, säilik 47. – 1950.a. tehase pass. L. 2.

⁹⁶ **Kull, E.** 1985. Tehnilis-majandusliku ja sotsiaalse arengu planeerimine tootmiskoondites (tööstusettevõtetes). Tallinn, lk. 8.

Koosseisude nimekiri (mõnes arhiivis ka „koosseisude nimestik“) — selle pealkirja all arhiveeritud materjalid näitavad ettevõtte palgafondi struktuuri ja kasutamist — personali nimekiri koos ametikohtade nimetuste ning palgamääradega ning palgafondi eelarve. Alati dokumenteeriti ettenähtud kulutused (eelarveline osa) ja tegelikud kulutused, tuues kokkuvõttes välja lõppjäägi. Koosseisude nimekirjad on esitatud kvartalipõhiselt ehk kolmekuiste ajavahemikena. Kvartal aruandlusperioodina oli kasutusel ka teiste nõukogude tööstusettevõtete dokumendiliikide koostamisel.

Plaanid ja aruanded – sarjades sisalduvad arhivaalid iseloomustavad nõukogude majandussüsteemi, mis oli üles ehitatud plaanimajandusele ning kogu ettevõtte tegevust reglementeeriti erinevate plaanidega.

Sõjajärgsetel aastatel kinnitati liiduvabariikides asuvatele tööstusettevõtetele plaanid üleliidulisel tasandil, arvestamata kohalikke olusid. 1957. aastal loodud Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukoguga tuli operatiivne otsustamisõigus kohalikule tasandile.⁹⁷ Plaanitäitmisprotsessist pidi ettevõtte järjepidevalt aru andma. Suur ettekirjutatud plaanide hulk tekitas ka palju aruandlusega seotud dokumente. Planeeritud oli näiteks nii tooraine varumine, uue tehnika juurutamine kui ka kommunistlike noorte arv ettevõttes.

Ettevõtte tähtsaim plaan oli finantsplaan, mis kajastas rahalistes näitajates ettevõtte tootmis- ja majandustegevust. Sellega määrati kindlaks tulude ja kulude suurus ning rahaliste vahendite mobiliseerimine. Finantsplaani järgi seostati ettevõtte majandustegevus ja selle rahalised tulemused NSV Liidu Riigieelarvega, Riigipangaga ja plaani esitanud asutuse kõrgemalseisvate organisatsioonidega.⁹⁸

Kollektiivleping — Nõukogude perioodi kollektiivlepingute tekst hõlmas *tööviljakuse tõstmist, uute töömeetodite juurutamist ning tööstuse automatiseerimist*.⁹⁹ Kollektiivlepingus määratleti nõuded kõigile ettevõtte tegevusvaldkondadele, mille põhjal tuli ettevõttel hiljem aruanded esitada, lepingud sõlmiti aastapõhiselt. Kollektiivlepingud asuvad tavaliselt ettevõtete arhiivides ametiühing dokumentatsiooni all, sest lepingud sõlmiti ettevõtte ametiühingukomitee (töötajate esinduse) ning ettevõtte juhtkonna vahel. Nõukogude Liidus määrati kollektiivlepinguga juhtkonna ja töötajate vastastikused kohustused *tootmisplaani*

⁹⁷ Tomson, E. 1999. Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu, lk. 87.

⁹⁸ Kull, E. 1985. Tehnilis-majandusliku ja sotsiaalse arengu planeerimine tootmiskoondites (tööstusettevõtetes). Tallinn, lk. 229.

⁹⁹EAA.Fond P-853, nimistu 1, säilik 78. – 1956. a kollektiivleping. L. 1.

*täitmise, tootmise tõhustamise, tööviljakuse suurendamise, töökaitse, töökorralduse ning töötajate elutarbelise ja kultuurilise teenindamise alal.*¹⁰⁰

Sotsialistlikku võistlust käsitlevad arhivaalid - Ellu kutsutuna paremate töötulemuste ja töö kvaliteedi saavutamiseks oli sotsialistlik võistlus töötajate materiaalse ning moraalse mõjutamise vahendiks. Sotsialistlikud võistlused viidi läbi kõrgemate parteiorganite ja Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu (ÜAÜKN) juhtnõõride järgi ning neid korraldati igal tasandil: töötajate, ettevõtte-siseste brigaadide ja tsehhide vahel ning kutsealade ja tootmisharude kaupa.

Võitjate moraalse ergutamise vahenditena kasutati rändpunalippe, rändvimpleid ning silmapaistvad töötajad said sotsialistliku võistluse võitja rinnamärgi omanikuks. Materiaalseks motiveerimiseks kasutati eri perioodidel erinevaid vahendeid. Võitnud ettevõtetele määratud rahalisest preemiast said näiteks 1940-ndatel töölised vaid väikese osa, põhiline ressurss kasutati asutuse olme- ja kultuuriobjektide arendamiseks. Hiljem suurendati vahetutele töötajatele väljamakstavaid preemiavõite kuni 75% kogusummast.¹⁰¹ Rahalisi preemiaid võis asendada ka sanatooriumituusik või mõni muu defitsiidiühiskonna privileeg külmkapi või vaibaostuloo näol.

Tootmis-, finants-, tööjõu-, töötasufondi kajastavad arhivaalid — Plaanimajandus tähendas mitte ainult toodangu vaid ka ressursside planeerimist. Kõigile tööstusettevõtetele olid nõukogude perioodil kehtestatud fondid, mis võisid tähendada rahalisi eraldisi (töötasufond, tootmisfond) või arvulisi näitajaid (tööjõu fond, seadmete tööajafond). Iga fondi piires eraldati kindlad summad/arvud/hulgad ning neid tuli eesmärgipäraselt kasutada.

Eraldi käsitleti majandusliku stimuleerimise fonde, mis olid NLKP Keskkomitee otsusega ellu kutsutud *ettevõtete materiaalse huvitatuse tõstmiseks tootmise efektiivsuse ja toodangu kvaliteedi parandamise vastu*. Need olid materiaalse ergutamise fond, sotsiaal-kultuuriliste ürituste ja elamuehituse fond ning tootmise arendamise fond. Majandusliku stimuleerimise fondid moodustati ettevõtte kasumi arvelt.¹⁰²

Seltsimeheliku kohtu tegevust kajastavad arhivaalid — Seltsimehelik kohus oli alates 1960-ndate esimesest poolest nõukogude ettevõtetes tegutsema hakanud valitav ühiskondlik organ, kelle ülesandeks oli: *aktiivselt kaasa aidata kodanike kasvatamisele kommunistliku*

¹⁰⁰ENE.1989. Tallinn, lk 651.

¹⁰¹Kiik, L. 2000. Ametiühingud võõra võimu all (1940–1990). Eesti Ametiühingute Keskliit. Tallinn, lk. 49.

¹⁰²Kull, E. 1985. Tehnilis-majandusliku ja sotsiaalse arengu planeerimine tootmiskoondites (tööstusettevõtetes). Tallinn, lk. 222.

töössesuhtumise, sotsialistlikku omandisse hoolitseva suhtumise ja sotsialistliku ühiselu reeglite järgimise, kollektiivsus- ja seltsimeheliku abistamise tunde arendamise ning nõukogude inimeste väarikusest ja aust lugupidamise vaimus. Peamine seltsimehelike kohtute töös oli õigusrikkumiste ärahoidmine, kodanike kasvatamine veenmise ja ühiskondliku mõjutamise ning hukkamõistva õhkkonna loomiste teel töödistsipliini rikkumiste ja igasuguste ühiskonnastaste tegude suhtes.¹⁰³

Seltsimehelike kohtute tegevust kirjeldav arhiivimaterjal kajastab ajastu ideoloogilist õhkkonda. Selle kasutatavus sõltub uurimuse eesmärgist ja iseloomust. Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo uurimises seltsimeheliku kohtu materjalid uurimuse eesmärgi täitmisele oluliselt kaasa ei aidanud.

Toimikute nomenklatuur — Toimikute nomenklatuur oli asjaajamises põhiliseks arvestusdokumendiks. Nomenklatuuriga määrati kindlaks, kuidas dokumente toimikutesse rühmitati, kuidas toimikuid süstematiseeriti ja indekseeriti ning anti toimikutele säilitustähtajad. Toimikute nomenklatuur oli hiljem asutuse arhiivis aluseks alatise ja pikaajalise (üle 10 a) säilitustähtajaga toimikute nimistute koostamisel. Kui asutuse arhiivis on säilinud kas või ühe aasta toimikute nomenklatuur, aitab see tööstusettevõtte ajaloo uurimisel ettevõtte asjaajamissüsteemist paremat ülevaadet saada. Toimikute nomenklatuuri ja arhiivinimistut omavahel võrreldes saab arhiiviskeemi loogika selgemaks.

Nomenklatuuride analüüsil tuleb silmas pidada, et neid muudeti vaid juhul, kui organisatsiooni funktsioonid ja struktuur põhjalikult muutusid.¹⁰⁴

Ratsionaliseerimise ja leiutamise alane tegevus —tööstusettevõtetele olid ratsionaliseerimis- ja leiutamisalased sarjad iseloomulikud, sest massilise ratsionaliseerimis- ja leiutustegevuse organiseerimise komisjonid olid tööstusettevõtetes kohustuslikud. NSV Liidus pöörati ratsionaliseerimistegevusele suurt tähelepanu. Ratsionaliseerimistegevus tähendas *tootmisprotsesside, seadmete, tööriistade ja tehnoloogia täiustamist* ja selles pidi avalduma *NSV Liidu töötajate massiline looming*.¹⁰⁵ Koos sotsialistliku võistlusega pidi selline massiline ratsionaliseerimistegevus täitma rolli, mida kapitalismis täidab konkurents. Ratsionaliseerimisetepanekud esitati esmalt ettevõtte ratsionaliseerimiskomisjonile. Komisjon märkis protokollis otsuse, kas leiutis soovitati juurutamiseks vastu võtta, sobis

¹⁰³Seltsimehelike kohtute põhimäärus. 1987. Tallinn, lk. 5.

¹⁰⁴Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 19.

¹⁰⁵**Kull, E.** [jt]. 1974. Tootmise organiseerimine tööstusettevõtetes. Tallinn, lk. 73.

ainult katsetamiseks või lükati tagasi.¹⁰⁶ Leiutiste lõplik vormistamine toimus NSV Liidu Riiklikus Leiutiste ja Avastuste Komitees.¹⁰⁷ Reaalselt jõudis vormistamiseni vähe leiutisi ja veel vähem tootmisse.

Tiitelnimestik— oli tehnilise dokumentatsiooni alusel koostatud tööstusharu kapitaalehitustööde plaanidokument. Tervele tööstusharule mõeldud tiitelnimestiku alusel koostasid tööstusettevõtted igal aastal oma ettevõtte ehituse tiitelnimestiku ja esitasid selle Ehituspanka.¹⁰⁸

Kokkuvõte

Arvestades elektrooniliste allikate osatähtsuse kasvu, on AISi pakutav andmebaas heaks abivahendiks, mille põhjal uuritava ettevõtte kohta esmast infot saada. Olemasolevate arhiiviskeemide ühtlustamisel poleks mõtet, sest:

- a) Tööstusettevõtete arhiivi jõudnud materjal on väga erinev;
- b) tööstusettevõtete profiilid on erinevad;
- c) paljude juhtudel on asutustel ühine arhiiviskeem olemas läbi nõukogude-aegse ühtlustatud asjaajamiskorra.

Vaatamata kohatistele keerukatele pealkirjadele ning korrastusskeemide ebaühtlusele toetab infosüsteem uurijat. Teades nõukogude perioodi arhiivinduse tüüpdokumentide sisu, on AIS kirjete põhjal võimalik selgeks teha, milliste materjalidega uurijal võimalik tutvuda on ning kui palju nende abil on võimalik konkreetse ettevõtte kohta ajaloolist infot saada.

AIS andmebaasi kirjete sisestamisega on ära tehtud suur töö. Vaatamata sarjade jaotuse ja pealkirjastamise ebaühtlusele on AIS siiski hästi kasutatav ettevõtte arhiivist ülevaate saamisel ning uurimistöö edasiste tegevuste planeerimisel.

Analüüsitud tööstusettevõtete arhiiviskeemid jagunevad:

1. Arhiiviskeem on esitatud korrastustasanditel sari-allsari-arhivaal. Sarja ning allsarja pealkirjastamisel on kasutatud dokumentide liiginimesid. Nii on korrastatud Abja Toorlinavabriku, Põllutöömashinatehas Võit personaliarhivaalide fond, Pärnu

¹⁰⁶ EAA. Fond T-541, nimistu 1, säilik 740. - Ratsionaliseerimise komisjoni koosolekute protokollid ja ratsionaliseerimistegevuse aruanded. L.3.

¹⁰⁷ Kull, E. [jt]. 1974. Tootmise organiseerimine tööstusettevõtetes. Tallinn, lk. 74.

¹⁰⁸ Kull, E. 1985. Tehnilis-majandusliku ja sotsiaalse arengu planeerimine tootmiskoondites (tööstusettevõtetes). Tallinn, lk. 106.

Linakombinaadi, Nahkgalanteriikombinaat „Linda“ Viljandi tsehhi ja Võhma Lihakombinaadi arhiivid.

2. Arhiiviskeem on esitatud korrastustasanditel sari-arhivaal. Kuna allsarju ei ole, on sarjade pealkirjastamisel püütud kirjeldada kõiki selles arhiveeritud dokumendiliike: AS Sangari, Pärnu Linakombinaadi Riigiarhiivi Valga osakonna fond, Tartu Põllutöömashinates Või põhitegevuse fond ja Tartu Õlletehase arhiiviskeemid.
3. Pärnu Linakombinaadi Ajalooarhiivi fond on korrastatud allarhiivina sarja-allsarja-arhivaali tasandil.

Uurijat toetab enam sari-arhivaal tasandil esitatud arhiiviskeem juhul, kui selles on ka pealkirjades korrektselt näidatud säiliku sisu. See näitab üsna täpselt, milliseid arhivaale ettevõtte tegevusest on säilinud ning mida nende põhjal on võimalik asutuse ajaloost uurida.

Vabas vormis dokumentide pealkirju kasutati ettevõtete asjaajamissüsteemis rohkem 1940tel, mida aeg edasi, seda rohkem täpsustasid nõuded ja vormistati dokumente vastavalt nõuetele, AISi sisestamisel võeti aluseks olemasolevad nimistud ja nii näevad nõukogude tööstusettevõtete arhiiviskeemid suhteliselt sarnased välja. On mõistetav, et ühetüübilistes ettevõtetes tekib palju sarnase liigi ja sisuga dokumente, kuid vaatamata sellele on üldjuhul iga tööstusettevõtte arhiiviskeemis ka mingi sari, mis on konkreetsele ettevõttele ainuomane: AS Sangari „Kunstinõukogu koosolekute protokollid, kinnitatud mudelid“, „Eesrindlike töömeetodite kooli plaanid ja aruanded, ettekanne tööviljakuse kohta; Tartu Õlletehase „Alaliste komisjonide, tootmisnõupidamiste, arbitraaži jm koosolekute protokollid“ jne.

Dokumendiliigid, mis kajastuvad peamiselt kõigis analüüsitud arhiiviskeemides ning mida seetõttu võib üldistatult pidada nõukogude arhiivinduse tüüpdokumentideks on: kõrgemalaseivate organite käskkirjad, korraldused ja määrused; ettevõtte pass ja tiitelnimestikud.

Tööstusajaloo uurija jaoks on oma sisult olulisemad dokumendid:

1. Ettevõtte põhikiri — institutsiooni põhiandmed.
2. Asutuse pass — hea materjali institutsiooni ajalooliseks kirjeldamiseks,
3. Kõrgemalaseivate organite käskkirjad, korraldused ja määrused — näitavad institutsiooni põhivaldkondades toimunud tegevust ja aitavad orienteeruda keerulistes riiklikes institutsioonides ning nende seostes uuritava ettevõttega.

4. Ettevõtte juhtkonna tasandil välja antud käskkirjad, korralduse ja määrused — kajastavad asutuse sisemist töökorraldust ning probleeme.
5. Finantsdokumendid - väärtuslik allikas ettevõtte majandusanalüüsiks.
6. Toimikute nomenklatuur — näitab ettevõttes tekkinud dokumentatsiooni. Aitab uurijal tuvastada, kas asutuse arhiiv on oma materjalid toimikute nimistu alusel avalikku arhiivi üle andnud või on avalik arhiiv kasutanud materjali korrastamisel toimikute nomenklatuuri. Nomenklatuurist näeb dokumentide säilitustähtaegu, mis laseb uurijal otsustada, kas hiljem üldse tasub üht või teist allikat arhiivist otsida.
7. Ametiühingukomitee dokumendid — ühtegi nõukogude perioodi ettevõtet ei saa käsitleda ilma ametiühingu tegevust kajastavate allikateta. Oma ulatuselt ja mõjuvõimsuselt oli ametiühing ettevõttes oluliselt teisel positsioonil kui täna. Üldjuhul on ametiühingu dokumentatsioon värvikas ja annab informatsiooni asutuses tegutsenud mitmesuguste komisjonide töö kaudu töökollektiivi igapäevaelust.

Eraldi probleem on nende tööstusettevõtetega, mille arhiivis on säilinud vaid personalitöö dokumendid. Personiallikate all peetakse silmas põhiliselt personali-alaseid käskkirju, isikukontokaarte, isikukaarte, isiklikke toimikuid ning palgalehti, mille säilitamise eesmärk on eelkõige töötajate pensioniõiguse ja tööstaaži tõestamine, mitte ajaloo säilitamine.

Loomulikult pärsib põhitegevuse dokumentide puudumine uurijat, õnnetumatel juhtudel ongi ettevõtte arhiivist vaid palgalehed säilinud. Nõukogude perioodi keskmiste ja väikeste tööstusettevõtete materjali kogumist alalisele säilitamisele ei peetud alati vajalikuks, seadused nõudsid ainult personalidokumentide üleandmist. Ning osa materjale läks lihtsalt omanikevahetuste käigus kaduma. Personalidokumentide puhul peab arvestama, et nende säilitustähtaeg on küll pikaajaline, kuid mitte alatine.

Analüüsitud arhiiviskeemide puhul võib probleemiks olla toimikute ja sarjade pealkirjastamine, mis mitte alati ei reeda nende tegelikku sisu. Samatüübilised dokumendid võivad olla arhiveeritud eri pealkirjade all ja eritüübilised kohati väga sarnaste pealkirjade all. Kuna nõukogude plaanimajandusega seotud sõnavara hakkab niikuinii võõraks jääma, tasub sellele kindlasti tähelepanu pöörata.

Nõukogude perioodile omane tihe aruandlussüsteem ja sellega kaasnev mahukas dokumendiloome on tänapäeval kasuks tööstusajaloo (ja loomulikult mitte ainult tööstusajaloo) uurimisel ning kirjapanemisel, kuid sotsialistlikule plaanimajandusele iseloomulik juurdekirjutuste süsteem peab uurija tegema väga kriitiliseks ja ettevaatlikuks, eriti arvandmete suhtes. Teisalt on just kohalikul tasandil lootust saada vähem ümmardatud andmeid kui keskasutustest. Samuti oleme jõudnud olukorda, kus me enam ei mõista ehk iga sõna tegelikku tähendust, mis omakorda peab uurijat ettevaatlikuks tegema. Materjalide säilimise ebaühtlus lisab keerukust, kui on vaja teha üldistusi. AIS toetab uurijat siis, kui on vaja üles leida näiteks ühe asutuse eri arhiiviasutustes leiduv materjal. Vana tarkust, et asutuse enda arhiivis puuduvat on mõtet otsida sealt, kuhu läksid aruanded (see puudutab eriti plaane ja aruandeid), toetab AIS märksõna- ja arhiivimoodustaja otsingutega suurepäraselt. Konkreetse ettevõtte arhiivi korrastatusest (st ühtlasi säilinud ja kadunud dokumentatsioonist) ülevaate saamine nõuab veidi rohkem vilumust.

Tööstusajaloo uurimise probleemsed kohad võivad mõne asutuse puhul olla juhud, kus ettevõtte arhiivist puuduvad perioodide kaupa arhivaalid, või arhiivid, kus peale personalidokumentide rohkem midagi säilinud ei olegi. Andmete kogumist raskendab olukord, kus ühe ettevõtte arhiivimaterjali on laiali eri arhiivides ning mõnikord ka muudes mäluasutustes, näiteks muuseumides, nagu töö teises osas uurimisele tuleva Viljandi Tuletikuvabriku puhul.

2. VILJANDI TULETIKUVABRIK

Magistriöö teises osas analüüsitakse Viljandi Tuletikuvabriku ja Viljandi Metsakombinaadi arhiivide korrastatust ning tehakse ülevaade Tuletikuvabriku ajaloo uurija käsutuses olevatest allikatest. Eesmärgiks on esitada Viljandi Tuletikuvabriku ajalugu nõukogude perioodil 1941–1991, selgitades, kuidas ja milliste allikmaterjalide põhjal sellise kohaliku tasandi tööstusettevõtte ajaloo koostamisel informatsiooni võib saada.

Aluseks on võetud magistritöö autori 2008. aastal kaitsitud lõputöö andmed.

2.1 Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo uurimisallikad

Viljandi Tuletikuvabriku arhiiv sisaldab 51 säilikut perioodist 1944–1961¹⁰⁹

ning on korrastatud sarja-allsarja-arhivaali tasandil (Lisa 11).

Uurija jaoks on Tuletikuvabriku arhiivi kasutamisel lisaväärtuseks täpsus säilikute pealkirjastamisel. Sarja „Kõrgemalseisvate organite käskkirjad arhivaalid on pealkirjastatud vastavalt organisatsioonide nimetustele ning sarjas „Aktid“ annab AIS säiliku tasandil infot, millist liiki aktiga on tegemist (arhiveeritud on väga erineva sisuga aktid). Näiteks saab uurija säiliku pealkirjast teada, et konkreetse perioodi asutuse dokumentatsiooni olukorra kohta võib saada teavet säilikust „Akt koos lisadega 1958–1959. a dokumentaalrevisjoni kohta“¹¹⁰, aga ettevõtte tehnilist ja majanduslikku üldseisu 1944. aastal kajastab säilik „Aktid saksa fašistlike röövvalutajate poolt teostatud kahjude üle“¹¹¹.

¹⁰⁹ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504180333022431&kokku=5&id=214000000528&f=1&active=&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68 (04.05.2013).

¹¹⁰ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504180333022431&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68&pealkiri=viljandi+tuletikuvabrik&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekoo d=&leidandmed=&tasand=0&kokku=5&id=214000639717&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (04.05.2013).

¹¹¹ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504180333022431&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68&pealkiri=viljandi+tuletikuvabrik&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekoo d=&leidandmed=&tasand=0&kokku=5&id=214000639679&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (04.05.2013).

Sari „Eelarved, plaanid, aruanded“ on erinevalt teistest Tuletikuvabriku arhiivi sarjadest korrastatud kolme allsarjana: „Eelarved“, „Plaanid“, „Aruanded“. Nii vähese säilikute arvuga arhiivi puhul on AISi kasutaja seisukohalt vaheaste tekitamine allsarja näol ülearune. Parema ülevaate arhiivist oleks andnud arhivaalide korrastatus sari-arhivaal tasandil.

Ametiühingu materjalid on korrastatud ühe sarjana, ka siin on säilikute nimetusse märgitud, kas tegemist on ametiühingukomitee koosoleku protokolliga, eelarve või aruandega.

1961. aastal lõpetas Viljandi Tuletikuvabrik iseseisva ettevõtte tegevuse ning Tuletikuvabrik ühendati Viljandi Metsatööstuskeskusega. Ühendettevõtte nimetati Viljandi Metsakombinaadiks ning Tuletikuvabrik tegutses edasi Tuletikutsehhina.¹¹² See tähendas, et ühe arhiivimoodustaja tegevus lõppes ning Tuletikuvabriku ajalugu alates 1961. aastast on võimalik uurida Viljandi Metsakombinaadi arhiivi abil.

Viljandi Metsakombinaadi arhiiv sisaldab 1135 säilikut perioodist 1944–1986¹¹³ (Lisa 12).

AIS- i andmetel olid Viljandi Metsakombinaadi varasemad nimevormid:

- 1945–1950 Viljandimaa Metsatööstuskeskus
- 1950–1961 Viljandi Metsatööstuskeskus

Kuna vahetusid vaid arhiivimoodustaja nimevormid, ei tekkinud vajadust uue fondi moodustamise järele, sest: *Organisatsiooni nimetuse täielik või osaline muutmine või tema üleandmine ühest ametkonnast teise, organisatsiooni ametkonnasisese alluvuse, asukoha või struktuuri muutumine, kui see ei too kaasa tema esialgsete funktsioonide muutmist, ei põhjusta organisatsiooni dokumentide jaotamist mitmeks fondiks.*¹¹⁴

Viljandi Metsakombinaadi arhiiv on sarnaselt Tuletikuvabriku arhiivile korrastatud sarja- allsarja-säiliku tasandil. Säilikute pealkirjad on võrreldes Viljandi Tuletikuvabriku arhiiviga üldised ning mahukamate sarjade puhul on allsarjadele omakorda loodud allsarjad. Kõige keerulisem on saada infot sarjast „Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad,

¹¹²*Märkus:* Vaatamata ametlikule nimetusele tuletikutsehh on Viljandi Metsakombinaadi arhiividokumentides laialdaselt kasutatud ka nimetust *tuletikuvabrik*.

¹¹³AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504183913873354&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68&pealkiri=viljandi+metsakombinaat&naita_ridu=10&sort=&active=3&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=82&id=21400000541&f=1&v_id= (04.05.2013).

¹¹⁴ Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 68,

passid“, mille arhivaalid on jaotatud allsarjadeks ning sealt omakorda allsarjadeks. Sellisel arhiivi korrastusviisil on uurija seisukohalt kaks probleemi:

- 1) Näiteks allsarja „Kõrgemalseisvate organite määrused, käskkirjad, otsused“ allsarjas „Ministeeriumi määrused, käskkirjad“ asuvate arhivaalide pealkirjad on „Ministri käskkirjad“¹¹⁵. Magistritöö esimeses osas kirjutas autor riigi kõrgemalseisvate organite pidevatest ümberstruktureerimistest, kus üks ettevõtte võis oma tegutsemisperioodi vältel tegutseda erinevate ministeeriumide alluvuses ja vahetuda võis ka ainult nimi. Seetõttu on infootsing AIS-ist efektiivsem, kui on teada ministeeriumide nimetused. See aitab uurijal planeerida tööd erinevate arhiivifondidega.
- 2) Liigne korrastusüksuste tekitamine, mis raskendab arhiivist ülevaate saamist — neljas allsarjas kuuest on arhiveeritud väike kogus arhivaale. Nt Allsarjad „Eeskirjad“ sisaldab vaid ühte arhivaali ning „Otsused“ kolme arhivaali.

Sarja „Plaanid, eelarved, aruanded, koosseisude nimekirjad“ puhul on allsarjade kasutamine põhjendatud allsarja „Plaanid“ juures, mis on mahukas ning eraldi vahetasand aitab infootsijal teabes paremini orienteeruda. Allsari „Eelarved, koosseisude nimekirjad“ oleksid sarja tasandil kuvatuna aidanud infot kiiremini leida. Kõige keerulisemalt AISi kasutaja jaoks on korrastatud Metsakombinaadi arhiivi allsari „Aruanded“, mis on omakorda jagatud kolmeks allsarjaks: „Aastaruanded“, „Statistilised aruanded“, ja „Tegevusaruanded“.

„Statistilised aruanded on veel korda allsarjadeks liigitatud: „Kaarditealased statistilised aruanded (60 säilikut) ning „Muud statistilised aruanded“ (49 säilikut). Nii tuleb AISi kasutajal näiteks 1973. aasta töökaitse ja ohutustehnikaalase säilikuni jõudmiseks läbida sarjatasandil arhivaalini viis infokihti.¹¹⁶ Teisalt võivad sarja ja allsarja pealkirjades olevad viited teemadele olla ka abiks. „Muu“ on igal juhul taunitav jääkrühm.

Otsingut raskendab veel sari „Ettekanded, infolehed, analüüsid, jm“, mis on ka vastuolus nõukogude perioodil asutusearhiivides kehtinud toimikute pealkirjastamise nõuetega, kus

¹¹⁵AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504222848006362&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=viljandi+metsakombinaat&naita_ridu=10&sort=&active=3&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=82&id=214000634776&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (04.03.2013).

¹¹⁶AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504183913873354&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68&pealkiri=viljandi+metsakombinaat&naita_ridu=10&sort=&active=3&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=82&id=214000639688&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (04.05.2013).

pealkirjas oli keelatud kasutada sõnaühendeid *jne*, *jms*¹¹⁷ ning ühte sarja on arhiveeritud nii ratsionaliseerimistegevuse alla kuuluda võivad dokumendid („Reduktorita mootorsaagide „Partner“ juurutamine“) kui ametiühingu või kroonika-alasesse sarja kuuluda võivad Viljandi Metsakombinaadi infolehed.¹¹⁸

AISI seisukohalt kasutajasõbralikult on korrastatud sarjad „Registreerimise raamatud“, „Sotsialistliku võistluse materjalid“, „Toimikute nomenklatuurid“ ning „Hinded ja kulunormid“, mis on esitatud arhivaali tasandil ning korrektsete, säilikute sisu avavate pealkirjadega.

Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo uurija käsutuses on järgmised arhiivifondid:

Ajalooarhiiv:

- EAA.528. Viljandi Tuletikuvabrik — säilikute arv 51, Viljandi Tuletikuvabriku tegevust kajastavad arhivaalid perioodist 1944–1961, kui Tuletikuvabrik töötas iseseisva ettevõttena;
- EAA.850. Viljandi Metsakombinaat — säilikute arv 1135, ettevõtte põhitegevust kajastavate arhivaalide fond, Viljandi Tuletikuvabriku tegevust puudutab periood 1961–1991.
- EAA.V-447 Viljandi Tuletikuvabrik ENSV Metsa- ja Puidutööstuse Ministeerium — säilikute arv 127, personalidokumendid 1944–1961: direktori personalialased käskkirjad, isiklikud pangakonto kaardid, palgalehed;
EAA.V-448 Viljandi Metsakombinaat — Metsakombinaadi personalidokumentide arhiiv (1945–1991). Viljandi Tuletikuvabriku dokumendid on arhiveeritud allsarja „Metsakombinaadi tuletikutsehh“, säilikute arv 719 ning sisaldab töötajate isiklikke pangakontokaarte perioodist 1969–1971..

Riigiarhiiv:

- ERA.R.-1864. ENSV Metsa- ja Puidutööstuse Ministeerium, 1943–1957; 1965–1988
Põhiarhivaalideks on: ministeeriumite ja allasutuste põhikirjad, ministeeriumi käskkirjad, teiste asutuste direktiivid, kolleegiumi ja nõupidamiste protokollid,

¹¹⁷ Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn, lk. 16.

¹¹⁸ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504183913873354&sess_id=b168dddcac5ff860ef1fdf326759b68&pealkiri=viljandi+metsakombinaat&naita_ridu=10&sort=&active=3&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=82&id=214000636334&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= (04.05.2013).

ettevõtte majanduslikku tegevust kajastavad arhivaalid, ettevõtte passid, revideerimis- ja üleandektid, kollektiivlepingud

ERA.R.-1869 ENSV Rahvamajanduse Nõukogu Metsa-. Puidu ja Paberitööstuse Valitsus, 1957–1965 Viljandi Tuletikuvabrik allus sellise nimetusega kõrgemalseisvale organile iseseisva asutusena aastatel 1957–1961 ning perioodil 1961–1965 Viljandi Metsakombinaadi koosseisus tuletikutsehina.

Lisaks leiab AISis märksõnaotsinguga Viljandi Tuletikuvabrikut käsitlevaid arhivaale veel mitme organisatsiooni arhiivifondidest, kellega ettevõtte oma tegevuses kokku puutus.

Ametiühinguorganisatsiooni tegevust käsitlevaid arhivaale on Eesti Ametiühingute Kesknõukogu arhiivis: ERA.R- 1040. Eesti Ametiühingute Kesknõukogu 1940–1989.

Tuletikuvabriku II Maailmasõja aegsest tegevusest saab infot :

- ERA.4045. Aktsiaseltsi Eesti Tuletikumonopoli Viljandi Tuletikuvabrik 1893–1944 Tuletikuvabriku nõukogude perioodi tegevust puudutavad arhivaalid töötajate nimekirjade ja palgaraamatutega ning kirjavahetus õhukaitsekursuse asjus.
- ERA.3077. Viljandi Linnavalitsus. 1918–1944 Raamatupidamislane kirjavahetus Majandusdirektoriumiga 1940–1941. aastast.

Tuhalaane kolhoosi ja Viljandi Maa-ameti arhiivifondides on mitmeid Viljandi Metsakombinaadiga seotud, maadeeraldusi käsitlevaid arhivaale ning siin tuleb iga arhivaali puhul selgitada, kas maadeeraldused Viljandi Metsakombinaadile annavad infot Tuletikuvabriku ajaloo seisukohalt. Viljandi Metsakombinaat kasutas näiteks kolhoosimaade eraldisena saadud ehituslanke¹¹⁹ ja ning sai õiguse kasutada linna maad laoplatssidena¹²⁰, mis Tuletikuvabriku tegevust otseselt ei puudutanud.

Igal arhiivi jõudnud säilikul on uuritava asutuse ajaloos tähtsus. Küsimus on – millises kontekstis. Uurija otsustada jääb, kuidas seda materjali oma uurimuses kasutada. Näiteks Viljandi Rajooni Prokuratuuri 1945–1991 perioodi arhivaalides on järelevalve toimik

¹¹⁹*AIS*.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504212744433634&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=Tuhalaane+kolhoos&naita_ridu=10&sort=&active=4&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=43&id=214000647306&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 (04.05.2013).

¹²⁰*AIS*.http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504213125875303&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=Viljandi+Maaavalitsuse+Maaamet+&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=3&id=214000825878&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 (04.05.2013).

Viljandi Tuletikuvabriku materjaliga¹²¹. Arhiivis säilikut uurides selgus, et tegemist on 1989. aastal Smolenski raudteejaamas tuletikke vedavas kaubavagunis toimunud tulekahju uurimismaterjaliga. Magistritöö autori arvates võis see mõjutada 1989. aasta tuletikkude valmistoodangu näitajaid, sest tulekahjus hävis tollase vääringu järgi 300 000 rubla väärtuses tuletikke¹²². Et aga metsakombinaadi aastaaruanded lõpevad 1986. aastaga ning avalikus kasutuses ei ole hilisemast perioodist ettevõtte aastaaruandeid, puudub info Tuletikuvabriku 1989. aasta kogutoodangust.

ENSV Tervishoiu Ministeeriumi Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudi fondis asub Viljandi Tuletikuvabriku kohta koostatud ekspertiisiakt „Nahahaiguse põhjustavad tegurid ja abinõud nende vältimiseks Viljandi Metsakombinaadi tuletikutsehhis“. ¹²³ Uurijat oleks selle töö raames huvitanud info nahahaiguste statistiliste näitajate kohta Tuletikuvabriku ametiühingukomitee protokollides sisalduvate tööohutuse probleemide analüüsimisel. Kuna ekspertiisiaktis keskenduti haiguse tekkepõhjustele ja vältimisele ja ning ei ole esitatud haigusekandjate arvu, jäi allikas töös kasutamata.

Eelpool toodud ja teiste sarnaste juhtumite puhul jäid asutust puudutavad faktid uurimuses kasutamata juhul, kui ei olnud võimalik leida toetavat infot või luua seoseid asutuse ajalooa.

Tuletikuvabriku ajaloo uurimine tugines põhiliselt asutuse põhitegevust kajastavatel arhivaalidel — juhtimisalasel ja tootmistegevuse dokumentatsioonil, majandusaruannetel ning ametiühingudokumentatsioonil.

Viljandi Tuletikuvabriku nõukogude periood ei ole ühtlaselt dokumenteeritud. Arhiivimaterjalid algavad 1944. aastast ning Viljandi Tuletikuvabriku nimistust puuduvad dokumendid ka aastate 1951–1954 kohta.¹²⁴

¹²¹ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504213539349228&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=viljandi+rajooni+prokuratuur&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekode=&leidandmed=&tasand=0&kokku=12&id=214000838066&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 (04.05.2013)

¹²² EAA.M. Fond 853, nimistu 2, säilik 583.-Viljandi metsakombinaadi tikuvabriku materjal. L.2

¹²³ AIS. http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504215939752920&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=ENSV+Tervishoiu+Ministeeriumi+Eksperimentaalse+ja+Kliinilise+Meditsiini+Instituut&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekode=&leidandmed=&tasand=0&kokku=2&id=110701161191&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 (04.05.2013).

¹²⁴ EAA.M. Fond 528. – Ajalooline õiend. L. 4.

Tuletikuvabriku dokumenteerimata perioodide ja küsimuste kajastamiseks uurimuses tuli püüda lünki täita teiste allikate põhjal. Selleks on kasutatud Viljandi Metsakombinaadis peainsenerina töötanud Karl Kurro isikuarhiivi¹²⁵, mis sisaldab endiste Viljandi Tuletikuvabriku töötajate mälestusi. Arvestades Tuletikuvabriku olulist rolli Viljandi linnas, olid infoallikaks ka kohaliku ajalehe „Tee Kommunismile“ ning Eesti NSV päevalehe „Noorte Hää!“ artiklid.

Viljandi Tuletikuvabriku järglase Hansa Candle asutusearhiivis säilitatakse vaid personalidokumente – alates 1962. aastast ametiühinguliikmete palgalehti ning pisteliselt oli personalimaterjale 1970-te teisest poolest 1985. aastani.

Erinevate perioodide puhul kujunesid põhiallikateks:

- 1) 1940–1943 Karl Kurro isikuarhiiv, Viljandi Tuletikuvabriku fonditoimiku juurde lisatud ajalooline õiend;
- 2) 1944–1960 Viljandi Tuletikuvabriku arhiiv;
- 3) 1961–1991 Viljandi Metsakombinaadi arhiiv, Karl Kurro kogutud materjalid.

Enim infot andsid uurija jaoks:

- 1) Kõrgemalasuivate organite käskkirjad, korraldused ja määrused;
- 2) Ettevõtte juhtkonna tasandil välja antud käskkirjad;
- 3) Majandustegevust näitavad aastaaruanded koos lisadega;
- 4) Ametiühingukomitee dokumendid.

Ettevõtte passis olev info aitas kaasa aastaaruannete põhjal koostatud diagrammide koostamisele. Kui ettevõtte suurt toomismahu kasvu selgitati uue tootmisliini avamisega, näitasid ka ettevõtte passi andmed, et lisandunud oli uusi tehnilisi seadmeid.

Samas toetab ettevõtte pass oma tehniliste vahendite andmetega siiski eelkõige tehnikaalaseid uurimusi, nagu seda tegi Viljandi Tuletikuvabriku kohta R. Ottan oma 1942. aasta diplomitöös.¹²⁶

¹²⁵ *Kurro, K.* Isikuarhiiv. Viljandi Muuseum.

¹²⁶ *Ottan, R.* 1942. Tultikkude tootmine Viljandi tultikuvabrikus. Tartu Ülikool. Põllumajandusteaduskond. Diplomitöö. TÜ Raamatukogu.

2.2 Viljandi Tuletikuvabrik II maailmasõja perioodil

II maailmasõja aegsed sündmused Tuletikuvabriku ajaloost on taastatud Karl Kurro kogutud mälestuste, Sakala kalendris avaldatud Viljandi tikuvabriku kroonika ning Viljandi Tuletikuvabriku ajaloolise õiendi abil, mida säilitatakse Tuletikuvabriku arhiivifondi nimistu 1 juures.

Eesti NSV-s 1940. aasta suvel toimunud ulatuslike riigistamiste käigus natsionaliseeriti sarnaselt teiste tööstusettevõtetega ka Rootsi tuletikutrusti Svenska Tändsticks A/B omanduses olev Viljandi Tuletikuvabrik.¹²⁷

K. Kurro kogutud Tuletikuvabriku tollaste tööliste mälestustest selgus, et vaatamata Eestis valitsevale ärevale poliitilisele olukorrale tuli võimu ülevõtmine Viljandis neile siiski ootamatult. Valitsuse vahetusest polnud tööliste seas kuulda isegi enne meelevalduse algust. Tuletikuvabriku endine tööline Johannes Kaljaste meenutas: *Linnas käivatest rongkäikudest saime teada alles siis, kui need juba liikusid. Pärast peeti meil ka miiting pakkude laoplatsil. Peeti kõnesid ja tehti pilte. Võimu ülevõtmine linnas ja vabriku natsionaliseerimine läks rahulikult, sest vabriku omanikke ju kohal polnud.*¹²⁸

Alates 1937. aastast Tuletikuvabriku juhina töötanud Evald Treffner saadeti nõukogude võimu poolt Tallinnasse, sealset 1930. aastal tegevuse lõpetanud Tuletikuvabrikut taaskäivitama. Viljandi Tuletikuvabriku direktoriks määrati seni kingsepana töötanud Malling, kes varsti Riesenberg'i nimelise mehega asendati. Kahjuks ei ole dokumentides andmeid kuupäevade kohta, millal täpselt Riesenberg Tuletikuvabriku uue juhina alustas.¹²⁹ Viljandi Tuletikuvabriku töö nõukogulikes tingimustes ei kestnud kuigi kaua, sest 22. juunil 1941. aastal algas sõda Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel. Johannes Kaljaste jutustas: *Sõjast hakati rääkima mais, kui osa jõukamaid äri- ja majaomanikke Siberisse saadeti.*¹³⁰ *Õöl juuli alguses sõitsid komnoored linnas ringi, kloppisid akendele, käskisid hommikul kindlustustöödele minna. Läksin siiski vabrikusse, kütsin katla üles, sest kartsin, kuna olid välja kuulutatud sõjaseadused ja töölt puudumist loeti võrdseks deserteerumisega. Töölisi vabrikusse ei tulnud, mõned üksikud, läksin koju kell 10, edasi läksin Järve otsa Orika poole tankitõrjekraavi kaevama. Miilitsad tulid autoga, ütlesid, et Tõrva juba sakslaste*

¹²⁷Teiverlaur, M. Viljandi tikuvabriku minevikust ja tänapäevast. // Sakala kalender 1994. Lk 53.

¹²⁸Kaljaste, J. 1974. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 28. okt. 1974. Viljandi Muuseum.

¹²⁹Teiverlaur, M. Viljandi tikuvabriku minevikust ja tänapäevast. // Sakala kalender 1994. Lk 53.

¹³⁰Märkus: Arvatavalt pidas J. Kaljaste silmas 14-16. 06. 1941 toimunud küüditamist.

käes, sakslased Tartu all väljas. Viljandi haaratakse põhja poolt¹³¹ ümber, seega pole meie töö mõtet. Läksime koju, järgmisel päeval olid sakslased Viljandi all.¹³²

1941. aasta 8. juuli hommikul, vahetult enne Saksa vägede jõudmist Viljandisse, süttis Tuletikuvabrik põlema. Põlengu tekke põhjuste kohta lähevad erinevates allikates esitatud faktid lahku. Tuletikuvabriku juhataja Edgar Kink kirjutab oma ettekandes Eesti Omavalitsuse majandus- ja rahandusdirektoriumile 27. oktoobril 1941. aastal: *Viljandi vallutamise algas 08. juuli hommikul.* ¹³³*Umbes kell 11.30 süüdati bolševike poolt Tuletikuvabrik. 10. juuli õhtul süüdati põlema Tuletikuvabriku territooriumil olev turvasoo, mis suudeti kustutada. Kardeti sabotaaži, vanemmeister Pruuden kattis aknad laudadega, masinates olevad tikud pakiti käsitsi toosidesse.*¹³⁴

Tollaste Tuletikuvabriku tööliste mälestustes olid süütajateks aga Saksa väed. Johannes Kaljaste meenutas: *Sakslased lasid kahuritega Loodi poolt linna, sellest süttis ka Tuletikuvabrik.*¹³⁵ Juhan Pihlak'u mälestustes läks Tuletikuvabrik sakslaste heidetud pommist põlema.¹³⁶

Erinevad allikad toovad tulekahju põhjusteks erinevaid asjaolusid. Arvestades, et Eesti Omavalitsus oli Saksa okupatsiooniaegne institutsioon, on tõenäoline, et Edgar Kingu esitatud aruandes majandus- ja rahandusdirektoriumile oli poliitilistel põhjustel süütajatena näidatud bolševikud. Nii oleks nõukogude institutsioonile esitatud aruandluses süütajateks arvatavalt sakslased olnud.

Ajalooarhiivis säilitatavas ajaloolises õiendis märgitakse, et Tuletikuvabriku hooned põlesid sõjakeerises maha.¹³⁷ Faktina saab kinnitada vaid, et Tuletikuvabrik läks tõesti põlema sõjategevuse käigus. Nõukogude vägede huviks süütamisel annab alust mh Nõukogude Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 24. juuni seadlus „Ettevõtete ja asutuste kaitsmisest ja hävituspataljonide loomisest“. Seadlus tähendas praktikas läbiviidavat *põletatud maa taktikat*, mille kohaselt *vaenlasele ei tohi jätta ühtki vedurit, ühtki vagunit; - kilogrammigi*

¹³¹ *Märkus:* sakslased sisenesid Viljandisse lõuna poolt. *Pajur, A.*[jt]. 2005. Eesti Ajalugu VI. Tartu, lk. 182.

¹³² *Kaljaste, J.* 1974. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 28. okt. 1974. Viljandi Muuseum.

¹³³ *Märkus:* Viljandi vallutamine Saksa vägede poolt.

¹³⁴ ERA. Fond 3077, nimistu 4, säilik 51. - Raamatupidamisse puutuv kirjavahetus Majandusdirektoriumiga. L. 50.

¹³⁵ *Kaljaste, J.* 1974. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 28. okt. 1974. Viljandi Muuseum.

¹³⁶ *Pihlak, J.* 1975. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 18. 06.1975. Viljandi Muuseum.

¹³⁷ EAA.M. Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 1.

*leiba, liitritki kütust;- - kogu väärtuslik vara, kaasa arvatud värvilised metallid, teravili ja kütus, mida ei suudeta välja vedada, tuleb tingimata hävitada.*¹³⁸

Viljandi Muuseumi kodulehe andmetel olid süütajateks saksa väed.¹³⁹ Töö autori arvates võis ühe võimalusena ettevõtte sattuda pommitamise objektiks juhuslikult, kui sakslased ründasid oma tegelikuks sihtmärgiks olevat Tuletikuvabriku läheduses asuvat raudteejaama.

Viljandi Tuletikuvabriku tegevust Saksa okupatsiooni ajal oli võimalik uurida Riigiarhiivi Viljandi Linnavalitsuse arhiivis säilitatavate materjalide abil. Ettevõtte ülesehitustöid kajastasid sõjakahjude hindamise aktid ning raamatupidamis-alane kirjavahetus.

Sõjakahjude hindamise aktist saame teada, et peale nõukogude võimu langemist võttis Viljandi Linnavalitsus Tuletikuvabriku hooldamise enda peale ning vabriku juhatajaks määrati Edgar Kink. Viljandi Linnavalitsuses otsusega alustati Tuletikuvabriku ülesehitustöid.

Raamatupidamise-alasest kirjavahetusest majandusdirektooriumiga selgub, et Tuletikuvabrik sai ehitustöödeks vajalike materiaalsete vahendite soetamiseks Eesti Panga Viljandi osakonnalt ettevõttele kuuluvate varade tagatisel krediiti¹⁴⁰ ning töödega alustati 1941. aasta augustis. Sõjategevuse tagajärjel seiskunud tootmistööd jätkusid taas 1942. aasta mais.¹⁴¹

Algselt oli toodang väike, valmistati vaid 160 000 toosi tikke päevas.¹⁴² Kesise toodangu tõttu oli ka töötasu madal, palgalisana maksti 40 pakki tikke töölise kohta, mille vastu käidi maal toiduaineid vahetamas, leevendamaks sõjast tingitud raskusi toiduainetega varustamisel.¹⁴³

Sõjatingimustes seiskus Tuletikuvabriku tegevus veel korraks 1944. aasta augustis. Tööde organiseerimist alustati uuesti 1944. aasta septembris, kui Eestis oli taaskehtestatud nõukogude võim.¹⁴⁴

¹³⁸ Pajur, A. [jt]. 2005. Eesti Ajalugu VI. Tartu, lk. 191.

¹³⁹ Viljandi Muuseum: <http://www.muuseum.viljandimaa.ee/?op=body&id=52> (28.04.2013)

¹⁴⁰ ERA. Fond 3077, nimistu 4, säilik 51 - Raamatupidamisse puutuv kirjavahetus Majandusdirektooriumiga. L. 20.

¹⁴¹ EAA.M. Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 1.

¹⁴² Kurro, K. Andmed hoonete ja masinate kohta. K. Kurro isikuarhiiv. Viljandi Muuseum.

¹⁴³ Kaljaste, S. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 28. 10. 1974. Viljandi Muuseum.

¹⁴⁴ EAA.M. Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 1.

2.3 Viljandi Tuletikuvabrik 1944–1961

Viljandi Tuletikuvabriku ajaloolisest õiendist selgub, et vabrikust sai vabariikliku alluvusega ettevõtte, mis hakkas alluma vastloodud Eesti NSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaadile. Eesti NSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissari käskkirjaga nr 48 loeti tegevuse taasalustamise tähtsuseks 23. septembril 1944. aastal — alates päevast, mil Nõukogude väed sundisid sakslased Viljandist lahkuma.¹⁴⁵

1944. aastal määrati Viljandi Tuletikuvabriku direktoriks eestlane E. Luts,¹⁴⁶ alates 01. detsembrist 1945. aastast asus peainsenerina tööle Vladimir Kardasevitš.¹⁴⁷ Ka nõukogude võim alustas kõigepealt sõjakahjude hindamisega. Tuletikuvabriku sarja „3. Aktid“ säilik „Akt Saksa fašistilike röövvalutajate poolt tekitatud kahjude üle“ sisaldab andmeid varade hävitamise kohta, on esitatud loetelu hävinenud hoonete, tööstusseadmete, transpordivahendite (Tuletikuvabrikule kuulus tol ajal haruraudtee ja hobuvoor) ning väikevahendite kohta. Kokku näidati kahjustuste üldsummaks 20 695 685 rubla ja 09 kopikat.¹⁴⁸

1944. aastal kehtestati Viljandi Tuletikuvabriku ajutine koosseis, kuhu kuulus 24 inimest kuu palgafondiga 10 900 rbl.¹⁴⁹ Tööd alustati kahes vahetuses.

Karl Kurro isikuarhiivi materjali põhjal oli võimalik kirjeldada ka Tuletikuvabriku esimeste sõjajärgsete aastate tegevust. Endisaegsed töölised meenutavad, et need olid rasked ajad. Masinad olid vanad ja kulunud ning valitses suur tooraine puudus. Enne II maailmasõda kasutati tuletikkude valmistamisel ühe ainsa klaaspulbrijahu, mida veeti sisse Soomest. Alanud sõda katkestas tooraineveo ning asemele tuli leiutada midagi uut. Juhan Pihlak jutustas: *Hakkasime klaaspulbrijahu asemel liiva kasutama, mida käisime Viljandi mõisa juurest punasest liivakivi seinast võtmas. See oli hea materjal, vaat et paremgi kui klaasijahupulber. Sel viisil valmistasime tikke pärast sõdagi ning tikud olid hea kvaliteediga. Kuid siis tuli suur pahandus. Jutud läksid liikvele, et Viljandis kasutatakse tikutegemisel ettenähtud klaasijahu asemel liiva. Moskvast sõitsid kohale kõrged ülemused, et see on rahva ja riigi petmine ning sabotaaž. Liiva kasutamine keelati trellide ähvardusel ära.*

¹⁴⁵ EAA.M. Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 1.

¹⁴⁶ Teiverlaur, M. 1993. Viljandi tikuvabriku minevikust ja tänapäevast. Sakala kalender . Viljandi: Viljandi Linnavalitsus, lk. 53.

¹⁴⁷ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 7. - Eesti NSV Metsatööstuse Rahvakomissari kk nr 123/10. L. 1.

¹⁴⁸ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 3. - Akt Saksa fašistilike röövvalutajate poolt tekitatud kahjude üle. L. 8.

¹⁴⁹ EAA.M. Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 2.

*Vabriku töölised otsisid imekähku linnast katkisi pudeleid ja purke, läksime uuesti üle jahvatatud klaasile. Klaas oli must ja paberitükke täis, mis tegi tikku kvaliteedi kehvemaks. Aga käsk oli täidetud ja volinikud rahul.*¹⁵⁰

E. Merits meenutas sõjajärgset argipäeva: *Pingeline elu ja sõjaaegsest harjumusest panime kõvasti kärakat. Kolm pudelit viina päevas. Õllevaat seisis meil direktoriga pidevalt kabinetinurgas. Seal oli hea kummutada.*¹⁵¹

Joomarluse kõrval oli probleemiks toodangu vargus. Nõukogude võimu ajal enam tööliste palgalisaks tuletikke ei jaotatud, rahapuuduse leevendamiseks võeti neid ise ja müüdi mustal turul maha. E. Meritsa väitel tegeles vargustega juhtkondki — osalt kasutati müügist saadud raha tootmiseks vajaliku materjali ostmiseks, kuid tihti teeniti nii vaid viinaraha. Vahelejäämine lõppes kohtu ning vangistusega. 1947. aastal anti kohtu alla Tuletikuvabriku direktor E. Luts, kes oli maha müünud Tuletikuvabriku hobuste heinad ning realiseeris koos peainseneriga kauplustes omal käel toodangut.¹⁵²

Eeltoodud mälestuste valguses tundub mõneti üllatav, et Tikuvabrik on sõjajärgsetel aastatel ametliku dokumentatsiooni kohaselt olnud eesrindlik ettevõtte. Arhiividokumentides on ära toodud, et juba 1945. aastal ületati sõja-eelsete aastate toodangu tase pooleteisekordselt.¹⁵³

1945. aasta mais märgiti Viljandi Tuletikuvabriku head tööd ENSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Valitsuse juhataja käskkirjaga nr 27. Viljandi Tuletikuvabrik tootis 4100 arvestuskasti¹⁵⁴ tuletikke (plaan oli 3500 arvestuskasti, plaanitäitmine 117%).¹⁵⁵

Viljandi Tuletikuvabriku arhiivi sarjas „3. Aktid“ säilitatav arhivaal „Abimajand „Piispa“ Reinu kolhoosile üleandmis-vastuvõtmis akt“¹⁵⁶ annab infot abimajandite süsteemist ning Tuletikuvabriku abimajandi olukorrast.

Kuna NSV Liidus olid endiselt teravaimad küsimused toidu- ja elamufondi mured, prooviti kohalikel tasanditel erinevaid vahendeid probleemide lahendamiseks. Eestis üritati elanikkonna toiduainetega varustamist parandada abimajandite loomisega. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsuse põhjal anti need tootmisettevõtete bilanssi. 50% tuludest, mis saadi toodangu realiseerimisest, läks ettevõttele ja 50% jäi abimajandi majapidamise käsutusse.

¹⁵⁰Pihlak, J. 1975. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 18. 06.1975. Viljandi Muuseum.

¹⁵¹Merits, E. 1975. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 04.06.1975. Viljandi Muuseum.

¹⁵²Merits, E. 1975. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 04.06.1975. Viljandi Muuseum.

¹⁵³EAA.M Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 2.

¹⁵⁴Märkus: Arvestuskast (tikkude mõõtühik) = 1000 toosi a' 50 tikku = 50 000 tikku.

¹⁵⁵EAA.M Fond 528. - Ajalooline õiend. L. 3.

¹⁵⁶EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 19. - Abimajand „Piispa“ Reinu kolhoosile üleandmis-vastuvõtmis akt.

Viljandi Tuletikuvabrikule kuulus Piispa abimajand. Omaaegne Piispa talu võeti Viljandi Maakonna Täitevkomitee kirja (14. november 1944. aastal) alusel üle vabriku abimajandiks.

1950-ndatel hakati Eesti NSV-s massiliselt väikekolhoose omavahel liitma, sest nende senine tegevus osutus perspektiivituks. Suurkolhooside tekkega kaotati Eestis abimajandid.¹⁵⁷

Tuletikuvabrik andis oma abimajandi Eesti NSV Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi kolleegiumi protokollis kohaselt juba 1950. aasta novembris üle kolhoos „Sinihallikule”.¹⁵⁸

Viljandi Tuletikuvabriku töötajate rahvuslikku koosseisu oli võimalik selgitada sarjas „Eelarved, plaanid, aruanded“ allsarjas „Aruanded“ arhiveeritud kaadritealase aruande abil, mida tööstusettevõtteid pidid esitama igal aastal. Aruanne kajastas töötaja haridustaset, kas valdab eesti keelt, vanus kuni 45 aastat või vanem kui 45 aastat; NLKP/ÜLKNÜ (Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei/Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing) liikmelisus.¹⁵⁹ Selgub, et enam oli võõrtöötajate lihttöölise seas. Inseneriharidusega töötajad olid peamiselt eesti nimedega ja aruanded ei sisalda ühegi töötaja kohta märget eesti keele mittevaldamise kohta.

Sarjade „1. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad”, „2. Eelarved, plaanid, aruanded” ning „5. Ametiühingu dokumendid” uurimisel selgus, et eluasemedefitsiidi leevendamiseks hakati Viljandi Tuletikuvabriku töötajatele 1948. aastast Riigipanga Viljandi Osakonna kaudu individuaalelamute ehitamiseks laenu andma. Samal aastal algas ka vabriku tööliste jaoks maja ehitamine. Töösse anti kahekorruline ja kaheksa korteriga puithoone Savi tänaval.¹⁶⁰

2.3.1 Viljandi Tuletikuvabriku tootmistegevus

Tootmistegevuse analüüsimisel olid olulisemad sarjad „1. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad”, „2. Eelarved, plaanid, aruanded”, ja „5. Ametiühingu dokumendid”. Sarja „1. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad” arhivaalide abil oli võimalik selgitada, milliseid tehnika-alaseid eraldisi Tuletikuvabrikule tehti ja kuidas hinnati Tuletikuvabriku tegevust ministeeriumi tasandil.

Ajaloolises õiendis on märgitud, et aastatel 1948–1950 toimus Viljandi Tuletikuvabrikus esimene põhjalik sõjajärgne rekonstrueerimine. Tööle hakkasid kaks uut automaatliini Foit ja

¹⁵⁷ Pajur, A. [jt]. 2005. Eesti Ajalugu VI. Tartu, lk. 284.

¹⁵⁸ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 19. - Abimajand „Piispa” Reinu kolhoosile üleandmis-vastuvõtmis akt. L.8.

¹⁵⁹ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 32.-1959.a kaadritealased aruanded. L 3.

¹⁶⁰ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 15.-1948. aasta aruanne koos lisadega. L 96.

täitmismasinad, mis võimaldasid tootmist suurendada.¹⁶¹ Sellest perioodist on säilinud 1948. ja 1949. aasta aruanded, kus 1948. aasta toodanguks märgiti 107 000 arvestuskasti¹⁶² ning 1949. aastaks 167 000 arvestuskasti¹⁶³ 1950. aasta aruannet arhiivis säilinud ei ole.

Vaatamata tehnilisele rekonstrueerimisele näitasid ametiühingukomitee koosolekute protokollid, et ettevõtte keeruline olukord jätkus ka 1950. aastatel — madalseis tootmises kestis peaaegu kümnendi lõpuni. Töötati kahjumiga, etteantud tootmisplaan täideti vaevaliselt. Suurimateks probleemideks olid materjalide ja palgafondi ülekulu. 30. juuni 1955. aasta protokollis analüüsis ilmneb Tuletikuvabriku toormaterjali ja palgafondi vastuoluline koosmõju. Kuna töötasu arvestati kulutatud materjalilt, mitte toodetud tuletikkude koguselt, ei saanud kõne alla tulla säästlikkus ning kokkuhoidlik töödistsipliin. Vastupidi — osa töolistest hävitas sihilikult põhimaterjale (paberit), tõstmaks sel viisil kunstlikult oma palka. Samas protokollis rõhutatakse, et paberi ülekulu on ettevõttes viie kuuga tekitatud neli tonni.¹⁶⁴

Viljandi Tuletikuvabriku 1940–1950. aastate raskused ei olnud erandlikud. Eesti majandusajaloos märgitakse, et kuigi statistika andmetel toimus pidev tööstustoodangu kasv, tõusis tööstuse tehniline tase väga aeglaselt ning eriti madal oli see lisaks teistele tööstusharudele ka metsa-, puidu- ja paberitööstuses, kuhu ka Viljandi Tuletikuvabrik kuulus.¹⁶⁵

Kohaliku ajakirjanduse andmetel sai 1955. aastal Viljandi Tuletikuvabrikust Eestis tuletikkude ainutootja, sest oma tegevuse lõpetas 1940-ndate teisel poolel tuletikkude puuduse tõttu taas käima pandud Tallinna Tuletikuvabrik. Ajakirjanik Martti Kass märgib oma majandusartiklis, et tootmine hakkas ülesmäge minema alles 1958. aastal, mil ettevõtte kasumisse jõudis.¹⁶⁶

Arhiividokumentidest nähtub, et kasumisse jõudmise eeldus oli vabriku täielik rekonstrueerimine. Allsarjas „2.2 Plaanid“ sisalduvad säilivad kapitaalehituste plaanide ja tiitelnimikirjadega annavad informatsiooni tootmisruumide reorganiseerimisest. 1958. aasta 20. juulist 1. augustini toimus Tuletikuvabrikus kapitaalremont. Rekonstrueerimise käigus

¹⁶²EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 15.-1948. aasta aruanne koos lisadega. L 3.

¹⁶³EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 18.-1949. aasta aruanne koos lisadega. L 5.

¹⁶⁴EAA.M. Fond 528, nimistu 1 a/ü, säilik 1.-Ametiühingukomitee koosoleku protokoll 30.juuni.1955. L 13.

¹⁶⁵*Tomson, E.* 1999. Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu, lk. 98.

¹⁶⁶*Kass, M.* 2004. Viljandi tikke võis osta Inglismaal ja USA-s // Sakala 18.06.2004.

valmisisid uus katlamaja, ladudekompleks, kontorihoone, laboratoorium ja juurdeehitus automaaditsehile, kuhu toodi Tallinna suletud tuletikuvabrikust kolmas tikuautomaatliin.¹⁶⁷ Ka endised tootmisruumid ehitati põhjalikult ümber.

Sarja „Ametiühingu dokumendid“ säiliku „Partei, nõukogude ja a/ü organite otsused“ kohaselt olid 1959. aasta neljanda kvartali töötulemused Tuletikuvabrikus sedavõrd head, et ettevõttele omistati Viljandi Rajooni tööstusettevõtete vahelise sotsialistliku võistluse võitja tiitel.¹⁶⁸

ENSV Rahvamajandus Nõukogu Metsa-, Puidu-, ja Paberitööstuse Valitsuse käskkirjade („Kõrgemalseisvate organite käskkirjad“) analüüs näitas, milliste ülesannetega Viljandi Tuletikuvabrik seitseaastakule vastu läks. Tuletikuvabrikule seitseaastaku plaan (1959–1965) toomismahtude suurendamist ette ei näinud, sest toodangu hulk oli Eesti elanikkonna vajadusi arvestades piisav. Tootmisvõimsust jätkus ka tuletikkude ekspordiks Pihkva oblastisse ja Ukraina NSV-sse. Seitseaastaku plaanis rõhuti tööjõudlusele, selleks planeeriti tööde täielikku mehhaniseerimist ning toodangu omahinna alandamist.¹⁶⁹ Arhiivist puudub aruanne plaani täitmise kohta.

2.3.2 Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingukomitee

1940. aastal alguse saanud nõukogulik ametiühinguorganisatsioon ei keskendunud selle organisatsiooni loomumomentele tegevusele — tööliste huvide kaitsmisele ja nende õiguste tagamisele, vaid oli äsja Eestis legaliseeritud Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) käepikenduseks. Ametiühing osales tootmise organiseerimises ja hüvede jaotamises ning kultuuri- ja spordielu suunamisel, olles sel viisil nn kommunistliku kasvatusvahend. Tööliste huvide kaitsmist reguleeriti NSV Liidus riiklikul, mitte ametiühingukomiteede tasandil.¹⁷⁰

NSV Liidu ametiühingusüsteemi kõrgeima võimu kandjaks oli Ametiühingute Kongress, mis kutsuti kokku kord viie aasta jooksul. Kongressidevahelisel perioodil juhtis ametiühingute

¹⁶⁷ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilikud 23-27. Kapitaalehituste plaanid, tiitelnimekirjad ja tööde limiidid koos juurdekuuluvate materjalidega.

¹⁶⁸ EAA.M. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 8. – Partei, nõukogude ja a/ü organite otsused. L. 1.

¹⁶⁹ EAA.M. Fond 528, nimistu 1, säilik 26. – ENSV Rahvamajandus Nõukogu Metsa-, Puidu-, ja Paberitööstuse Valitsuse käskkirjad. L. 5–7.

¹⁷⁰ **Kiik, L.** 2000. Ametiühingud võõra võimu all (1940-1990), Tallinn, lk. 21.

tegevust ÜAÜKN (Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu) ning regionaalsel tasandil Eesti NSV Ametiühingute nõukogu. (Lisa 13).

On alust arvata, et Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingukomitee tegutses juba enne ENSV Ametiühingute Keskliidu otsust 30. augustil 1940, mille järgi tuli kohalikud komiteed moodustada organisatsioonides, kus oli rohkem kui 25 töötajat.¹⁷¹ Ametiühingute Keskliidu otsus tähendas, et algorganisatsioonid hakati looma 1940. aasta septembris-oktoobris, kuid Tuletikuvabriku tollane tööline Eduard Merits väitis, et teda valiti ametiühingukomitee esimeheks juba 1940. aasta suvel.¹⁷² Oma meenutustes jutustas ta ühtlasi, et Tuletikuvabrikus tollal Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) algorganisatsiooni ei olnud, sealsed partei liikmekandidaadid ja kommunistlikud noored kuulusid maakonna parteiorganisatsiooni.¹⁷³

Esimesed dokumenteeritud andmed Viljandi Tuletikuvabriku ametiühinguorganisatsiooni kohta pärinevad 20. detsembrist 1954. aastast säilinud koosolekuprotokollina.¹⁷⁴ Ametiühingukomitee ametlik nimetus oli tol ajal Metsa- ja Paberitööstuse Tööliste a/ü Viljandi Tuletikuvabriku käitiskomitee.¹⁷⁵ Ametiühinguliikumist ettevõttes juhtis ametiühingukomitee ning selle esimees. Ametiühingu liikmeskonnaks oli enamik töötajaskonnast: 19. oktoobri 1959. aasta seisuga kuulus sinna 98% töötajatest.¹⁷⁶

Tuletikuvabriku sarja „5. Ametiühingu dokumendid“ näitavad, et ametiühing ja administratsioon olid omavahel tihedalt seotud. Koosolekute protokollid sisaldavad tootmisega seonduvaid küsimusi ning eri sarjade säilike võrdluses selgus, kuidas sujus ministriumide poolt välja antud käskkirjade täitmine ning millised olid probleemid riiklike plaanide täitmisega.

Komitee koosolekute protokollide järgi oli ametiühingul sõnaõigus juhtivtöötajate kohtadele määramisel ning preemiate maksmisel. Reatöötajate vallandamisel oli ametiühingukomitee nõusolek kohustuslik. Kui aga potentsiaalne vallandatav oli ametiühingukomitee seisukohalt ühiskondlikult aktiivne ja võttis osa isetegevusringide tööst, osutus töödistsipliini rikkumine

¹⁷¹ *Kiik, L.* 2000. Ametiühingud võõra võimu all (1940-1990), Tallinn, lk. 18.

¹⁷² *Merits, E.* 1975. Mälestused. K. Kurro isikuarhiiv. 04.06.1975. Viljandi Muuseum.

¹⁷³ *Ibidem.*

¹⁷⁴ EAA.M. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 1. - Komitee koosolekute protokollid nr 20.12.1954-21.11.1955. L. 4.

¹⁷⁵ Edaspidi ametiühingukomitee.

¹⁷⁶ EAA.M. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 6. – Aruandlus- ja valimiskonverentsi protokollid koos lisaga 19.10.1959. L. 8.

teisejärguliseks. 10. jaanuaril 1958. aasta ametiühingu koosolekul jäeti töötaja ettevõttesse tööle põhjendusega, et: *ta on aktiivne inimene, võtab osa isetegevuse lauluringist.*¹⁷⁷

Materiaalsed vahendid ametiühingukomitee tegevuseks saadi komitee liikmete igakuistest maksudest, eraldi olid liikmemaksud vabatahtlikus spordiühingus, mis moodustas ametiühingukomitee ühe osa. Tuletikuvabrik toetas oma ametiühingukomiteed ettevõtte fondis olevate summadega, kattes ka kultuuri- ja spordiobjektidele tehtavad kulutused ning väikevahenditele tehtavad kulutused.

Säiliku „Komitee eelarved, aruandlus, revideerimis- ja inventariseerimisaktid“ abil oli võimalik näitlikustada 1959. aasta eelarvesse planeeritud kulud.

Tabel 1. Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingu 1959. aasta eelarve

Kuluartikkel	Summa rublades
Ametiühingu aktiivi ettevalmistamine	200
Kultuurkasvatuslikud üritused	1400
Kultuuriinventari soetamine	600
Kulutused raamatukogule	500
Spordi õppetöö, kehakultuuri üritused	1500
Spordiinventari soetamine	1000
Toetused ametiühingu liikmetele	1000
Pioneerilaagrid	300
Dotatsioon abistamise kassale	500
Majanduslikud kulud	100
Reserv aasta lõpuks	800
Kokku	7900

Allikas: EAA. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 5. – Komitee koosolekute protokollid nr 1-44.03.12.1957–07.11.1959. L. 60.

Eelarvega koos kinnitati ettevõtte fondi plaan. See oli osa ettevõtte tulust, mida võis kasutada oma töötajate premeerimiseks ja nõ tööjõu taastootmiseks, fond oli ette nähtud ürituste jaoks,

¹⁷⁷ EAA.M. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 5. – Komitee koosolekute protokollid nr 1-44.03.12.1957-07.11.1959.L.8.

mis kaasasid kogu Tuletikuvabrikut. Lisaks oli Tuletikuvabrik kohustatud toetama ametiühingukomitee kultuuri- ja sporditegevust. Protokollides kajastuva info põhjal oli võimalik esitada aastapõhine summade jagunemine. 1959. aasta ettevõtte fondi plaanis summade jagunemist kajastab tabel 2.

Tabel 2. Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingu 1959. aasta fondiplaan

Kuluartikkel	Summa rublades
<i>50% summadest oli ette nähtud</i>	
Punanurga sisustamine	10 000
Kehakultuur	20 000
Preemiateks makstavad summad	27 000
Toetused	7000
Tuusikud ja puhkekodude pääsmed	4000
Muud kulud	7000
Kokku:	75 000
<i>50% summadest käsutas Viljandi Tuletikuvabriku direktor</i>	
Elamuehitus	40 000
Mitmesugused tööstusseadmed	15 000
Jäätmete töötlemise osakonna ehitamine	20 000
Kokku:	75 000
KÕIK KOKKU:	150 000

Allikas: EAA. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 5. – Komitee koosolekute protokollid nr 1-44.03.12.1957–07.11.1959. L. 67–68.

Tabelite võrdlemisel saab selgeks, et ametiühingu käsutuses olevatest liikmemaksudest laekuvad rahad olid suhteliselt väikesed, kuid kuna ametiühing sai kaasa rääkida oluliselt suurema ettevõtte fondi rahade jaotamisel, oli ka võimalusi rohkem kui esmapilgul paistab.

Säilikus „Komitee eelarved, aruandlus, revideerimis- ja inventariseerimisaktid“ säilitatakse ettevõtte revideerimiste andmeid. Ametiühingukomitee arvepidamise distsipliini järgi tuli tehtud kulutuste kohta kuluarved esitada. Kui summa oli ette nähtud näiteks spordiinventari muretsemiseks, kuid kulutati

millegi muu peale, loeti raha ebaõigelt kasutatuks. 16. veebruaril 1954. aastal tegi revisjonikomisjon ametiühingukomiteele märkuse spordiinventari muretsemiseks kasutatud summa 31.00 rubla vale kasutamise eest.¹⁷⁸

¹⁷⁸ EAA.M. Fond 528, nimistu 1aü, säilik 9. – Komitee eelarved, aruandlus, revideerimis- ja inventariseerimisaktid. L. 4.

Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingu materjalid sisaldavad peamiselt komitee koosolekute protokolle ja parteiorganite otsuseid. Ettevõtte mitmesuguste komisjonide ja ühiskondlike organisatsioonide töö iseloomustamiseks olid ametiühingukomitee protokollid väärtuslik materjal. Ametiühingu materjal annab vajaliku allikakriitikaga lähenedes palju teadmisi tööliste igapäevaelu korraldusest ja ettevõttes toimunud üritustest.

Silmas tuleb pidada, et tollastele ametiühingukomitee koosolekutele oli omane konkreetsete otsuste puudumine. Protokollides on palju ebamääraseid otsuseid, mille puhul oli järelkontrolli võimatu teostada : *seada eesmärgiks jõuda töötulemustega ette kapitalistlikest maadest, otsus tulevase töö parandamise kohta, toota ennaktempo jmt.*¹⁷⁹ Iseloomulikud on väljendid: *võtta tarvitusele abinõud* — millised konkreetselt? *Suurendada, tõhustada, intensiivistada tootmist* — missuguse numbrilise suurusjärgu võrra? *Rakendada meetmeid* — milliseid meetmeid, mil määral, jne.

Seevastu on väärtuslik materjal protokollides sisalduvad arutlused, mis otsuste vastuvõtmistele eelnesid. Kui kõrgematele organitele määratud aruandluses käsitles Tuletikuvabriku juht tootmist takistavaid probleeme ettevaatlikus sõnastuses, siis ametiühingukomitee koosolekute aruteludes on ka kriitilisi sõnavõtte ettevõtte varustussüsteemi, normide täitmise ja üldise töökultuuri aadressil. Osad protokollid, vormistatuna rebitud äärtega vihikulehtedele ja kirjutatuna hariliku pliiatsiga, lasevad oletada, et need ei olnudki mõeldud parteile või vabariiklikule ametiühingukomiteele esitamiseks ega ka alatiseks säilitamiseks.

Otsustest võis järeldada, et ametiühingukomiteel oli suur roll töötajate suunamisel. Töödistsipliini rikkumiste (enim on dokumentides kirjutatud tööle mitteilmumisest ehk tööluusidest ning alkoholi tarvitamisest tööl) eest karistati noomitusega, juhtus, et süüdlane oli juba eelnevalt saanud *viimase hoiatuse*. Rikkuja kasvatamiseks võidi ta mõne eesrindliku tööliste šefluse alla anda, kus ümberkasvamist loodeti. Kõige tähtsam oli tööstusettevõttes ikkagi plaanitaimine. Kui tootmise huvides oli vaja, siis ei pidanud tsehhiülemad paljaks joomaritele koju järgi minna, et nad tööle tirida. Ennetavate abinõudena alkoholismi vastu kasutati viinaravile suunamist ning palgapäeval töötasu maksmist joomahädade küüsis vaeveleja abikaasa kätte.

¹⁷⁹ EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 8. - Partei, nõukogude ja aü organite otsused 22.01.1960-02.09.1960. L. 1.

Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingukomitee protokollides kordusid ühed ja samad nimed, keda ikka ja jälle samade väärtegude eest karistati.

Viljandi Tuletikuvabriku arhiivis on kollektiivlepingud korrastatud samuti ametiühingukomitee materjalide all. Töö esimeses osas analüüsitud arhiivifondides asusid kollektiivlepingud mõnel juhul ka põhimääruseid, põhikirju või sotsialistliku võistluse materjale koondavates sarjades. Tuletikuvabriku 1957. aasta kollektiivlepingus oli põhirõhk ettevõtte administratsiooni ja ametiühingukomitee kohustustel, et tagada plaani täitmine ja ületamine. Lepingus on käsitletud ka töötasu, töönorme, töödistsipliini, ühiskondlikku toitlustamist, kultuurilist teenindamist jne puudutavaid küsimusi. Kollektiivlepingu sõlmimisega seotud protokollist nähtub, et tööliste otsustada on jäänud väiksemad küsimused nagu tikukuivatajatele eripiima andmine, tootmisprotsessi täiustamine pakkude mehhaanilise etteandmisega pendelsaele jms.¹⁸⁰

Ametiühingumaterjalidest selgus, et ametiühingukomitee tegeles ka tervishoiu küsimustega ettevõttes. Viljandi Tuletikuvabrikus töötas meditsiinipunkt, mille eesotsas oli meditsiinipunkti juhataja, kes oli aruandekohuslane ametiühingukomitee ees. Aruanded sisaldasid ülevaadet haigestumiste kohta tööliste seas ning meetodeid, kuidas haigestumiste vastu võidelda. Võitluse all peeti silmas agitatsioonitööd meditsiini alal, praktilise poole pealt lasus Tuletikuvabriku meditsiinitöötajatel kohustus tsehhides läbi viia igapäevane sanitaarkontroll ning jälgida, et ettevõtte administratsioon annaks töötajatele õigeaegselt sanitaarriietuse välja.¹⁸¹ Lisaks jooksvate küsimuste ja probleemide lahendamisele peeti koosolekutel töötajatele kasvatus- ja poliittemalisi loenguid ning informeeriti nõukogude seadustest.

2.3.3 Ametiühingukomitee komisjonid

Nõukogude tööstusettevõtete ametiühinguorganisatsioonides tegutsesid kohustuslikus korras paljud erinimelised komisjonid, mille eesmärgiks oli ametiühingu töö täpsem koordineerimine.

Komisjonide valik tehti ÜAÜKN poolt. Väikestes ametiühinguorganisatsioonides, 5–7 liikmega, oli lubatud omavahel kokku liita palga- ja tootmismassilise töö komisjon, elamu-

¹⁸⁰ EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 3.-Konverentsi protokoll 20.02.1957. L. 1.

¹⁸¹ EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 7.- Komitee koosolekute protokollid. L. 42.

heaolu ja aianduskomisjon, kultuuri ning laste- ja noorukitöö komisjon. Aastate jooksul toimusid väikesed muutused komisjonide nimetustes ja valdkondades, kuid üldjoontes jäid need kogu nõukogude perioodi vältel samaks.

1954. aastal moodustati Viljandi Tuletikuvabrikus järgmised komisjonid.¹⁸²

- sotsiaalkindlustuse nõukogu;
- palgakomisjon;
- töökaitsekomisjon;
- massilise töölisleiunduse- ja ratsionaliseerimise komisjon;
- elamu-heaolukomisjon;
- kultuurikomisjon;
- aianduskomisjon;
- hindevaide komisjon;
- tootmismassilise töö komisjon;
- töölisvarustuse komisjon.

1959. aastaks olid komisjonide nimekirja lisandunud laste ja noorukite-; sotsiaal- ning ühiskondlike kontrolöride komisjon.

Sotsiaalkindlustuse nõukogu — Sotsiaalkindlustuse nõukogu oli omalaadne nähtus nõukogude ametiühingute süsteemis. 1940. aastal likvideeriti Eestis erakindlustusseltsid. Kindlustuse funktsioonid võttis üle ametiühingukomiteede juurde moodustatud sotsiaalkindlustuse nõukogu.¹⁸³

Nõukogu juhtis ametiühingukomitee esimees ning peamine ülesanne oli kontrollida sotsiaalkindlustus-summade laekumise õigsust ja kasutamist. Kindlustussummasid maksti ajutise töövõime kaotuse puhul, rasedus- ja sünnitoetuste jm väljamaksetena vastavalt ametiühingukomitee eelarvele. Tööõnnetuste puhul võeti juhtumi analüüsil arutluseks pealtnägijate kirjalikud seletused. Kui õnnetuse pealtnägijaid ei olnud, võis nõukogu juhtumit mitte tööõnnetuseks tunnistada, kuid arvestada kannatanu vigastuste tõsidust ja otsustada haiguslehest osa kulutusi katta.¹⁸⁴

¹⁸² EAA.M.Fond 528, nimistu 1-äü.-Komitee koosolekute protokollid 20.12.1954-21.11.1955 . L. 1.

¹⁸³ **Kiik, L.** Ametiühingud võõra võimu all (1940 – 1990), lk 25.

¹⁸⁴ EAA.M. Fond 528, nimistu 1 a/ü, säilik 5. -Komitee koosolekute protokollid nr 1-44 03.12.1957-07.11.1959. L. 33.

Palgakomisjon — vaatamata nimetusele komisjon töötasudega otseselt ei tegelenud. Kui maailma mõistes olid ametiühingud palgavõitluse organisatsioonid, siis NSV Liidus otsustati palkade suurusjärkude üle Nõukogude Liidu partei ja valitsuse tasemel.¹⁸⁵

ÜAÜKN juhendi järgi pidi palgakomisjon tegelema tootmistööd puudutavate küsimustega — tootmisnõupidamiste ja sotsialistliku võistluse korraldamine ning töödistsipliini tõstmine. Palgakomisjon tegutses kõrvuti tootmismassilise töö komisjoniga.

Töölistele maksti palka tootmisele kehtestatud normide ja tariifide alusel. Samas palgakomisjon uute normide väljatöötamisel ei osalenud, need kehtestati ministeeriumi ja ettevõtte administratsiooni koostöös.

Palgakomisjoni tööd kajastavate materjalide uurimisele tuginedes saab välja tuua vastuolu — ametiühing, kes oleks pidanud oma liikmete töötasu eest võitlema, aitas kaasa töönormide tõstmisele. Töötajate jaoks tekkis kahjulik olukord — ühelt poolt kirjutati kollektiivlepingutesse töönormide täitmise ületamise protsendid sisse ning ka sotsialistliku võistluse kohustused nägid normide ületamist ette. Teisalt aga ei olnud tööliste seisukohalt mõistlik norme ületada, sest tulemuste põhjal kehtestati alati juba uued ja kõrgemad näitajad.

Samas võib ettevõtte finantsaruandlusest järeldada, et täideti küll partei nõuet plaan mitte ainult täita, vaid ületada. Kuid samas oldi ettevaatlikud uute normide väljatöötamisega ning pigem vaadati majanduslikult ettepoole, kas erinevaid kehtestatud plaanitäitmisnumbreid on võimalik ületada. Nii võib öelda, et ametiühinguorganisatsioon koostöös ettevõtte administratsiooniga siiski tegeles kaudselt oma liikmete eest seismisega.

Töökaitsekomisjon — teoreetiliselt kuulusid komisjoni valdkonda tööohutus, töötervishoid ja tööseadusandlus. Tegelikuses oli komisjonil keeruline endale pandud ülesandeid täita, sest otsuste tegemine ja rahade eraldamine ei kuulunud komisjoni pädevusse. Kui ettevõtetes valmisid uued tootmisruumid või paigaldati seadmeid, siis töökaitse komisjonil, kes oleks pidanud oma tähelepanekud tegema enne objektide eksploatatsiooni andmist, jäi hiljem, probleemide tekkimisel, üle vaid neid lahendada. Ohutustehnika inseneri ülesandeks oli läbi viia instruktaaže ja kontrollreide. Ettevõtte juhtkond sai võimaluse teha taotluse ohutustehnika vahendite eraldamiseks, kuid hilisemaid hankeprotsesse juhtkond mõjutada ei suutnud.

¹⁸⁵ **Kiik, L.** Ametiühingud võõra võimu all (1940 – 1990), lk 45.

Tootmismasinate puuduvad vajalikud kaitsmed, vineeritsehi ja katlamaja lagunenud põrandad ning katkised aknaklaasid olid kõne all koosolekult koosolekule.¹⁸⁶

Massilise töölisleiunduse- ja ratsionaliseerimise komisjon — ametiühingukomitee säilikute ja sarja „4. Ratsionaliseerimise dokumendid“ arhivaalide põhjal võib järeldada, et komisjonil (mis hiljem nimetati ümber massilise leiunduse- ja ratsionaliseerimiskomisjoniks) oli oma tegevusest ette näidata jooniseid pisileiutistest, mida tegelikus tootmisprotsessis kasutusele ei võetud.

Massilise töölisleiunduse- ja ratsionaliseerimise komisjon — ametiühingukomitee säilikute ja sarja „4. Ratsionaliseerimise dokumendid“ arhivaalide põhjal võib järeldada, et komisjonil (mis hiljem nimetati ümber massilise leiunduse- ja ratsionaliseerimiskomisjoniks) oli oma tegevusest ette näidata jooniseid pisileiutistest, mida tegelikus tootmisprotsessis kasutusele ei võetud.

Ratsionaliseerimisel ja massilisel töölisleiundusel oli ideoloogiline eesmärk. See oli propagandistlik võte, mis koos sotsialistliku võistlusega pidi asendama kapitalistlikku konkurentsi. Paljud ettepanekud ei jõudnud tõesti kuhugi, aga teisalt võis mõni leiutis rakendust leida ja anda ettevõttele suurt tulu, eriti peale 1965. aastat. Ning oli võimalik, et rakendust leidis just ilma erihariduseta isiku tehtud leiutis.

Viljandi Tuletikuvabriku arhiividokumentidest nähtub, et kehtiva riikliku süsteemi tõttu puudus Tuletikuvabriku juhtkonnal huvi ettepanekute juurutamiseks, sest see lihtsalt segas väljakujunenud tootmisprotsessi. Muudatused tootmisvahendites ja tootmisprotsessis tulid Moskvast kooskõlastada, mis tähendas tülikat asjaajamist ning väga väikest võimalust „jah“ sõnale. Näiteks kui tootmise seisukohalt oleks olnud efektiivne tikupakkude mehhaaniline etteandmine pendelsaele, siis ametiühingu konverentsil 20. veebruaril 1957. aastal leiti, et tervet protsessi ei ole võimalik mehhaniseerida, kuna selleks on vaja taotleda eri summasid ja ministeeriumi kaasabi.¹⁸⁷

Elamu-heaolu komisjon — näite komisjonide töö jõuetusest võib tuua elamu-heaolu komisjoni tööst. Ametiühingukomitee koosoleku protokollis on fikseeritud, et Viljandi Tuletikuvabriku 1960. aastal ehitatud elamusse aadressil Savi tänav 7 korterite jagamine toimub ettevõtte juhtkonna tasandil, kuid ühtegi elamu-heaolu komisjoni liiget kaasatud ei

¹⁸⁶EAA.M. Fond 528, nimistu 1 a/ü, säilik 1. -Komitee koosolekute protokollid 20.12.1954-21.11.1955. L. 19.

¹⁸⁷EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 3. - Konverentsi protokoll 20.02.1957. L. 11.

olnud.¹⁸⁸ Komisjon osales probleemi lahendamisel alles siis, kui töölised pöördusid ühise kirjaga Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Metsa-, Puidu- ja Paberitööstuse Valitsusejuhataja ning Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu poole. Kirjas protesteeritakse ühe tööliste — Anissimov'i — vastu, kellele väidetavalt anti korter ebaõiglaselt. Korter otsustati siiski anda Anissimov'ile.

Kultuurikomisjon — kultuurikomisjoni töö puudutas eelkõige ametiühingukomitee tegevuse avalikkusele suunatud külge. Kultuuri- ja spordisfäär oli nõukogude ideoloogia erilises huvikeskmes. Kultuuritööle eraldati eelarves märkimisväärsed summad, lisaks andis administratsioon ametiühingukomitee kasutusse tasuta ruumid ja vahendid isetegevuseks ning spordiks.

Tuletikuvabrikus töötasid isetegevusringid: näitering, puhkpilliorkester, nais- ja meesansamblid. 12. detsembri 1957. aasta kultuurikomisjoni esimehe ettekandest selgus, et huviringidest osavõtt oli kasin: naisansambelis neli lauljat, meesansambelis kaheksa lauljat, rahvapilliansambelis neli osavõtjat.

Näitering oli ette nähtud, kuid selles puudusid osavõtjad.¹⁸⁹

Aianduskomisjon — sõjajärgsetel aastate toidunappuse tingimustes õhutati töötajaid individuaalselt köögivilja kasvatama, ettevõtmisse kaasati ka ametiühingud. Aianduskomisjoni võeti vastu liikmeid, kes soovisid köögivilja kasvatamiseks individuaalset põllulapikest. Edukamaid aiamaapidajaid autasustati, komisjon tegi oma tööst sarnaselt teiste komisjonidega aastakokkuvõtteid.

Töölisvarustuse ja tootmismassilise töö ning hindevaide komisjonide tööst on dokumenteeritud vaid liikmete valimine, edasisest tegevusest Tuletikuvabriku arhiivimaterjalide seas andmed puuduvad.

Komisjonide tööd kajastavate arhiividokumentidest saab teha järelduse, et Tuletikuvabriku ametiühingukomitee komisjonide töös oli palju fiktiivset tegevust. Mitmel juhul ei olnud komisjonidel otsustuspädevust ja piirduda tuli vaid teoreetiliste aruteludega: palgakomisjon, elamu-heaolu komisjon.

¹⁸⁸EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 7. - Komitee koosolekute protokollid 02.11.1959-04.10.1960. L. 61.

¹⁸⁹EAA.M. Fond 528, nimistu 1 a/ü, säilik 5. -Komitee koosolekute protokollid nr 1-44 03.12.1957-07.11.1959. L. 79.

Kõige tõhusam oli aianduskomisjoni töö, kuhu ei olnud vaja liikmeid tugeva agitatsiooni teel värvata, kes oli huviline, tuli niigi. Komisjonil olid vahendid, et tegeleda valdkonnaga, milleks ta oli ellu kutsunud — põllumaa eraldamine töötajatele köögivilja kasvatamiseks ning edukamate komisjoniliikmete premeerimine.

Kuigi kultuurikomisjon töötas tugeva ideoloogilise surve all, oli komisjonil kultuuri- ja spordisündmuste korraldamiseks Tuletikuvabriku eelarvest kasutada suured ressursid nii materiaalsete vahendite kui ruumide ja spordivahendite näol. Võimalus kultuurielus kaasa lüüa oli kõigil ettevõtte töötajatel.

Ametiühingukomitee sotsiaalsed hüved ja sporditöö

1954. — 1961. aasta ametiühingu arhivaalide põhjal sai võimalikuks koostada ülevaade sotsiaalsetest hüvedest, mida Viljandi Tuletikuvabriku ametiühingu liikmetel sel perioodil oli õigus kasutada:

- Terviseprobleemid — toetused haiguste ravimiseks (silmahaigused, tuberkuloosiravi); hambaproteeside muretsemiseks.
- Toimetulekutoetused — piisava põhjenduse alusel oli neid toetusi kõige lihtsam saada. Peamiselt puudutasid jagatavad summad lastele riiete ja jalanõude muretsemist. Samuti maksti toetusi juhul, kui peres oli tekkinud raske majanduslik olukord.
- Komsomoliliikumist soosivana toetati ametiühingukomitee poolt komsomolinoorte pulmade korraldamist rahalise abi ja pulmade organiseerimisega. Raha otse pruutpaarile ei makstud, sel juhul moodustati korralduskomisjon, kelle käsutusse toetussumma anti.
- Sanatooriumide, puhkekodude ja pioneerilaagrite tuusikute osaline kompenseerimine.
- Matusetoetused.

Ametiühingukomitee otsustas, kuidas ja kellele töötajatest eraldati tuusikud puhkekeskustesse.

Spordiliikumise arendamisele pandi sarnaselt kultuuritööga suurt rõhku. Spordivahendid ning ruumid olid töötajatele tasuta. Populaarsemad alad olid pallimängud, kus võistkondade kokkusaamisega raskusi ei olnud. Seevastu Viljandi Tuletikuvabriku malemeeskond koosnes

iseõppinud mängijatest, kelle madalat mängutaset koosolekutel kritiseeriti. Kõikidel aladel nappis treeneritest.¹⁹⁰

Tuletikuvabriku ametiühingu tegevust kajastavad arhivaalid lõpevad 1961. aastaga, mil toimus ühinemine Viljandi Metsakombinaadiga. Tuletikuvabriku ametiühingukomitee organiseeriti ümber tuletikutsehhi ametiühingukomiteeks, mis oli aruandekohuslane Viljandi Metsakombinaadi ametiühingukomitee ees. Viljandi Metsakombinaadi ametiühinguorganisatsioon tervikuna allus harukondlike ametiühingute liinis Metsa-, Paberija Puidutöötlemise Töölise Ametiühingule ning samas ka Viljandi Rajooni Ametiühingute Nõukogu kaudu EAÜN-ile. Tuletikuvabriku tsehhikomitees oli oma esimees, liikmemaksu laekur ning liikmed, kes esindasid ettevõtte ametiühingugruppi metsakombinaadi ametiühingukomitees. Tuletikutsehhi ametiühingukomitee eraldi koosolekuid ei pidanud ning juhendus oma töös Metsakombinaadi ametiühingukomitee otsustest.

2.4 Viljandi Metsakombinaadi tuletikutsehh 1961—1995

1961. aasta aprillis ühendati Viljandi Tuletikuvabrik Viljandi Metsatööstuskeskusega ning ühendettevõtte hakkas kandma nime Viljandi Metsakombinaat. Senisest iseseisvast ettevõttest sai metsakombinaadi üks seitsmest tsehhist — tuletikutsehh.

laekur ning liikmed, kes esindasid ettevõtte ametiühingugruppi metsakombinaadi ametiühingukomitees.

Viljandi Tuletikuvabriku järgneva perioodi uurimisel on töötatud kogu Viljandi Metsakombinaadi arhiivdokumentidega. Osa säilikuid on pealkirjastatud vastavalt tsehhi nimetusele, kuid kõrgemalseisvate organite otsused, käskkirjad ning kogu tootmisaruandlus esitati Metsakombinaadi kohta tervikuna.

Viljandi Metsakombinaadi arhiivi on Tuletikuvabriku tegevusest jälgi jäänud vähem, kui seda võinuks oodata. Ettevõtte ajaloo uurimise osas takistas puudulik arhiivimaterjal eelkõige toodangu analüüsi perioodidel 1950–1957 ning 1960–1970 osas.

Viljandi Tuletikuvabriku arhiivi fonditoimiku andmetel andis Viljandi Metsakombinaat Viljandi Rajooni Riiklikku arhiivi 29. novembril 1983. aastal üle Tuletikuvabriku fondi.¹⁹¹

¹⁹⁰EAA.M. Fond 528, nimistu 1 aü, säilik 7. - Komitee koosolekute protokollid 02.11.1959-04.10.1960. L. 32

¹⁹¹ EAA. Viljandi Tuletikuvabriku fonditoimik.

- Periood 1944–1961, nimestik 1, säilitusühikuid 42, asutuse põhitegevust kajastavad arhivaalid
- Periood 1954–1961, nimestik 1-äü, säilitusühikuid 9, ametiühingu tegevust kajastavad arhivaalid

Vestlusest AS Hansa Candle endise raamatupidaja Merja Aasojaga selgus, et ettevõtte dokumentatsioonile sai saatuslikuks erastamisprotsessis toimunud ettevõtte kolimine. Paljud arhivaalid hävisid 1995. aastal, mil Viljandi Metsakombinaat erastati. Ettevõtet ei erastatud struktuurse tervikuna vaid osade kaupa. Viljandi Metsakombinaadis ei vastutanud arhiivi eest sisuliselt mitte ükski töötaja. Ettevõtte dokumentatsiooni kolimise käigus aadressilt Tallinna tn 99 (Viljandi Metsakombinaadi asukoht) aadressile Vabriku tn 2 (Viljandi Tuletikuvabriku asukoht) läks suur hulk dokumente lihtsalt kaotsi ning hiljem ei olnud isegi võimalik enam tuvastada, millised dokumendiliigid ja kui palju kadunud dokumente oli. M. Aasoja kirjeldas olukorda, kuidas: *riiulid tühjendati ning dokumendid laoti keset tuba põrandale. Osa neist veeti veoautoga läbi linna Vabriku tänavale. Mis peale ei mahtunud, jäetigi Tallinna tänava ruumidesse ning arvatavasti veeti koos muu ehitusprahiga hiljem minema.*¹⁹²

Osaliselt on suudetud tagantjäreli puuduvate dokumentide hulka siiski tuvastada. Viljandi Metsakombinaadi arhiivifondis asuvas 24.09.1999 säilikute hävinemise aktis, mille allkirjastas tollane Metsakombinaadi personalijuht Ene Väling, on kirjutatud: *Seoses Viljandi Metsakombinaadi erastamisega 1995. aastal ja arhiivitöötaja puudumisega Viljandi Metsakombinaadis ei tagastatud kabinettidesse kasutusele võetud säilikuid arhiivi. Kokku loetleti puuduolevateks 30 säilikut.*¹⁹³

Osa dokumentatsioonist hävis juba enne ettevõtte erastamist, 1976. aastal. Viljandi Metsakombinaadi arhiivitoimikus on asutuse ekspertiisikomisjoni 07. mail 1985. aastal koostatud akt Viljandi Rajooni Riiklikule Arhiivile, kus esitatakse andmed ettevõtte arhiiviruumis toimunud veeavarii kohta. 1976. aastal tungis kanalisatsioonitrassi avarii tõttu vesi arhiivi hoidlasse ning pikemat aega hoidlas olnud vesi ja suur niiskus muutis osa arhivaale mitteloetavaks ja kasutuskõlbatuks. Hävisid 1966–1968. aastaaruanded koos lisadega, kapitaalehitusplaanid, tiitelnimestikud, dokumentaalrevisjoni aktid.¹⁹⁴

¹⁹² Aasoja, M. Isiklik informatsioon. (22.05.2008).

¹⁹³ EAA. Viljandi Metsakombinaadi fonditoimik.

¹⁹⁴ Ibidem.

Aktist selgub, et 1976. aastal oli Viljandi Metsakombinaadis arhiivitöötaja olemas. Ekspertiisi komisjonis olid ettevõtte peaökonomist, pearaamatupidaja, peakonstruktor, juriskonsult ja arhiivi juhataja (E. Tuga)¹⁹⁵

Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo kogumisel on lisaks tollasele peainsener Karl Kurrole oluline roll ka erastatud ettevõttes personalijuhina töötanud Ene Välingul, kelle valduses oli ettevõtte tegevust kajastavaid materjale alates 1980. aastast. E. Väling kogus Tuletikuvabrikut puudutavaid ajaleheartikleid ja asutuse infolehti. Ajaleheartiklid olid välja lõigatuna kleebitud valgele paberile ning köidetud infolehtedega ühte mappi. Kuna väljalõiked olid tehtud nii, et ajalehe nimi ja kuupäev puudusid, on E. Välingu materjalidest saadud teave magistritöös tähistatud viitega „E. Välingu isiklik informatsioon“. Kui K. Kurro andis aastakümnete jooksul kogutud Tuletikuvabriku materjali 2008. aastal Viljandi Muuseumile üle, kus see korrastati Karl Kurro isikuarhiivina, siis E. Väling enda käsutuses olevat infot avalikuks kasutuseks andnud ei ole. Nii vestluses E. Välinguga kui 2011. aastal Hansa Candle'ga e-kirjavahetust pidades koges magistritöö autor, et omandivormi vahetus ettevõtluses, mis tõi enesega kaasa sootuks teised turunduspõhimõtted ja nõudluse, on tänaseks tekitanud olukorra, kus endist Tuletikuvabrikut ja tänast Hansa Candles seovad vaid ühised tootmisruumid ning ettevõttes puudub inimene, kes oleks huvitatud Tuletikuvabriku 1980-ndate aasta materjali süstematiseerimisest ja säilitamisest.

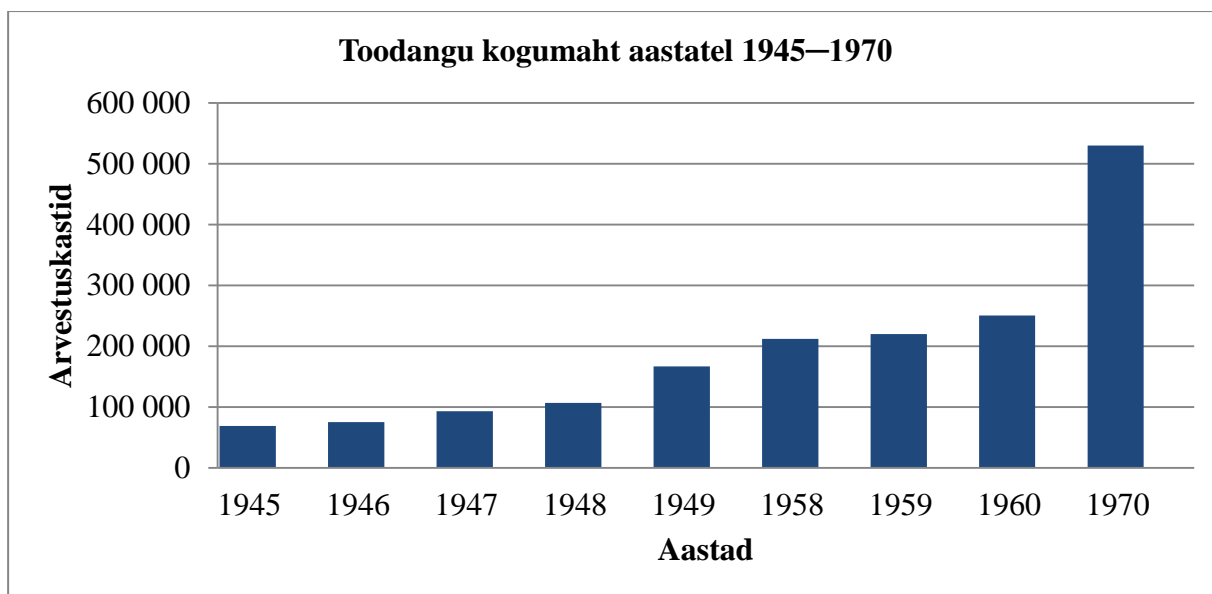
Arhiivimaterjali kasutatavus toodangu analüüside koostamisel

Viljandi Tuletikuvabriku toodangu analüüside perioodid on esitatud vastavalt tehnoloogia arengule ja vastavalt sellele, kuidas säilinud aruanded võimaldavad.

Esimene analüüsitud periood oli 1945–1970, alates sõjajärgsetest ülesehitustöödest kuni esimese suure reorganiseerimiseni Tuletikuvabrikus. Toodangu mahtu kajastava diagrammi aluseks on võetud Viljandi Tuletikuvabriku ja Viljandi Metsakombinaadi arhiivide aastaaruanded, mida on võrreldud toleaeagses ajakirjanduses ilmunud artiklites esitatud tootmisnäitajatega. Aastaarvud, näitamaks toodangu hulka, on valitud vastavalt aruannetele, kus on kajastatud arvestuskastide¹⁹⁶ kogused. Diagramm selgitab aastas toodetud arvestuskastide hulka.

¹⁹⁵EAA. Viljandi Metsakombinaadi fonditoimik.

¹⁹⁶ *Märkus:* 1 arvestuskast = 1000 toosi

Joonis 1 Tuletikkude tootmine 1945–1970.

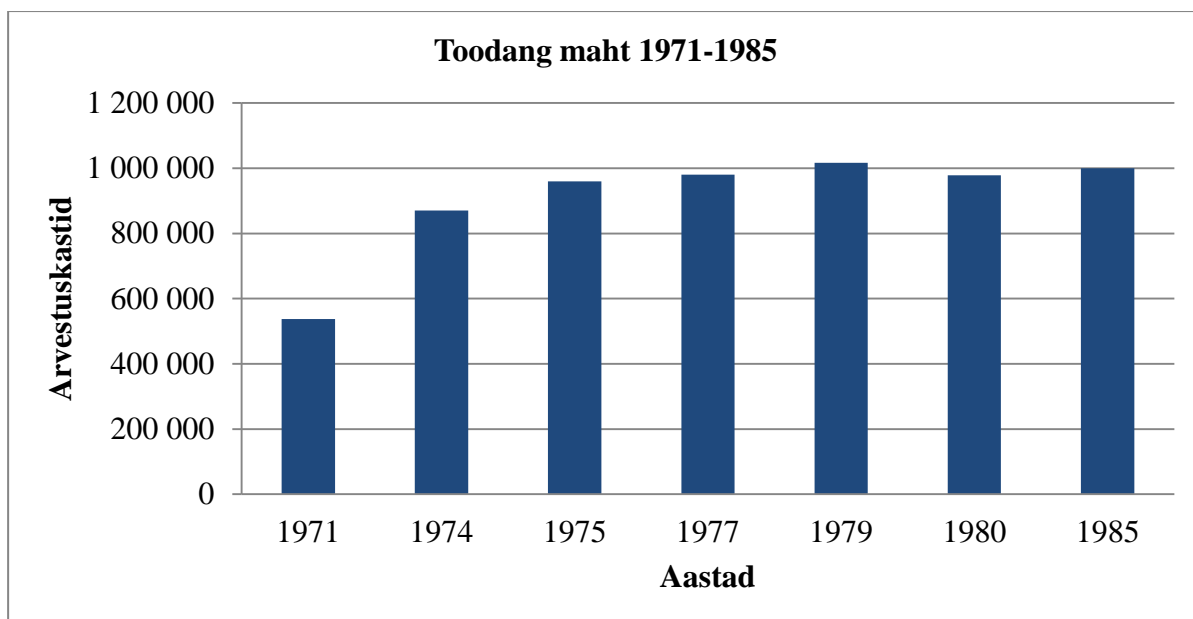
Allikas: EAA. Fond 528, nimistu 1, säilikud 2,6,9,12,15,28,32,36. – Aasataruanded koos lisadega; EAA. Fond 850, nimistu 1, säilik 446.

Selgituseks diagrammi juurde: sõjajärgsetel aastatel tegeleti Tuletikuvabrikus tootmisele hoo sisselükkamisega, mis tähendas tootmisprotsessi korraldamist sel viisil, et tootmine toimuks kogu tööaja vältel ühtlases tempos, tekitamata seadmeterikete või tooraine vähesuse tõttu tööseisakuid.

Esimene suurem tõus oli tootmises 1948. aastal, mil lasti käiku kaks uut automaatliini. Järgnevad üheksa aastat möödusid rahulikumas tempos — igal aastal toodeti keskmiselt 6000 arvestuskasti tuletikke rohkem võrreldes eelmise aastaga.

Perioodi 1960–1970 tõus on seletatav asjaoluga, et just sel ajal intensiivistus mujalt NSV Liidust sissetoodud tööjõu kasutamine ning alates 1967. aastast hakati Viljandi Tuletikuvabrikus tööle kolmes vahetuses, seega suurenes ka tootmine.

Aastatel 1971–1975 toimus Viljandi Tuletikuvabrikus suurim rekonstrueerimine nõukogude perioodi ajal. Magistritöö autori arvates on järgneva kümnendi tootmisnäitajate ülevaate andmisel aastaaruannete kõrval kasutatud K. Kurro isikuarhiivi andmed allikakriitika seisukohalt pädevad, sest oma ametikoha tõttu (Viljandi Metsakombinaadi peainsener) oli K. Kurro kursis nii vabriku töötingimuste, tehnilise külje kui tulemustega.

Joonis 2 Tuletikkude tootmine 1971 – 1985

Allikas: K. Kurro isikuarhiiv; EAA. Fond 850, nimistu 1, säilikud 758, 828, 949- Metsakombinaadi põhitegevuse ja kapitaalehituse aastaaruanded.

1970. aastal võeti Tuletikuvabrikus kasutusele rippkonveier tuletikkude sisetranspordiks ning rekonstrueeriti spoonipurusti. Katuse alla viidi uus tootmiskorpus, kus said koha tikuliinid ja tööstuslik laboratoorium. Tootmine sujus ning 1971. aastal toodeti rekordarv tikke — 537 000 arvestuskasti.¹⁹⁷

Amortiseerunud seadmete asemele osteti järgmisel aastal Rootsi firmalt Arengo kolm täisautomaatset tootmisliini. Uus liin andis proovitoodangu 14. aprillil 1972. aastal. Toodangu maht küll suurenes, kuid äsjaseadistatud tootmisliinid töötasid ikkagi alakoormusega. Põhjuseks tikutooside valmistamisel kasutatava kartongi ja liimi ebapiisav kvaliteet, mis takistasid kiirekäiguliste ja täpsete automatmasinate tööd. Lõplikult lahendati tooraine probleemid alles 1974. aastal.¹⁹⁸

Kuigi ehitus- ja montaažitööd toimusid tootmistegevust katkestamata, vähenes rekonstrueerimise käigus paratamatult valmistoodangu maht. Turustamine oli häiritud ning Viljandi Metsakombinaadi kasumiplaan tervikuna jäi täitmata. Metsakombinaat pöördus

¹⁹⁷ Kurro, K. Isikuarhiiv. Viljandi Muuseum.

¹⁹⁸ Ibidem.

finantsabi saamiseks Eesti NSV Metsa- ja Puidutööstuse Ministerium poole, kes otsustas ettevõttele toetust anda.¹⁹⁹

1974. aastal saavutasid Arengo tootmisliinid lõpuks täisvõimsuse ning toodeti 870 000 arvestuskasti tikke.²⁰⁰

1975. aasta jätkus tõusulainel. Viljandi Metsakombinaat sai I kvartali töötulemuste eest üleliidulisel sotsialistlikul võistlusel esikoha.²⁰¹

1976. aastal algasid ettevalmistused tuletikkude ekspordiks. Esmalt oli vajalik tuletikkudele kvaliteedimärgi taotlemine. Tootmises rakendati uued tehnoloogilised režiimid tikuspooni ja tikutraadi valmistamisel. Samal aastal omistas ENSV Riiklik Atesteerimiskomisjon ettevõtte tuletikkudele esimese kvaliteedikategooria.

Kümnendi lõpuks oldi Eesti NSV-s kohalike tööstusettevõtete eesrindlaste seas. 1979. aastal toodeti 1 016 000 arvestuskasti tikke²⁰², mis oli Tuletikuvabriku kõrgeim tootmistulemuseks kogu nõukogude perioodi vältel.

1979. aastal oma 75. tegevusaastat tähistanud Viljandi Tuletikuvabrikul oli põhjust rahul olla: rekonstrueerimise järgselt kasvas tootmisvõimsus iga aastaga. Tootmiskahtu suurendasid ka Tuletikuvabriku kõrvaljaoskonnad: jalatsiliistude, jäätisepulkade, puitvilla ning suveniirtikkude jaoskond. Töötajaid oli vabrikus 214, keskmise kuupalgaga 198 rubla ja 20 kopikat.²⁰³

Allsari „3.2 Dokumentaalrevisjoni aktid“ sisaldab ettevõtte 1984. aasta revideerimise akte, milles kajastuvad ebakõlad töökäskude arvestamisel, mille alusel toimus töötasude maksmine. Vastuolud töökäskude arvestamisel tekkisid olukorrast, kus võrreldi omavahel Arengo ja Foit automaatliine, mis ei sobinud ühise nimetaja alla oma erinevate tootmistehnoloogiate tõttu. Arengo'lt tulev valmistoostang ühtis laojääkidega ning töökäskudel oli vormistatud normides ette nähtud tootmiskadu. Foit'i liinid aga väljastasid toodangut tsüklite kaupa, töötasu arvestati samuti vastavalt tsüklites valminud toodangule.

¹⁹⁹EAA.M. Fond 850, nimistu 1, säilik 592.- ENSV Metsa- ja Puidutööstuse ministri kk nr 270 23.12.1972. L. 18.

²⁰⁰**K. Kurro.** Isikuarhiiv. Viljandi Muuseum.

²⁰¹EAA.M Fond 850, nimistu 1, säilik 619.- Juhtivate kutsealade üleliiduline ja vabariikliku sotsialistliku võistluse tingimuste täitmine ja tulemused. L. 3.

²⁰²**Eliste, A.**1978. Aasta metsakombinaadis // Tee Kommunismile 04.02.1978

²⁰³ Ibidem.

Eesti NSV Metsa-, Tselluloosi-, Paberi- ja Puidutööstuse Ministeeriumi töö- ja palgaosakonna juhataja L. Aleksius tegi 20.–29. aprillil 1984. aastal toimunud kontrollimisel ettekirjutuse selle kohta, et tööaja arvestus tööajatabelite ja töökäskude alusel ei olnud omavahel kooskõlas. Tabeli järgi oli kirjas 161 töötundi, töökäsu järgi 156 tundi. Kasutati tööajatabelite aegunud vorme, laadimistöodel kehtisid vanad töönormid.²⁰⁴

Vaatamata sellele, et 1985. aastal vahetati ettevõtte vanim automaatliin Foit uue ja kaasaegsema vastu, hakkas alates 1986. aastast toodangu hulk järjepidevalt vähenema.²⁰⁵

Ettevõttes valitses tööjõu puudus ning tootmine vähenes nii sise- kui välisturule, valitses ettevõttes tööjõu puudus. Seda tuli varasematelgi aastatel ette, kuid siis lahendati kaadriprobleemid lihtsamalt — Ukrainast sai vabalt tööjõudu sisse tuua. Muutunud poliitilistes oludes see enam kõne alla ei tulnud.

Tuletikuvabriku juht A. Org, kes töötas sellel kohal alates 1975. aastast, avaldas soovi ametist loobuda. Uue juhi leidmiseks korraldati konkurss ning A.Org andis juhtimise 1990. aastal üle H. Kallastele.²⁰⁶

Viljandi Tuletikuvabrik jätkas peale Eesti Vabariigi taasloomist vaba turumajanduse tingimustes, milles orienteerumine peale pool sajandit kestnud jäika plaanimajanduspoliitikat ei olnud kerge. Seoses uue poliitilise olukorraga katkesid senikehtinud majandussuhted endise Nõukogude Liidu liiduvabariikidega, tuli hakata looma uusi.

Viljandi Tikuvabrik jätkas Viljandi Metsakombinaadi ühe tsehhina kuni 1995. aastani. See oli üleminekuaeg, mida iseloomustas segadus majandussuhetes ja äraootav seisukoht, mis saab ettevõttest edasi. Tootmine näitas järjest süvenevat kahanemistendentsi. Kui 1995. aastal Viljandi Tikuvabrik AS-i Eesti Tikk poolt erastati, sai viimane pärandina kaasa Viljandi Metsamajandi kaheksa miljoni suuruse võla. Erastamisagentuuri poolt müüdud Viljandi Tuletikuvabrik maksis 10 000 krooni ning AS Eesti Tikk oli ainus erastamissooviga ettevõtte.²⁰⁷

²⁰⁴EAA.M. Fond 850, nimistu 1, säilik 927-Ettevõtte revideerimise aktid. L. 23.

²⁰⁵ EAA.M. Fond 850, nimistu 1, säilik 1019.-1987. a aruanne.

²⁰⁶*Väling, E.* Isiklik informatsioon. 14.03.2006

²⁰⁷Ibidem.

Kokkuvõte

Tuletikuvabriku ajaloo uurimisel toetasid uurijat kõige enam kaks fondi:

- 1) EAA.528. Viljandi Tuletikuvabrik 1944-1961
- 2) EAA.850. Viljandi Metsakombinaat 1946-1986

Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo uurimist raskendas vähene arhiivimaterjal. Esiteks on asutuse tegevuse järjepideval dokumenteerimisel probleeme olnud ning teiseks on inimtegevuse (või tegevusetuse) tõttu osa arhiivimaterjali lihtsalt hävinud. Õnneks oli kunagine insener K. Kurro kogunud nii mälestusi kui dokumente, mis on hoiul Viljandi muuseumis – pole küll süsteemne arhiivimaterjal, kuid väärtuslik just meenutajate emotsionaalsuse tõttu.

Ettevõtte ümberstruktureerimiste tõttu on ajalooline mälu koos endiste töötajatega kadunud. Kuna tänapäeval tegeleb AS Hansa Candle sootuks teiste tooteartiklitega, oli ettevõttest ka keeruline leida töötajat, kes oleks võinud endiseaegse Tuletikuvabriku materjali kohta, mida avalikku arhiivi üle ei antud, selgitusi jagada. Asutusearhiivi korrastamist on takistanud eelkõige see, et Tuletikuvabrikul on olnud mitu õigusjärglast ning palju omanike vahetusi.

Vestlusest ettevõtte endiste töötajatega (personalijuht Ene Väling ja raamatupidaja Merja Aasoja) selgus, et asutuse ajalugu alates 1990. aastatest ei ole seni jäädvustatud.

Teise peatüki ajaloolises uurimuses võrdles autor üksikfakte mitme allika põhjal. Arvestada tuli ka eraisikute mälestustes esineda võivat subjektiivsust.

Möödunud aegu meenutades võivad osad sündmused inimese mälus teiseneda. Tuletikuvabriku põlemasüütmise kohta on uurimuses omavahel võrreldud arhiivimaterjale ja eraisikute mälestustes olnud versioone. Vabriku süütajateks arvati olevat nii Vene kui Saksa väed. Faktina on esitatud ettevõtte fondi ajaloolise õiendi põhjal info, et Tuletikuvabrik süttis põlema sõjakeerises.

Ametiühingukomitee koosoleku protokollides kirjutatud lubadustest tootmist *suurendada, tõhustada, intensiivistada* ei saa teha järeldust, et järgmisel perioodil andis Tuletikuvabrik rohkem toodangut. Ajastu iseloomustamiseks on need viitega ühele protokollile töös ära toodud, kuid teised samasisulised protokollid on välja jäetud, kuna ei vii uurimust sisuliselt edasi.

Tuletikuvabriku dokumentaalsed materjalid (või õigupoolest nende lünklik säilimine) on näide selle kohta, kuivõrd Eesti tööstusettevõtted vajavad ajaloo talletamist. Paari- kolmekümne aasta pärast ei ole enam võimalik puuduvat arhiivimaterjali endisaegsete töötajate meenutustega asendada ning puudub ülevaade, kelle kätes osa informatsiooni olla võiks. Vaatamata asutuse tegevust kajastavale ametlikule dokumentatsioonile on oluline mõne sellise inimese olemasolu, kes nagu Karl Kurro tahaks süstemaatiliselt ja sisuliselt oma ettevõtte ajaloo kohta käivat koguda. Kõik see koos lubab ettevõtte ajaloost saada palju parema pildi.

KOKKUVÕTE

Nõukogude aja kohaliku tööstuse ettevõtte ajalugu ei ole ainult tööstusajalugu vaid ka osake kohalikust kultuuriloost. Tööstusettevõtteid käsitlevate arhiivimaterjalide säilimine ja leitavus omab suurt tähtsust. Näib, et nooremale põlvkonnale on vajalik nõukogude perioodi allikatega töötamiseks kaasa anda nõ kood selle materjali lugemiseks ja mõistmiseks. Osa sellest moodustab kindlasti ka arhiivi korrastusskeem ja dokumendipealkirjade sisuseletus.

Magistritöö kirjutamise ajendiks oli tõdemus, et kuigi NSV Liidu poliitikat ja majandust kirjeldavaid käsitlusi on avaldatud nii teaduslikul kui ilukirjanduslikul tasandil, on nõukogude perioodi kohalike tööstusettevõtete ajalugu Eestis vähe uuritud. Kuid just kohalikel tööstusettevõtetel on nõukogude ühiskonna argielust pildi saamisel suur roll. Lisaks tootmistööle hoiti ametiühingukomiteede tegevuste kaudu totalitaarvõimuga ühiskonnas ka inimeste tööväline aeg kontrolli all.

Töö eesmärgiks oli ülevaate andmine Eesti avalikes arhiivides leiduvatest nõukogude perioodi arhiivimaterjalidest, mida on võimalik kasutada kohaliku tasandi tööstusettevõtte ajaloo uurimiseks. Eeldades, et infotarbija alustab otsingut veebist, uuriti magistritöös kümne kohaliku tööstusettevõtte arhiive AISi põhjal ning selgitati, kuidas arhiivimaterjalid on korrastatud ning kuidas korrastatus toetab (või ei toeta) dokumentide leidmist. Teises peatükis oli näitena tööstusajaloo allikate kasutamisest uurimistööks esitatud Viljandi Tuletikuvabriku nõukogude perioodi ajalugu 1941—1991.

Tööstusettevõtete arhiive analüüsides tõdes autor, et AIS on suurepärase vahend eeltööks, mida enne arhiivi uurimissaali minemist teha. Kõigepealt saab infosüsteemi abil info kõikidest arhiivimoodustaja arhiividest koos nende füüsilise asukohaga. Kuigi nõukogude arhiivindust reguleerivate õigusaktidega oli ette nähtud, et ühe organisatsiooni dokumentatsiooni pidi jagamatult säilitatama ühes ja samas arhiivis, muutus praktilistel kaalutlustel tähtsamaks arhivaalide loomise periood. Iseseisva Eesti arhiivisüsteem põlistas mõned eelkäijate poolikud lahendused ja on omakorda seoses maa-arhiivide arvu vähendamisega materjale ümber paigutanud mitte sisulistest vaid ruumilistest kaalutlustest lähtudes. Nii ongi üldjuhul ühe asutuse arhiivimaterjalid erinevates fondides ja füüsilistes asukohtades laiali.

Ka arhiivimaterjalide sisust, mis uurija käsutuses on, saab ülevaate just AISi põhjal. AIS annab ülevaate säiliku tasandini ja lubab piirdatumite järgi otsustada, kas materjal on

piisavalt täielik. Siit edasi on uurija otsustada, kas juhul, kui ettevõtte ajaloo on arhiivimaterjalidega katmata perioode, saab lünki teiste võimalike allikatega täiendada (ajakirjandus, eraisikute kogud jms). Vastuseks esimesel uurimisküsimusele – milline materjal on arhiividesse jõudnud – selgus, et paljudel juhtudel on arhiivi jõudnud ainult personalidokumendid ja neiski esineb lünki. Pärast Eesti taasiseseisvumist toimunud erastamise käigus oli arhiivimaterjalidega palju segadusi (töös Viljandi Tuletikuvabriku ja selle järglase Hansa Candle näide), riiklik arhiivisüsteem aga pidas prioriteediks ennekõike pensioniõiguse tõestamiseks vajalike personalidokumentide säilitamist.

Teine uurimisküsimus – millised dokumendid omavad uurijale suuremat väärtust – ei ole loomulikult üheselt vastatav, sest iga uurija võib ju asjale lähenda oma küsimustega. Kuid traditsioonilise tööstusettevõtte ajaloo jaoks andsid rohkem infot kõrgemalseisvate organite erinevad dokumendid (aitasid orienteeruda tollastes riiklikes institutsioonides ja nende seostes uuritava asutusega), ettevõtte passid ja tiitelnimekirjad (annavad hea hetkeülevaate), aastaaruanded koos lisadega (lubavad teha erinevate parameetrite alusel majandusanalüüsi jm). Viimane on oluline ka seepärast, et kohaliku tööstuse majandusanalüüs võiks anda objektiivsema pildi nõukogude ühiskonna majandusest, kus juurdekirjutused iga järgmise tasandi üldistuse puhul olid süsteemiks. Väga informatiivsed on ettevõtete ametiühingu materjalid. Tänuväärne on, kui ettevõttes on leidunud keegi, kes on tahtnud teadlikult ettevõtte ajalugu jäädvustada, see annab ametlikule dokumentatsioonile juurde inimliku mõõtme.

Vastusena kolmandale uurimisküsimusele, kas korrastatuskeemid AISis toetavad infootsijat, selgus, et nõukogude tööstusettevõtete arhiivid olid korrastatud peamiselt kahel viisil: *sari-allsari-arhivaal* ning *sari-arhivaal*. Autor järeldas, et visuaalselt korrektsem tervikpilt, kus arhivaalide liigitamisel on vaheastet — allsarju — kasutatud, võib olla infokasutaja seisukohalt lihtsalt tarbetu. Oluliselt rohkem toetab uurijat korrastatuskeem sari-arhivaal, eriti kui sarjapealkirjades kajastuvad funktsioonid ja säilikut pealkirjades on avatud ka arhivaali sisu.

Analüüsitud arhiiviskeemide puhul tuli välja, et nii toimikud kui sarjad ei ole alati korrektselt pealkirjastatud. Samatüübilised dokumendid võivad olla arhiveeritud eri pealkirjade all ja eritüübilised väga sarnaste pealkirjade all.

Et nõukogude plaanimajandusega seotud sõnavara hakkab tänaseks juba võõraks jääma, pidas autor töös vajalikuks selgitada enimkasutatavate dokumentide sisu. Tasub tähelepanu

pöörata, et arhivaalide pealkirjades olevate terminite teadmine lihtsustab otsingut AISis ning selgitab arhivaali tekkelugu tööstusettevõtte ajaloos.

Neljas uurimisküsimus, kuidas arhiivimaterjali ettevõtte ajaloo kirjutamisel kasutada, tõi Viljandi Tuletikuvabriku ajaloo näitel põhiprobleemina välja järgnevat:

Uurimist raskendab vähene arhiivimaterjal, sest ettevõtte tegevus ei ole arhiivis järjepidevalt dokumenteeritud. II maailmasõja ja Eestis valitsenud okupatsioonivõimude vahetuse periood on üks halvemini kajastatud periood Eesti tööstusettevõtete ajaloos. Poliitiliselt ärevatel aegadel oli ettevõtete töö sõjategevuse tõttu häiritud. Lisaks hävis või viidi osa arhiivimaterjali riigist välja.

Sagedaste reorganiseerimiste tõttu võisid asutusearhiivid kohati olla väga halvast seisukorrast ning dokumendid hävisid. Viljandi Metsakombinaadi fonditoimiku info andmetel puudus sealses asutuse arhiivis mingil perioodil arhiivi eest vastutav töötaja sootuks. Viljandi Tuletikuvabriku asutusearhiivi ümberkolimise käigus teisele aadressile käituti ettevõtte dokumentidega vastutustundetult. Ajaloolise mälu seisukohalt tabas Eestit veel teinegi õnnetu periood, kui taasiseseisvunud riigi esimestel aastatel oli dokumentide sattumine arhiivi kohati juhuslik, nõuetekohaste aktidega kinnitamata ning osa dokumente läks lihtsalt kaduma.

Lüngad arhiivimaterjalis ei pruugi alati saada asendatud muu materjaliga. Ettevõttes võib, kuid ei pruugi olla mõni töötaja, kes on huvitatud asutuse ajalugu käsitleva materjali kogumisest ja säilitamisest. Lisaks on muutunud ühiskonnakorraldus paljudel juhtudel kaasa toonud ka ettevõtte tegevusvaldkondade muutmise ja omanike vahetuse. Nii kaob ajalooline mälu koos inimeste mälestuste ja hooldamatuse tagajärjel hävinud dokumentaalse materjaliga.

Magistritöö autori arvates on Rahvusarhiivi kavandatud tegevus AISi arendamisel, kus mh toimub pidevalt kirjade kontrollimine ning arhiiviskeemide korrigeerimine, uurijate seisukohalt väga tähtis. Ebaühtlaselt säilinud materjali pole ehk mõtet püüda ümber korrastada sarnase skeemi järgi, kuid on äärmiselt oluline, et lähimal ajal saaksid koostatud puuduvad arhiivikirjeldused

Tööstusettevõtte ajalugu on üks osa suuremast tervikust — Eesti ajaloost. Otsused, millistel asjadel põlvkondade vahel surra laseme ning millise info me vaimse kultuuripärandina edasi kanname, tuleb praegu teha.

KASUTATUD ALLIKAD

Arhiiviallikad

Ajalooarhiiv

EAA.M-103 Abja Toorlinavabrik 1944–1971

EAA.T-939 AS Sangar 1956–1993

EAA.M-926 Nahkalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehh 1961–1991

EAA.V-915 Pärnu Linakombinaat 1944–1994

EAA.T-541 RAS Tartu Põllutöomasinatehas Võit 1944–1995

EAA.V-336 Tartu Põllutöomasinatehas Võit 1944–1995

EAA.T-563 Tartu Õlletehas 1944–1994, 2007

EAA.T-1163 Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaal, 1946–1986, 1993

EAA.528. Viljandi Tuletikuvabrik 1944-1961

EAA.850. Viljandi Metsakombinaat 1946-1986

EAA.M-861 Võhma Lihakombinaat 1944–1991

EAA. Viljandi Metsakombinaadi fonditoimik.

EAA. Viljandi Tuletikuvabriku fonditoimik.

ERA.R-2180.3.446 ENSV Tervishoiu Ministeeriumi Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituut. Nahahaigusi põhjustavad tegurid ja abinõud nende vältimiseks Viljandi Metsakombinaadi tuletikutsehhis.

EAA.M-835 Koondfond Tuhalaane kolhoos. Aktid maa-alade eraldamise kohta Viljandi Teedevalitsusele ja Viljandi Metsakombinaadile. 1974.

http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504212744433634&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=Tuhalaane+kolhoos&naita_ridu=10&sort=&active=4&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=43&id=214000647306&f=1&v_id=&a_sort=&a_active= Viidatud 04.05.2013.

EAA. P-853-1-78. Lavassaare Turbatehas.1956. a kollektiivleping.

EAA.M-917.3.215 Viljandi Maavalitsuse Maa-amet. Maakasutamisoiguse riikliku akti koostamise dokumendid. Viljandi Metsakombinaadi ehituskruunt nr 15 Reinu tee 15 kvartalis 44.1984.

http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504213125875303&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=Viljandi+Maavalitsuse+Maaamet

+&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=3&id=214000825878&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1. Viidatud 04.05.2013.

EAA.M-853.2.583 Viljandi Rajooni Prokuratuur. Viljandi Metsakombinaadi tikuvabriku materjal. 1990.

http://ais.ra.ee/index.php?module=202&op=4&tyyp=2&otsing_id=20130504213539349228&sess_id=afb1d2db6fb6cc85ad335f144ca7c578&pealkiri=viljandi+rajooni+prokuratuur&naita_ridu=10&sort=&active=1&viitekood=&leidandmed=&tasand=0&kokku=12&id=214000838066&f=1&v_id=&a_sort=&a_active=1 . Viidatud 04.05.2013.

Riigiarhiiv

ERA.3077. Viljandi Linnavalitsus. 1918–1944

Rahvusrhiivi Valga osakond

VAMA.R-915 Pärnu Linakombinaat 1944–1994

Õigusloome

Arhiiviseadus. Riigi Teataja I, 21.03.2011, 1.

Arhiivieeskiri. Riigi Teataja I, 29.12.2011, 229

Arhivaalide üleandmine. Rahvusrhiivi juhised. Viidatud: 30.03.2013

<http://www.ra.ee/public/Juhised/yleandmine.pdf>

Isikuandmete kaitse seadus. Riigi Teataja I 2007, 24, 127

Juurdepääsu kord piiranguga arhivaalidele. Riigiarhivaari käskkiri 04.06.2010.

http://rahvusrhiiv.ra.ee/public/Kasutamine/jpp_eeskiri.pdf. Viidatud 26.03.2013.

Seltsimehelike kohtute põhimäärus. 1987. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 24.07. 1987. Tallinn: Eesti Raamat.

Kirjandus

Ashwin, S. & Clarke, S. 2003. Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition. New York.

- Aavik, R.** 1982. Arhiivinduse organiseerimine. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeerium. Tallinn.
- Asutusearhiivide töö üldeeskirjad. 1988. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Arhiivide Peavalitsus. Tallinn.
- Eliste, A.** 1978. Aasta metsakombinaadis. Tee Kommunismile 04.02.1978. ENE 5. 1989. Tallinn: Valgus.
- ENEKE 4. 1986. Õpilase teatmeteos. Tallinn: Valgus.
- Grahv, A.** 2008. Viljandi Tuletikuvabrik 1940–1985. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. Viidatud 16.03.2013.
<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/6571/Grahv-2008-VKA-Loputoopdf.pdf?sequence=1>
- Kass, M.** 2004. Viljandi tikke võis osta Inglismaal ja USA-s. Sakala 18.06.2004.
- Kibal, B., Pirsko, P., Tannberg & T., Valge, J.** 2005. Juurdepääsupiirangud arhivaalidele Euroopas ja Venemaal. Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. Tartu, 1, 9, 92–93.
- Kiik, L.** 2000. Ametiühingud võõra võimu all (1940 – 1990). Eesti Ametiühingute Keskliit. Tartu: Greif.
- Kull, E.** 1985. Tehnilis-majandusliku ja sotsiaalse arengu planeerimine tootmiskoondistes (tööstusettevõtetes). Tallinn: Valgus.
- Kull, E., Üksvärav., R., Sarapik, L., Talts, V., Toomaspoeg & Fominõh, J.** 1974. Tootmise organiseerimine tööstusettevõtetes. Tallinn: Valgus.
- Laur, L.** 2006. Arhiivinduslike otsivahendite kasutamine Eesti avalikes arhiivides 2005—2006. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö. TÜ VKA Raamatukogu.
- Leppik, L.** 2000. Aruanne Eestimaa ringkonna arhiividest nõukogude ajal (1940-1941). TUNA 4, 108–116.
- Männigo, K.** 1993. Viljandi Tuletikuvabriku staatuse ja arenguperspektiivide määratlemine. Tallinna Tehnikaülikool. Juhtimise ja Turunduse Instituut. Diplomitöö.
- Männiste, T.** 1986. Eesti tikutööstus 19.sajandi 30.aastatest kuni 1940.aastani. Tartu Riiklik Ülikool. NSV Liidu ajaloo kateeder. Diplomitöö
- Ottan, R.** 1942. Tulitikkude tootmine Viljandi tulitikuvabrikus. Tartu Ülikool. Põllumajandusteaduskond. Diplomitöö.
- Pajur, A., Tannberg, T., Vahtre, L., Ant, J., Laar, M., Jaanson, K., Nutt, M., Raag, R., Vahtre, S. & Kasekamp, A.** 2005. Eesti ajalugu VI. Tartu: Ilmamaa
- Parik, A.** 2005. Viljandi Maa-arhiiv aastatel 1940-1968. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lõputöö.

Pihlak, J. 2011. Muuseum kutsub lähiajalugu jäädvustama. Viidatud 07.02.2013
<http://www.sakala.ajaleht.ee/?id=383977> 111

Pirsko, P. 2001. (Rahvus) arhiivi arengust. TUNA 1, 44.

Pirsko, P. 1999. Riigiasutusena Eesti ühiskonnas. Arhiiv riigiasutusena Eesti ühiskonnas. Eesti ajalooarhiivi toimetised. Nr 4, 12.
Rahvusarhiivi koduleht. <http://www.ra.ee/et/arhiivi-terminoloogia>. Viidatud 01.05.2013.
Rahvusarhiivi 2011.aasta aruanne.
http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/RA_aruanne_2011.pdf. Viidatud 01.05.2013.
Rahvusarhiivi 2012. aasta aruanne
[.http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/ra_aruanne_2012.pdf](http://rahvusarhiiv.ra.ee/public/Rahvusarhiiv/ra_aruanne_2012.pdf). Viidatud 30.04.2013.

Tomson, E. 1999. Eesti majandusajalugu 20. sajandil . Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Teiverlaur, M. 1993. Viljandi tikuvabriku minevikust ja tänapäevast. Rmt: Sakala kalender 1994. Viljandi linnavalitsus. Viljandi: 51-54.

Toom, E. 1981. Tuletikutööstuse senine areng Viljandi Metsakombinaadis ja turukonjunktuur NSVL-s. EKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Ülikool. Juhtimise ja ökonomika kateeder. Partei ja majandusaktiivi teaduskond. Vabariigi Ministeeriumide ja keskasutuste juhtivate töötajate osakond. Kursusetöö.
Viljandi Muuseumi koduleht. <http://www.muuseum.viljandimaa.ee/?op=body&id=52>
Viidatud 28.04.2013.

Andmebaasid

Ajalooarhiivi fondiloend. http://www.eha.ee/fondiloend/frames/struc_main.php?id=689
Viidatud: 05.05.2013.
Arhiivi infosüsteem: <http://ais.ra.ee/static/misonais.html>. Viidatud 09.05.2013.

Avaldamata allikad

Aasoja, M. Isiklik informatsioon. 22.05.2008.

Kurro, K. Isikuarhiiv.

Lübek, T. Intervjuu. 09.05–12.05.2011.

Pevkur, M. Isiklik informatsioon. 20.04.2011.

Väling, E. Isiklik informatsioon. 14.03.2006.

KASUTATUD LÜHENDID

EAÜKN Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu

EAÜN Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu

Eesti NSV Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

EKP Eestimaa Kommunistlik Partei

NLKP Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei

NSVL Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

ÜAÜKN Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu

SUMMARY

Implementation of Materials Archived in Estonian Public Archives of Soviet Period in the exploration of Enterprises based on Viljandi Match Factory

The developments in the field of information technology in the past two decades have brought along explosive advancements in the world. On the one hand, this triumph of technology provides one part of humankind with more information together with more channels to access that information, on the other hand, however, the digital gap between the developed world and the rest of it will become ever deeper.

Changes in the whole infrastructure of Estonian society since regaining the independence in 1991 can be added to general information technology developments in Estonia. For the past couple of decades we have advancing fast, starting from working on the constitution of the country until developing entirely new economic systems.

There have been very many readjustments influencing the work of archives carried out in the course of the past fifty years, both inside the discipline and in the society as a whole.

Changes in Estonian archive management do not stretch as far as fifty years for political reasons.

Today, the social and economic phenomena that characterized the Soviet Era have almost fallen into oblivion. A new generation is finding their place and social structures are understood according to completely different models and values.

In our everyday philosophy the Soviet Era may seem as a centuries old social system, looking at it from an historical perspective, however, the Estonian SSR is nothing but our recent past, and the more detailed research into it is still to take place.

Introducing the Soviet Era thought different means of media, in theaters and literature, is a good opportunity to introduce Estonian recent past. However, from the standpoint of historical truth, the role of documenting the era has been trusted with our memory institutions — archive and museum.

The theme for the MA paper was chosen on the grounds that Estonian archives store the history of Estonian institutions. The history of industrial institutions, including the history of those enterprises that were active during the Soviet Era, has so far been very little researched

in Estonia. The research into the Soviet industrial history is further complicated by the fact that the material is difficult to handle, and provides episodic coverage of some periods.

The aim of the MA thesis is to analyze the archival material of Soviet Era in Estonian public archives, the material which can be used to study the history of the local industrial enterprises.

In order to reach the goal it was necessary to find an answer to following subquestions:

- 1) What kind of material has been archived?
- 2) What documents could have a greater value for the researcher?
- 3) Does the arrangement schemes support the search for documents?
- 4) 2 How to implement the material from an archive of an enterprise, in exploration of history of the enterprise?

By analyzing the archives, author of the present MA thesis concluded that AIS is a great tool for data collection. An information system shows to user the information from all archives of the enterprises, also their physical location.

In response to the first research question, what kind of documents have been archived, the data show that in many cases there are only personnel records, in archives.

The second research question, what documents have a greater value to the researcher, did not get a direct answer. For a traditional enterprise history gave more information about the various ministries documents (helped orient the then national institutions), the company's passports and title lists , annual reports, etc.).

In response to the third research question, whether the arrangement schemes of Ais support the information seekers, the data show that the Soviet archives industries were organized in two main ways: series-subseries-archival and series-archival. The series—archival method is more supportive for an information seeker than the series-subseries-archival. Analysis shows that the titles of the archrivals are not always accurately titled. Documents of the same type may be archived under different titles.

The fourth research question, how to write the history of the enterprise using archival material, brought out the main problems: it is complicated to explore the history of an enterprise if the activities are not consistently documented.

Politically, the restless times of companies working in military actions disrupted. Furthermore, destroyed, or were part of the archival material out of the country.

Due to the frequent reorganizations, the archives could, at times, be in a very bad condition; in addition, part of the documents were destroyed.

The overall issue of the MA thesis is the possibility of consistent research of the history of the industrial enterprises active in the Estonian SSR period, considering the fact that the archival material has been reorganized in different ways. It is difficult to understand the content of the storage items according to their titles because different series often provide archival records of identical titles.

Together with the ever advancing technological developments it has become more and more important to manage archive information in order to guarantee the up-to-date access to and retrieval of archive information. Archival records alone constitute a list of data that give us information as separate details. The researcher of the Soviet Era industrial history has to consider, while undertaking the task, possible distortions in the course of recording the events, and, taking into consideration the ideological background of the era, have a source-critical approach to the archive material.

The history of the enterprise active in the Soviet Era is not merely industrial history - it is part of the local cultural lore. That is why the preservation and easy access to the materials of the socialist period are of utmost importance.

The younger generation has to be provided with a so-called key to understand and read the archive materials concerning the Soviet Era.

One part of the so-called key to understanding and reading is provided by the readjustment scheme. In the era of information technology the consumer turns to the Internet as the first information search device. Creating the archive information system has made the descriptive information of the archive materials accessible via the Internet. The AIS has carried out a worthwhile task entering the archive materials.

The author of the present MA thesis hopes to draw the attention with her paper to the fact that the aim of archives - to collect industrial history - can be completed more effectively when the archive information system entries are well-organized and presented. The documentation of the Soviet system is undoubtedly a value in its own right that makes its contribution to reflecting the structure of a socialist society.

LISAD

Lisa 1. Abja Toorlinavabriku arhiiviskeem

1. Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad, passid
 - 1.1 Kõrgemalseisvate organite käskkirjad
 - 1.2 Põhimäärused, põhikirjad, passid
 - 1.3 Direktori käskkirjad
2. Protokollid
3. Eelarved, koosseisude nimekirjad, plaanid, aruanded
 - 3.1 Eelarved, koosseisude nimekirjad
 - 3.2 Plaanid
 - 3.3 Aruanded
4. Lepingud
5. Aktid
6. Kirjavahetus
7. Registrid
8. Ratsionaliseerimise dokumendid
9. Sotsialistliku võistluse dokumendid
10. Ametiühingu dokumendid
 - 10.1.1. Protokollid
 - 10.1.2. Plaanid, eelarved, aruanded

Lisa 2. AS Sangari arhiiviskeem

1. Põhikirjad ja riiklik registratsioon
2. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad, korraldused, määrused, otsused ja protokollid
3. Direktori käskkirjad ja korraldused, käskkirjade registreerimisraamatud
4. Tehase passid ja täiendavad andmed passi juurde
5. Tootmis-, dišpetšernõupidamiste jm. alaliste komisjonide koosolekute protokollid
6. Kunstinõukogu koosolekute protokollid, kinnitatud mudelid
7. Õppe-metoodilise nõukogu plaanid ja aruanded, koosolekute protokollid
8. Tootmis-tehnilised finantsplaanid
9. Aasta-, viis- ja seitseaastakute aruanded
10. Tootmis-, finants-, tööjõu-, töötasufondi ja sotsiaalse arengu plaanid ja aruanded
11. Administratiiv-majanduskulude eelarved, kinnitatud koosseisud, töötasu plaanid, töötajate kvalifikatsiooni tõstmise plaanid ja aruanded, kvalifikatsioonikomisjoni protokollid, kaadrialased plaanid ja aruanded
12. Toodangu, väljalaske-, toodangu tehnilise taseme plaanid ja aruanded, atesteerimisaruanded
13. Toodangu kvaliteedi tõstmise ja parandamise plaanid, kvaliteedialaste koosolekute protokollid
14. Toodete tehnoloogilised tingimused, tasemed, kirjeldused ja kalkulatsioonid

15. Tootmistehnoloogia retseptuurid, tehnoloogilise tootmisprotsessi kirjeldused, analüüsid ja mudelid, unifitseeritud tehnoloogia plaanid ja aruanded, tootmisvõimsuste arvestused
16. Uute mudelite ja sordilisuse plaanid, aruanded, hinnakirjad ja mudelite joonised
17. Standardiseerimisalaste tööde plaanid ja aruanded, ettevõtte standardid
18. Ratsionaliseerimise ja leiutamisalased plaanid, eelarved ja aruanded, ratsionaliseerimise ühingu koosolekute protokollid, ratsionaliseerimisettepanekud ja juurutamise aktid
19. Kapitaalehituste plaanid, tiitelnimekirjad, eelarved, aruanded ja eksploatatsiooni andmise aktid
20. Uue tehnika arendamise ja juurutamise plaanid, aruanded, tehnikanõukogu koosolekute protokollid, masinate joonised
21. Organisatsioonilis-tehniliste abinõude ja ürituste plaanid ja aruanded
22. Tehnilise informatsiooni korraldamise tööde plaanid ja aruanded, konkursi materjalid
23. Töö teadusliku organiseerimise plaanid, aruanded ja projektid, ühingu koosolekute protokollid, teaduslikud uurimistööd
24. Eesrindlike töömeetodite kooli plaanid ja aruanded, ettekanne tööviljakuse kohta
25. Ohutustehnika ja töökaitsealased juhendid, plaanid ja aruanded, õnnetusjuhtumite aruanded
26. Tööaja normatiivid, töönormid, tükitöönormid ja hinded, tehnoloogide kohustused
27. Materjalide kulunormid ning nende kasutamise aruanded
28. Elektrienergia ja küttekulu plaanid ja aruanded
29. Sotsialistliku võistluse kohustused ja nende täitmise aruanded, kokkuvõtted
30. Rahvakontrolligrupi tööplaanid, aruanded ja päevikud
31. Seltsimeheliku kohtu protokollid ja juurdluse materjalid
32. Statistilised aruanded
33. Varade üleandmise, vastuvõtmise ja likvideerimise aktid, inventuurid, maarendi ja hoonestuslepingud, põhivarade ümberhindamise aktid
34. Aastaruanded, põhitegevuse aruanded ja bilansid
35. Revideerimise aktid, kontrollaktid ja -lehed
36. Kirjavahetus
37. Toimikute nomenklatuur
38. Kroonika, vabriku iseloomustus
39. Ametiühing
 - 39.1 Kollektiivlepingud ja nende täitmise aktid
 - 39.2 Kõrgemate organite käskkirjad, otsused ja määrused
 - 39.3 Konverentside protokollid koos lisadega
 - 39.4 Komitee, üldkoosolekute ja rühmade protokollid
 - 39.5 Komitee ja komisjonide tööplaanid, eelarved, finants- ja statistilised aruanded
 - 39.6 Pioneerilaagri ülalpidamise eelarved, aruanded ja revideerimise aktid
 - 39.7 Revideerimise ja kontrollimise aktid, õiendid
 - 39.8 Kirjavahetus

Lisa 3. Nahkgalanteriikombinaat "Linda" Viljandi tsehhi arhiiviskeem

1. Protokollid
 - 1.1. Aruande-valimiskoosolekute protokollid
 - 1.2. Komitee koosolekute protokollid
 - 1.3. Seltsimeheliku kohtu protokollid
2. Eelarved, plaanid, aruanded
 - 2.1. Eelarved
 - 2.2. Plaanid
 - 2.3. Aruanded
3. Aktid
4. Kirjavahetus

Lisa 4. Pärnu Linakombinaadi Valga Maa-arhiivi fondi arhiiviskeem

1. Juhtkond
 - 1.1. Kõrgemalseisvate asutuste käskkirjad, määrused
 - 1.2. Direktori käskkirjad, korraldused
 - 1.3. Koosolekute protokollid
 - 1.4. Põhikirjad, aktid
 - 1.5. Ettekanded, kirjavahetus
2. Raamatupidamine
3. Varustusosakond
4. Kaadriosakond
5. Töö- ja töötasuosakond
6. Plaani-tootmisosakond
7. Peamehhaaniku osakond
8. Tehnikaosakond
9. Finantsosakond
10. Ratsionaliseerimise osakond
11. Ohutustehnika osakond
12. Firmakauplus „Pärnu Lina“
13. Ametiühing
 - 13.1. Koosolekute protokollid
 - 13.2. Aruanded, aktid, eelarved
 - 13.3. Vastastikuse Abistamise Kassa
 - 13.4. Otsused ja kirjavahetus
 - 13.5. Liikmete arvestuskaardid, arveraamatud
 - 13.6. Liikmeks astumise avaldused
 - 13.7. Sotsialistlikud kohustused

Lisa 5. Pärnu Linakombinaadi Ajalooarhiivi fondi arhiiviskeem

I Pärnu Linakombinaat

1. Personalikäskkirjad
 - 1.1 Kõrgemalseisvate asutuste personalikäskkirjad
 - 1.2 Juhi personalikäskkirjad
2. Personali nimekirjad
3. Isiklikud kontokaardid
 - 3.1 Isiklikud kontokaardid (nim 2k)
 - 3.2 Isiklikud kontokaardid
4. Isiklikud toimikud
5. Isiklikud arvestuskaardid
6. Atesteerimis- ja kvalifikatsioonikomisjoni protokollid
7. Tööraamatute registrid
8. Töölevõtu-, üleviimis- ja vallandamislehed
9. Õnnetusjuhtumite aktid
10. Palgalehed
11. Töölepingud
12. Palgakontod

Kudumistsehh nr. 2 ja nõõritsehh (Mõisakülas)

1. Personalikäskkirjad
2. Töölevõtu-, üleviimis- ja vallandamislehed
3. Atesteerimis- ja kvalifikatsioonikomisjoni protokollid, otsused ja toimikud
4. Tööraamatute registrid
5. Personali nimekirjad
6. Isiklikud kontokaardid

Kilingi-Nõmme kudumisjaoskond nr.3

Ei ole ühtegi sarja

Firmakauplus Pärnu Lina

1. Isiklikud kontokaardid

Lastepäevakodu nr.19

1. Isiklikud kontokaardid

Lastesõim nr.2

1. Isiklikud kontokaardid

Lastepäevakodu nr.5

1. Isiklikud kontokaardid

VII Ametiühing

1. Palgalehed
2. Isiklikud kontokaardid

Lisa 6. Tartu Põllutöömashinadehas Võit arhiiviskeem

(Ettevõtte põhitegevust kajastavad arhivaalid)

1. Põhikirjad, põhimäärused ja riiklik regulatsioon
2. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad, korraldused, määrused, otsused ja protokollid
3. Direktori käskkirjad ja korraldused
4. Tehase passid ja täiendavad andmed passi juurde
5. Alaliste komisjonide, tootmisnõupidamiste jm koosolekute protokollid
6. Tootmis-, finants-, tööjõu, töötasufondi, toodangu, omahinna jm plaanid ning aruanded
7. Tehase poolt koostatud juhendid, töönormid, tükitöönormid ja hinded, normide täitmise aruanded, töönormide muutmise ja kinnitamise protokollid
8. Administratiiv-majanduskulude eelarved, kinnitatud koosseisud, töötasu plaanid, töötajate kvalifikatsiooni tõstmise plaanid ja aruanded, kaadritealased plaanid ja aruanded, autasustamismaterjalid
9. Tootmistehnilised-finantsplaanid
10. Toodangu ja tootmiskultuuri kvaliteedi tõstmise plaanid, informatsioon ja aruanded toodangu kvaliteedi kohta
11. Ratsionaliseerimise ja leiutamisealased plaanid, eelarved ja aruanded, ratsionaliseerimise büroo koosolekute protokollid, ratsionaliseerimissettepanekud ja juurutamise aktid
12. Kapitaalehituste plaanid, tiitelnimekirjad, eelarved, aruanded ja eksploatatsiooni andmise aktid, tööjoonised ja projektid
13. Uue tehnika arendamise ja juurutamise plaanid, eelarved, aruanded, tehnikanõukogu koosolekute protokollid
14. Töö teaduslik-tehnilise organiseerimise plaanid ja aruanded, ühingu koosolekute protokollid, tehnilise informatsiooni tööde plaanid ja aruanded
15. Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaanid ja aruanded
16. Masinate ja seadmete joonised, skeemid, projektid, tehnilised kirjeldused, ülevaatused ja vastuvõtmise aktid
17. Tooraine ja materjalide kulunormid ning nende kasutamise aruanded
18. Õppe-metoodilise nõukogu plaanid ja aruanded, koosolekute protokollid
19. Ohutustehnika- ja töökaitsealased plaanid, eelarved ja aruanded, õnnetusjuhtumite aruanded
20. Sotsialistliku võistluse kohustused ja nende täitmise aruanded, kokkuvõtted
21. Statistilised aruanded, tegevuse analüüsid
22. Varade üleandmise ja vastuvõtmise aktid, korterite ostu-müügi lepingud
23. Aruanded, põhitegevuse aruanded, bilansid - bilansid suuremas osas, aruanded allsarjana.
24. Revideerimise aktid, dokumentaalrevisjonide materjalid

- 25. Kirjavahetus
- 26. Toimikute nomenklatuur
- 27. Ametiühing
 - 27.1. Kollektiivlepingud ja nende täitmise aktid
 - 27.2. Kõrgemate organite käskkirjad, otsused, määrused
 - 27.3. Konverentside, üldkoosolekute, komiteede jm protokollid
 - 27.4. Komitee ja komisjonide tööplaanid, eelarved, finants- ja statistilised aruanded
 - 27.5. Rahvakontrollgrupi tööplaanid, aruanded ja päevikud
 - 27.6. Revideerimise ja kontrollimise aktid
 - 27.7. Kirjavahetus

Lisa 7. Tartu Põllutöomasinatehas Võit arhiiviskeem

(personalitööd kajastavad arhivaalid)

- 1. Isiklikud toimikud
 - 1.1. Iseloomustused
 - 1.2. Isiklikud toimikud
 - 1.3. 1977.-1993.a. lahkunud töötajate isiklikud toimikud
- 2. Palgalehed
 - 2.1. Haigustasud
 - 2.2. Palgalehed
- 3. Ametiühing 3.1. Palgalehed
- 4. Personalikäskkirjad
 - 4.1. Kõrgemalseisvate asutuste personalikäskkirjad
 - 4.2. Juhi personalikäskkirjad
- 5. Personali nimekirjad
- 6. Isiklikud kontokaardid
- 7. Õnnetusjuhtumite aktid
- 8. Atesteerimis- ja kvalifikatsioonikomisjoni protokollid
- 9. Tööraamatute register
- 10. Töölevõtu-, üleviimis- ja vallandamislehed
- 11. Isiklikud arvestuskaardid
- 12. Lõpetatud töölepingud

Lisa 8. Tartu Õlletehase arhiiviskeem

- 1. Põhikirjad
- 2. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad, määrused, otsused ja protokollid
- 3. Direktori käskkirjad, korraldused, ametijuhendid
- 4. Tehase passid
- 5. Alaliste komisjonide, tootmisnõupidamiste, arbitraaži jm koosolekute protokollid
- 6. Õppe-metoodilise nõukogu tööplaanid ja koosolekute protokollid
- 7. Kõrgemalseisvate organite poolt kinnitatud tootmis-, tööjõu. Tootasufondi ja kasumi plaanid, töönormid ja hinded; eelarved ja aruanded

8. Administratiiv-majanduskulude eelarved, kinnitatud koosseisud, kaadrite kvalifikatsiooni tõstmise plaanid ja aruanded ja kaadritealased plaanid ja aruanded
9. Tootmis-finantsplaanid
10. Toodangu, realiseerimise, omahinna, tööjõu, töökorralduse ja amortisatsiooni plaanid ja aruanded
11. Tsehhide ja osakondade tootmis- ja tööjõuplaanid
12. Töömahukuse arvestuse aruanded
13. Ratsionaliseerimise ja leiutamise plaanid, eelarved ja aruanded, ratsionaliseerimise büroo koosolekute protokollid, ratsionaliseerimisetepanekud ja juurutamise aktid
14. Kapitaalmahutuste plaanid, tiitelnimekirjad, eelarved, aruanded ja eksploatatsiooni andmise aktid
15. Toodangu ja tootmiskultuuri kvaliteedi tõstmise plaanid, koosolekute protokollid
16. Uue tehnika arendamise ja juurutamise plaanid, eelarved, aruanded, tehnoloogilised protsessid
17. Töö teaduslik-tehnilise organiseerimise plaanid ja aruanded. Teaduslik-tehnilise ühingu koosolekute protokollid, teaduslikud uurimused
18. Tooraine ja materjalide kulunormid ning nende kasutamise aruanded
19. Ohutustehnika- ja töökaitsealased plaanid ja aruanded, õnnetusjuhtumite aruanded
20. Sotsialistliku võistluse kohustused ja nende täitmise aruanded, kokkuvõtted
21. Statistilised aruanded, tegevuse analüüsid
22. Varade üleandmise ja vastuvõtmise aktid, inventuurid
23. Hoonete projektid ja joonised
24. Pearaamatud ja kassaraamatud
25. Aastaruanded, põhitegevuse aruanded, bilansid
26. Revideerimise aktid
27. Kirjavahetus
28. Toimikute nomenklatuur
29. Tehase kroonika
30. Ametiühing
 - 30.1. Kollektiivlepingud ja nende täitmise aktid
 - 30.2. Kõrgemate organite otsused, määrused, kokkulepped
 - 30.3. Konverentside, üldkoosolekute, komitee jm protokollid
 - 30.4. Komitee ja komisjonide tööplaanid, eelarved, finants- ja statistilised aruanded
 - 30.5. Rahvakontrollgrupi tööplaanid ja täitmise aruanded
 - 30.6. Seltsimeheliku kohtu protokollid, otsused ja uurismaterjalid
 - 30.7. Organisatsioonide aruanded riikliku sotsiaalkindlustuse kohta
 - 30.8. Statistilised aruanded
 - 30.9. Revideerimise aktid
 - 30.10. Kirjavahetus

Lisa 9. Tootmiskoondis Tootsi Ulila filiaali arhiiviskeem

1. Ametühingu dokumendid
2. Kõrgemalseisvate organite õigusaktid
3. Juhataja käskkirjad, otsused ja korraldused
4. Protokollid
5. Aruanded, eelarved, koosseisude nimekirjadPlaanid
6. Sotsialistliku võistluse materjalid
7. Aktid
8. Kollektiivleping
9. Põhikirjad
10. Peažurnaalid, pearaamatud, muud žurnaalid
11. Kapitaalehituste tiitelnimekirjad
12. Kirjavahetus
13. Ratsionaliseerimise materjalid
14. Lasteaia ehituse materjalid
15. 18-korteriga elamu ehitamise materjalid
16. Tehase pass
17. Töönormid
18. Analüüsid
19. Aiamaad omavate tööliste nimekirjad
20. Materjalid hoonete, maa-alade, ehituse ja ehituslaenu kohta
21. Turbasoo kaitsetammi materjalid

Lisa 10. Võhma Lihakombinaadi arhiiviskeem

1. Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad
 - 1.1. Määrused, käskkirjad, korraldused
 - 1.2. Põhikirjad, põhimäärused, eeskirjad, passid
2. Protokollid
3. Plaanid, eelarved, aruanded, koosseisude nimekirjad
 - 3.1. Eelarved, koosseisude nimekirjad
 - 3.2. Plaanid
 - 3.3. Aruanded
 - 3.3.1. Bilansid, aastaaruanded
 - 3.3.2. Statistilised aruanded
4. Lepingud

5. Aktid
6. Kirjavahetus
7. Sotsialistliku võistluse dokumendid
8. Rahvakontrollgrupi materjalid
9. Ametiühingu dokumendid
 - 9.1. Protokollid
 - 9.2. Plaanid, aruanded
 - 9.3. Aktid, lepingud
10. Muu

Lisa 11. Viljandi Tuletikuvabriku arhiiviskeem

1. Kõrgemalseisvate organite käskkirjad
2. Eelarved, plaanid, aruanded
 - 2.1 Eelarved
 - 2.2 Plaanid
 - 2.3 Aruanded
3. Aktid
4. Ratsionaliseerimise dokumendid
5. Ametiühingu dokumendid

Lisa 12. Viljandi Metsakombinaadi arhiiviskeem.

1. Korraldused, käskkirjad, põhimäärused, põhikirjad, passid
 - 1.1 Kõrgemalseisvate organite määrused, käskkirjad, otsused
 - 1.1.1 Ministeeriumi määrused, käskkirjad
 - 1.2 Direktori käskkirjad
 - 1.3 Põhikirjad
 - 1.4 Passid
 - 1.5 Otsused
 - 1.6 Eeskirjad
2. Plaanid, eelarved, aruanded, koosseisude nimekirjad
 - 2.1 Eelarved, koosseisude nimekirjad
 - 2.2 Plaanid
 - 2.3 Aruanded
 - 2.3.1 Aastaruanded
 - 2.3.2 Statistilised aruanded
 - 2.3.2.1 Kaadrialased statistilised aruanded
 - 2.3.2.2 Muud statistilised aruanded
 - 2.3.3 Tegevusaruanded
3. Aktid
 - 3.1 Üleandmise-vastuvõtmise aktid
 - 3.2 Dokumentaalrevisjoni aktid

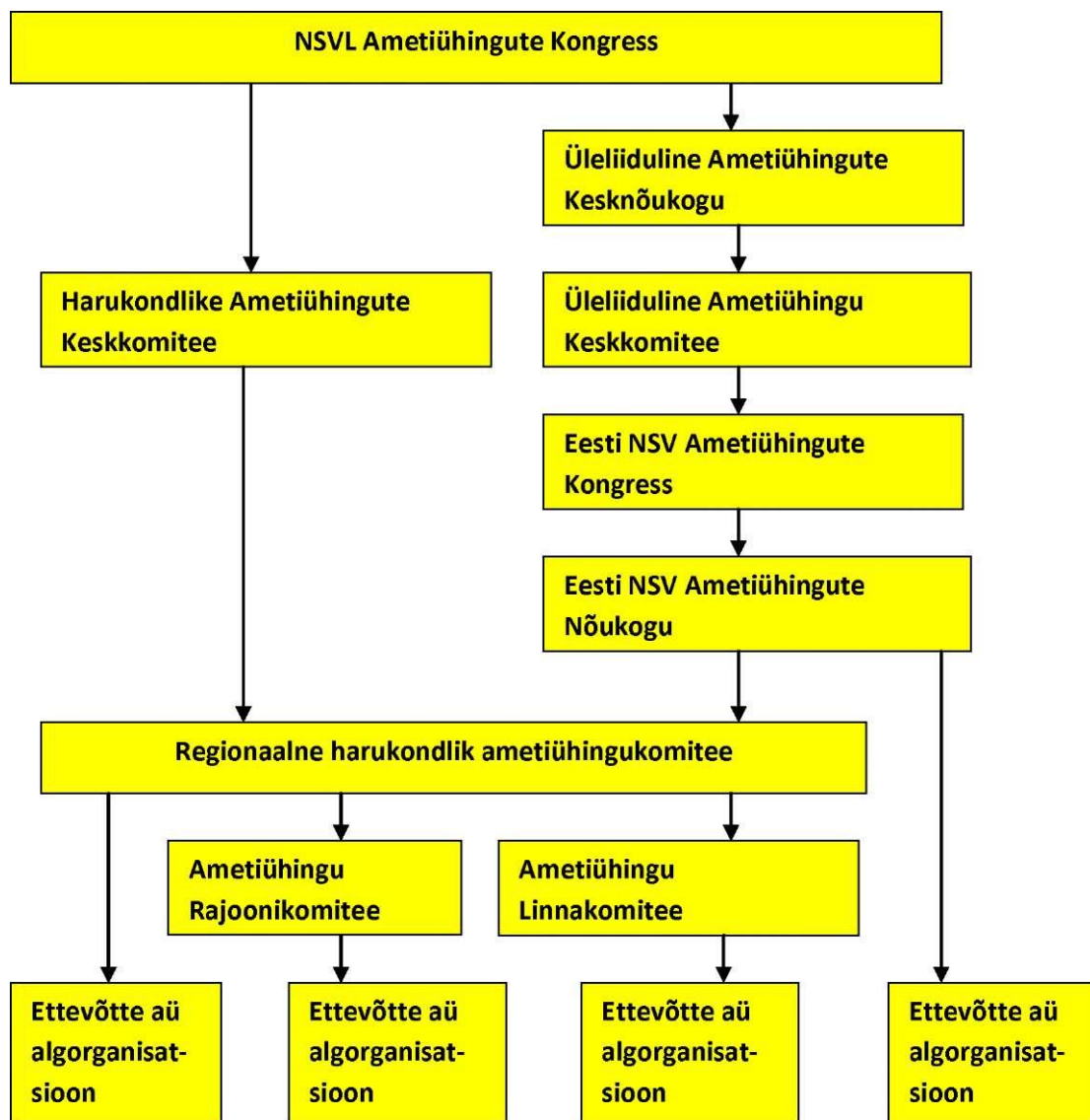
- 3.3 Ehitusobjektide ekspluatatsiooni võtmise-andmise aktid
- 3.4 Töö teadusliku organiseerimise ja juurutamise aktid
- 4. Kirjavahetus
- 5. Registreerimise raamatud
- 6. Maakasutuse korraldamise dokumendid
- 7. Ratsionaliseerimise dokumendid
 - 7.1 Protokollid
 - 7.2 Plaanid, aruanded
- 8. Sotsialistliku võistluse materjalid
- 9. Ametiühingu dokumendid
 - 9.1 Protokollid
 - 9.2 Eelarved, plaanid, aruanded
 - 9.3 Kollektiivlepingud
 - 9.4 Komitee otsused
- 10. Ettekanded, infolehed, analüüsid jm
- 11. Toimikute nomenklatuurid
- 12. Hinded ja kulunormid
- 13. Õnnetusjuhtumite materjalid

Lisa 13. Viljandi Tuletikuvabriku erinevad nimevormid aastatel 1944-1995.

- 1) Eesti NSV Metsamajanduse ja Puidutööstuse Rahvakomissariaat Viljandi Tuletikuvabrik
- 2). 1945–1946 Eesti NSV Metsatööstuse Rahvakomissariaat
Viljandi Tuletikuvabrik
- 3). 1946–1948 Eesti NSV Metsatööstuse Ministeerium
Viljandi Tuletikuvabrik
- 4). 1948–1955 Eesti NSV Metsa ja Paberitööstuse Ministeerium
Viljandi Tuletikuvabrik
- 5). 1955–1956 NSVL Paberi- ja Puidutöötlemise Tööstuse Ministeeriumi Vineeri- ja
Tikutööstuse Peavalitsus
Viljandi Tuletikuvabrik
- 6). 1956–1957 Eesti NSV Kohaliku ja Põlevkivi-Keemiatööstuse Ministeerium
Viljandi Tuletikuvabrik
- 7). 1957–1961 Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Metsa-, Puidu- ja
Paberitööstuse Valitsus
Viljandi Tuletikuvabrik
- 8). 1961–1965 Eesti NSV RMN Metsa-, Puidu- ja Paberitööstuse Valitsus
Viljandi Metsakombinaat
- 9). 1965–1995 Eesti NSV Metsa-, Tselluloosi-, Paberi- ja Puidutööstuse Ministeerium
Viljandi Metsakombinaat

Allikas: EAA.M. Fond 528. – Ajalooline õiend. L. 4.

Lisa 14. NSV Liidu ametiühinguorganisatsiooni struktuur

Allikad: Ashwin, S & Clarke, S. Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition. 2003. Lk 74.

Kiik, L. Ametiühingud võõra võimu all (1940 - 1990), lk 16-21; 95-97.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Agda Grahv

(sünnikuupäev: 20. veebruar 1969)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:
„Eesti avalike arhiivide nõukogude perioodi arhiivimaterjalide kasutatavus tööstusettevõtete ajaloo uurimisel Viljandi Tuletikuvabriku näitel.“

mille juhendaja on Lea Leppik, Phd,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10. mai 2013